

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΝΑΔΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ »

Σπουδάστρια : Καρακικέ Γεωργία

Επιβλέπουσα : Μπιτσάνη Ευγενία

ΚΑΛΑΜΑΤΑ, 2010

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ένταξη μεταναστών στην ελληνική κοινωνία επέφερε δυσκολίες στον τρόπο διαχείρισης και αντιμετώπισης των προβλημάτων που προέκυψαν κυρίως την τελευταία δεκαετία. Η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια μετετράπη από χώρα μεναστών σε χώρα υποδοχής μεναστών. Η ελληνική κοινωνία είναι σήμερα μια πολυπολιτισμική κοινωνία: περιέχει πολλές και διαφορετικές μεταξύ τους ομάδες. Στη παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια καταγραφής και ανάδειξης των νέων δεδομένων και αναγκών που επέφερε η ποικιλόμορφη αυτή πραγματικότητα και στον χώρο της υγείας. Είναι απαραίτητη η διαπολιτισμική προσέγγιση των υγειονομικών προβλημάτων, τόσο των σωματικών όσο και των ψυχικών, εξαιτίας της μαζικής μετανάστευσης ανθρώπων με διαφορετική κουλτούρα, διαφορετικό τρόπο ζωής, ήθη και έθιμα.

Στόχος της παρούσης μελέτης είναι η αποτύπωση των δυσκολιών της ενσωμάτωσης των μεναστών στη χώρα υποδοχής, τις επιδράσεις στην ψυχική τους υγεία καθώς και την ανάδειξη της επικοινωνίας του επαγγελματία της υγείας ως καθοριστική, για την κατάλληλη παροχή ιατρικής περίθαλψης.

Από την έρευνα που διεξήχθη αποδείχθηκε ότι ασθενείς από διαφορετικές κουλτούρες παρουσιάζουν ψυχικές διαταραχές, κάτι το οποίο δημιουργεί διάφορες προκλήσεις. Προκειμένου ν' αντιμετωπιστεί το θέμα αυτό, προτείνεται η δημιουργία περισσότερων ειδικών υπηρεσιών υγείας όπου οι μετανάστες θα απευθύνονται στους επαγγελματίες υγείας για την κατάλληλη θεραπευτική αγωγή.

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	5
ΓΛΩΣΣΑΡΙ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	13
1.1 Η διασταύρωση των πολιτισμών.....	13
1.2 Τα χαρακτηριστικά της διαπολιτισμικής αλληλεπίδρασης.....	15
1.2.1 Αντιμετωπίζοντας τον ξένο	15
1.2.2 Αναγνωρίζοντας τον άλλο.....	16
1.2.3 Ταυτότητα και ετερότητα.....	17
1.2.4 Ενδείξεις ταυτότητας.....	18
1.2.5 Αναγνώριση της εξωομάδας.....	19
1.3 Η επικοινωνία με τους αλλοεθνείς	20
1.3.1 Η επικοινωνία.....	20
1.3.2 Ερμηνεύοντας τις καταστάσεις από πολιτισμό σε πολιτισμό.....	22
1.4 Ρήξη της επικοινωνίας.....	22
1.4.1 Διάψευση προσδοκιών και εσφαλμένη απόδοση χαρακτηριστικών.....	24
1.4.2 Ο γλωσσικός φραγμός.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ.....	27
2.1 Αλλοδαποί στην Ελλάδα.....	27
2.1.1 Η επιρροή της μετανάστευσης στη δημογραφική εικόνα του πληθυσμού της Ελλάδας.....	28
2.1.2 Αθίγγανοι στην Ελλάδα.....	29
2.2 Κοινωνική ενσωμάτωση και κοινωνικός αποκλεισμός.....	29
2.2.1 Τα κριτήρια της κοινωνικής ενσωμάτωσης.....	29
2.3 Κοινωνικός αποκλεισμός.....	32
2.3.1 Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της εισροής μεταναστών με παθολογικά κοινωνικά φαινόμενα.....	33
2.3.2 Διακρίσεις	33
2.3.3 Ξενοφοβία.....	34
2.4 Η ψυχική και σωματική υγεία.....	36
2.5 Φροντίδα Υγείας των Μεταναστών.....	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ.....	38
3.1 Ποιότητα ζωής και ψυχική υγεία.....	38
3.2 Μετανάστευση και ψυχική υγεία.....	41
3.3 Η επίδραση του πολιτισμικού πλαισίου στην ψυχική υγεία.....	42
3.4 Η επικοινωνία γιατρού και ασθενούς είναι καθοριστική.....	43
3.5 Διαπολιτισμικός νοσηλευτής και ψυχική υγεία.....	44

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΒΑΒΕΛ.....	48
4.1 Μεθοδολογία.....	48
4.2 Αποτελέσματα έρευνας	49
4.2.1 Το νοσολογικό φάσμα των μεταναστών	49
4.2.2 Το ψυχιατρικό φάσμα των μεταναστών	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	54
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	55
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	56
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ.....	57
ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ.....	58
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	59

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Αλλαγή , κοινωνική (change, social) Αλλαγή στους κοινωνικούς θεσμούς (π.χ. οικονομία, εκπαίδευση, υπηρεσίες υγείας, νόμοι) ή/και στις σχέσεις του ατόμου με τους κοινωνικούς θεσμούς (π.χ. υποχρεώσεις, υπευθυνότητες, ελευθερίες).

Αλλαγή πολιτισμική (change, culture) Η τροποποίηση νορμών, αξιών, εθίμων, πεποιθήσεων, κοσμοθεωρίας, τεχνολογίας και άλλων πλευρών μιας κουλτούρας. Μπορεί να συμβεί αργά και με συστηματικό τρόπο, ή γρήγορα εν μέσω διάλυσης και χάους.

Αλληλεξάρτηση (interdependence) Μια πολιτισμική νόρμα που αφορά ισχυρή αμοιβαιότητα και υποστήριξη μέσα σε μια οικογένεια, ομάδα ή κοινότητα.

Αμφιπολιτισμικό (bicultural) Αναφέρεται στην κατοχή των αξιών, νορμών, πληροφοριών, εμπειριών και δεξιοτήτων δύο πολιτισμών ή εθνομάδων. Μπορεί να εμφανίζεται σε ποικίλες περιστάσεις (π.χ. εάν έχει κάποιος γονείς δυο διαφορετικών εθνικών ή πολιτισμικών ομάδων, αν μεγαλώνει σε οικογένεια μιας πολιτισμικής ομάδας ενώ παρακολουθεί σχολείο ή εργάζεται σε μια κοινότητα μιας άλλης εθνικής ή πολιτισμικής ομάδας).

Αντικοινωνικός (antisocial) Αναφέρεται στην κατάσταση της εναντίωσης του ατόμου προς την κοινωνία, που οδηγεί σε συμπεριφορά διασάλευσης της κοινωνικής τάξης (π.χ. παράνομες πράξεις).

Αποξένωση (alienation) Έλλειψη ουσιαστικών σχέσεων μεταξύ του ατόμου και των υπολοίπων μέσα στην ίδια κοινωνική ομάδα ή κουλτούρα.

Αποπολιτισμός (deculturation) Απώλεια της παραδοσιακής κουλτούρας καθώς οι άνθρωποι υιοθετούν νέα ή ξένα πολιτισμικά στοιχεία. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε αρχικά για την Αφρική και αναφέρεται στην υιοθέτηση των επιφανειακών συμπεριφορών, των αξιών και του υλικού πολιτισμού των βιομηχανοποιημένων κοινωνιών με ταυτόχρονη εγκατάλειψη των βασικών στοιχείων της αρχικής κουλτούρας.

Αποξένωση, εφηβική (alienation, adolescent) Αντιπάθεια, ή ακόμη και εχθρότητα, προς την κοινωνία ή την κουλτούρα του ίδιου του ατόμου κατά τη διάρκεια της εφηβείας.

Αποσύνδεση (dissociation) Μια παροδική μεταβολή της κατάστασης της συνείδησης μη οφειλόμενη σε οργανική ψυχική διαταραχή. Οι κλινικές εκδηλώσεις της περιλαμβάνουν ποικίλα πολιτισμικά σύνδρομα, όπως : αμόκ, πολλαπλή προσωπικότητα , σύνδρομο δαιμονοκατοχής.

Αφομοίωση (assimilation) Μια ψυχοκοινωνική διεργασία κατά την οποία μια κυρίαρχη κουλτούρα ή εθνομάδα απορροφά μια μη επικρατούσα ομάδα, οδηγώντας στο σχηματισμό μιας μόνο πολιτισμικής ή εθνικής ομάδας.

Γλώσσα (language) Σύστημα συμβόλων για την επικοινωνία ιδεών, συναισθημάτων και σημασιών μέσω προφερόμενων λέξεων, μη λεκτικών ήχων, εκφράσεων του προσώπου, χειρονομιών και άλλων μέσων που έχουν καθιερωμένες σημασίες.

Διαπολιτισμική Νοσηλευτική (Transcultural Nursing) Μια τυπική περιοχή μελέτης και πρακτικής επικεντρωμένη σε μια συγκριτική ανάλυση της διαφορετικής κουλτούρας και υποκουλτούρας παγκοσμίως , με σεβασμό στην ποιοτική φροντίδα, τις πεποιθήσεις τις υγείας και της νόσου, τις αξίες και τις πρακτικές εφαρμογές, έχοντας ως στόχο τη χρήση της γνώσης αυτής για την παροχή πολιτισμικά εξειδικευμένης νοσηλευτικής φροντίδας.

Διαχωρισμός (separation) Μορφή επιπολιτισμού στην οποία μια ομάδα της μειονότητας διατηρεί τη δική της κουλτούρα παραμένοντας έξω από τον κύριο κορμό της κοινωνίας.

Εθνοκεντρισμός (ethnocentrism) Η υπερτίμηση της ίδιας κουλτούρας σε σύγκριση με άλλες κουλτούρες, ούτως ώστε να γίνονται προκατειλημμένες κρίσεις σχετικά με το τι είναι καλό, σωστό, όμορφο ηθικό, φυσιολογικό, ψυχικά υγιές ή λογικό , με βάση την ίδια κουλτούρα ως μέτρο σύγκρισης. Πολιτισμική ή εθνική προκατάληψη.

Εκπολιτισμός (enculturation) Η διεργασία της απόκτησης πολιτισμικής γνώσης, αξιών, κοινωνικών δεξιοτήτων, γλώσσας και άλλων χαρακτηριστικών της κουλτούρας, κατά την παιδική ηλικία και την εφηβεία.

Επιπολιτισμική δυσπροσαρμογή (acculturation maladjustment) Υπερβολική βραδύτητα ή ανεπάρκεια ως προς την προσαρμογή στις απαιτήσεις ενός νέου περιβάλλοντος ή κουλτούρας, κρίση ταυτότητας ή και κοινωνική περιθωριακότητα.

Επιπολιτισμικό στρες (acculturative stress) Στρες κατά τη διάρκεια του επιπολιτισμού ενός ατόμου ή μιας ομάδας, που μπορεί να οφείλεται στην επιπολιτιζόμενη ομάδα (π.χ. δυσκολία στην τροποποίηση της πολιτισμικής της ταυτότητας) ή την άλλη ομάδα (π.χ. αντίδραση στην ενσωμάτωση της επιπολιτιζόμενης ομάδας).

Επιπολιτισμός (acculturation) Η διεργασία της πολιτισμικής αλλαγής, είτε ενός ατόμου είτε μιας ομάδας, ως αποτέλεσμα συνεχούς επαφής μεταξύ μελών διαφορετικών πολιτισμικά ομάδων.

Κοινωνική κινητικότητα (social mobility) Στο πλαίσιο μιας κουλτούρας, η δυνατότητα ενός ατόμου να αλλάξει το κοινωνικό του και ιδίως το κοινωνικοοικονομικό του, στάτους.

Κοινωνικοποίηση (socialization) Αρχίζοντας από την πρώιμη παιδική ηλικία, η ανάπτυξη και η απόκτηση γνώσης και δεξιοτήτων που απαιτούνται για αποτελεσματική κοινωνική λειτουργικότητα μέσα σε μια συγκεκριμένη κουλτούρα.

Κουλτούρα (culture) Το σύνολο όλων των πεποιθήσεων, συμπεριφορών και αξιών, που μεταβιβάζονται ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας με τη μάθηση. Περιλαμβάνει σύστημα ιδεών και εννοιών.

Κουλτούρα, δεσπόζουσα (culture, mainstream) Σε μια πολυεθνική κοινωνία, οι πλευρές εκείνες της ευρύτερης κοινωνίας (π.χ. κυβέρνηση, ιστορία, γλώσσα, νόμοι, δημόσια εκπαίδευση), των οποίων αποδέκτης είναι όλα τα μέλη της.

Λαθρομετανάστευση η έξοδος από μια χώρα μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων πληθυσμού και η εγκατάστασή τους σε άλλη (για οικονομικούς ή πολιτικούς λόγους), με τρόπο λαθραίο,

παράνομο, χωρίς να υπάρχουν τα απαραίτητα νόμιμα έγγραφα εισόδου ή εργασίας στη χώρα προορισμού.

Μετανάστευση (immigration) Είσοδος σε μια ξένη χώρα, συνήθως για να λάβει κανείς την υπηκοότητα της νέας χώρας.

Μετανάστης (immigrant) το πρόσωπο που εγκαταλείπει με τη θέλησή του την πατρίδα του, για να εγκατασταθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα σε άλλη χώρα.

Μέτοικος (migrant) Οποιοσδήποτε αλλάζει χώρα κατοικίας (π.χ. ξένοι σπουδαστές, ξένοι εργάτες, ξένο προσωπικό πρεσβειών, τουρίστες, πρόσφυγες).

Μονοπολιτικός (monocultural) Όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει κοινωνίες στις οποίες κυριαρχεί μια μοναδική κουλτούρα, πιθανώς αποκλείοντας όλες τις άλλες.

Παλιννόστηση επιστροφή ξενιτεμένου στην πατρίδα

Πολιτισμική αιτιοκρατία (cultural determinism) Η άποψη ότι η ανθρώπινη ανάπτυξη, η ψυχολογία και η συμπεριφορά καθορίζονται από την κουλτούρα, με λίγη ή καθόλου συμμετοχή βιολογικών ή ψυχολογικών παραγόντων. Μια αντίθετη έννοια από εκείνη της βιολογικής αιτιοκρατίας ή της ψυχολογικής αιτιοκρατίας.

Πολιτισμική αποστέρηση (cultural deprivation) Αποτυχία της κουλτούρας να εφοδιάσει με δεξιότητες επιβίωσης τον άνθρωπο που αναπτύσσεται μέσα σε μια συγκεκριμένη κοινωνία, και αποτυχία να ικανοποιήσει βασικές ανάγκες (π.χ. για ταυτότητα, εργασία, ασφάλεια, αυτοεκτίμηση, κοινωνικό στάτους

Πολιτισμική επάρκεια (cultural competence) Η ικανότητα ενός ατόμου να λειτουργεί στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης κουλτούρας.

Πολιτισμική μεταβίβαση (cultural transference) Τα συναισθήματα του ασθενούς προς τον κλινικό, που βασίζονται στις στάσεις του ασθενούς προς την ίδια του την κουλτούρα και προς την κουλτούρα του κλινικού (ή αυτό το οποίο αντιλαμβάνεται ο ασθενής ως κουλτούρα του κλινικού). Μπορεί να επηρεάζεται από ιστορικές σχέσεις ανάμεσα στις κουλτούρες του ασθενούς και του κλινικού.

Πολιτισμική πεποίθηση (cultural belief) Μια αβάσιμη αλλά ευρέως κρατούσα πεποίθηση στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης κουλτούρας, η οποία μπορεί να εκληφθεί ως παραλήρημα από κάποιο κλινικό μη εξοικειωμένο με αυτή την κουλτούρα.

Πολιτισμική τύφλωση (cultural blindness) Η αδυναμία ενός ατόμου να ατόμου να αντιληφθεί πολιτισμικά χαρακτηριστικά σε άλλους που ανήκουν σε διαφορετικές κουλτούρες.

Πολιτισμικό σοκ (cultural shock) Η δυσφορία που βιώνει ένα άτομο όταν φεύγει αιφνίδια από μια οικεία κουλτούρα προς μία άγνωστή του κουλτούρα. Τυπικά η δυσφορία αρχίζει μετά από μερικές βδομάδες, αλλά μπορεί να επιμείνει για περίοδο μηνών.

Πολιτισμικός σχετικισμός (cultural relativism) Η άποψη ότι διαφορετικές κουλτούρες και οι ποικίλες εκδηλώσεις τους είναι εξίσου έγκυρες στις επιταγές τους για την συμπεριφορά.

Πολυπολιτισμικό (multicultural) Όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει κοινωνίες στις οποίες δυο ή περισσότερες κουλτούρες συνυπάρχουν (π.χ. ξεχωριστές γλώσσες,

ενδυμασία, επαγγέλματα, εκπαιδευτικά συστήματα) μέσα στην ίδια γεωγραφική περιοχή και μοιράζονται την ίδια κυβερνητική δομή.

Πρόσφυγας(ο/η)(refugge) {(θελ. πρόσφυγας) / προσφύγων} το πρόσωπο που εξαναγκάζεται σε φυγή από τον μόνιμο τόπο εγκατάστασής του ή την πατρίδα του, κυρ. για να αποφύγει διωγμούς από την επίσημη εξουσία : διωχτεί για τα φρονήματά του, κατέφυγε πρόσφυγας στο Παρίσι //οι ~ της Μικρασιατικής Καταστροφής /της Κύπρου /του Πόντου // πολιτικός ~ // κύμα // συνοικισμός προσφύγων.ΦΡ. οικονομικός πρόσφυγας βλ.λ.οικονομικός.

Πρόσφυγας (refugee) Ένα άτομο που έχει προσφύγει σε άλλη χώρα εξαιτίας δικαιολογημένων φόβων ότι καταδιώκεται για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, επειδή είναι μέλος μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας ή λόγω των πολιτικών απόψεων.

Ρατσισμός(racism) Πεποίθηση ότι υπάρχει εγγενής σύνδεση μεταξύ των χαρακτηριστικών που εκλαμβάνονται ως κληρονομιά και των πολιτισμικών χαρακτηριστικών, και ότι κάποιες ομάδες είναι βιολογικά ανώτερες από άλλες .

Ταυτότητα(identity) Η ιδιαίτερη σειρά προσωπικών χαρακτηριστικών με τα οποία είναι γνωστός ένας άνθρωπος, τόσο ως άτομο όσο και ως μέλος μιας ομάδας.

Ταυτότητα, εθνική(identity, ethnic) Οι εσωτερικευμένες στάσεις, πεποιθήσεις, τελετουργίες, νόρμες και αξίες που συνδέονται με τη συμμετοχή σε μια συγκεκριμένη εθνότητα. Σημαντική πηγή αυτοεκτίμησης , αλλά μπορεί να υπερτονίζεται (π.χ. στον ρατσισμό).

Ταυτότητα, πολιτισμική (identity, cultural) Το σύνολο των στάσεων, των πεποιθήσεων, των εθίμων, της γλώσσας, των νορμών, των κοινωνικών δεξιοτήτων και των αξιών που χαρακτηρίζουν αυτούς που ανήκουν σε μια συγκεκριμένη κουλτούρα.

Υποκουλτούρα (subculture) Στο πλαίσιο μιας κουλτούρας, μια υπο-ομάδα που έχει ξεχωριστά συμπεριφορικά, υλικά ή ιδεολογικά χαρακτηριστικά, αλλά η οποία δεν μπορεί να υπάρξει ανεξάρτητα από την πλειοψηφούσα κοινωνία (π.χ. εθνικές μειονότητες ή φυλές, επαγγελματικές συντεχνίες, θρησκευτικές αιρέσεις, μυστικές κοινωνίες).

Ψυχιατρική, διαπολιτισμική(psychiatric, cross-cultural) Η συγκριτική μελέτη των ψυχιατρικών διαταραχών της ψυχολογικής πρακτικής και των ψυχιατρικών κατηγοριών ανάμεσα στις κουλτούρες.

Ψυχιατρική, πολιτισμική(psychiatric, cultural) Ο κλάδος της ψυχιατρικής που ασχολείται με τη σχέση της κουλτούρας με την ψυχιατρική διαταραχή και την ψυχική φροντίδα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τη σημερινή εποχή έχουμε τη δυνατότητα περισσότερο παρά ποτέ να παρακολουθήσουμε τις μετακινήσεις πληθυσμών παγκοσμίως, σαν ένα ανθρώπινο ποτάμι. Η καθαυτό μετανάστευση θεωρείται ότι υπογραμμίζει τις αδυναμίες των κατά τόπων κοινωνικών συστημάτων όπως στην υγεία και τον κοινωνικό αποκλεισμό, με έμφαση στις ανθρώπινες ανάγκες των μεταναστών. Η ανάγκη αντιμετώπισης των επιπτώσεων αλλά και η αναγνώριση των μετακινήσεων αυτών, έχει κάνει επιτακτική την ανάγκη μελέτης της επίδρασης της διαδικασίας μετάβασης κι ενσωμάτωσης των μεταναστών στη χώρα υποδοχής με σκοπό την προάσπιση της ψυχικής υγείας.

Στόχος της παρούσης μελέτης είναι η αποτύπωση των δυσκολιών της ενσωμάτωσης των μεταναστών στη χώρα υποδοχής, τις επιδράσεις στη σωματική και ψυχική τους υγεία καθώς και την ανάδειξη της επικοινωνίας του επαγγελματία της υγείας ως καθοριστική, για την κατάλληλη παροχή ιατρικής περίθαλψης.

Η διάρθρωση της παρούσης μελέτης απαρτίζεται από δύο μέρη, το Γενικό και το Ειδικό.

Το Γενικό Μέρος αποτελείται από τρία κεφάλαια, απαραίτητα για την εννοιολογική δομή της εργασίας. Στο *πρώτο κεφάλαιο* περιγράφεται το φαινόμενο της διαπολιτισμικότητας. Η συνάντηση με τον ξένο προκαλεί ανησυχία για την μελλοντική τους συνύπαρξη και την άρτια σχέση μεταξύ τους αφού προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς. Αρχικά αναφέρεται η διασταύρωση των πολιτισμών και γίνεται μια διεξοδική περιγραφή της εξάπλωσης αυτών. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στην αναγνώριση του ξένου, στις ενδείξεις ταυτότητας για την άμεση πληροφόρηση της προσωπικότητας του άλλου και την αναγνώριση της εξωομάδας. Επίσης, εξετάζεται η επικοινωνία με τους αλλοεθνείς, γίνεται προσπάθεια ερμηνεύσης των καταστάσεων μετάβασης από πολιτισμό σε πολιτισμό και τέλος γίνεται μια συνοπτική αναφορά στη ρήξη της επικοινωνίας, στην διάψευση των προσδοκιών και στην εσφαλμένη απόδοση των χαρακτηριστικών καθώς και στον γλωσσικό φραγμό αφού η γλώσσα είναι ένα αποτελεσματικό μέσο μετάδοσης συμβολικών πληροφοριών. Στο *δεύτερο κεφάλαιο*, περιγράφεται το φαινόμενο της μετανάστευσης κι αναφέρεται στην προσέλευση αλλοδαπών στην Ελλάδα, στην επιρροή της μετανάστευσης, στη δημογραφική εικόνα του πληθυσμού της Ελλάδας καθώς γίνεται και μια μικρή αναφορά για τους αθίγγανους που βρίσκονται στον ελλαδικό χώρο. Ακολούθως, γίνεται αναφορά στην κοινωνική ενσωμάτωση και στον κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ καταγράφονται και τα κριτήρια της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Στη συνέχεια, περιγράφονται οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις της εισροής των μεταναστών με παθολογικά κοινωνικά φαινόμενα όπως οι διακρίσεις και η ξενοφοβία. Τέλος, αναφέρεται στη σωματική και ψυχική υγεία και γενικότερα στη φροντίδα υγείας των μεταναστών. Στο *τρίτο κεφάλαιο*, παρουσιάζεται το θέμα της ψυχικής υγείας των μεταναστών. Γίνεται λόγος, για την ποιότητα ζωής και την ψυχική υγεία γενικότερα καθώς επίσης για την μετανάστευση και την ψυχική υγεία. Επιπροσθέτως, αναφέρεται στις επιδράσεις του πολιτισμικού πλαισίου στην ψυχική υγεία, στην καθοριστική επικοινωνία του γιατρού και του ασθενούς, στην αναγκαιότητα του διαπολιτισμικού νοσηλευτή κι επίσης παρατίθενται κάποιες από τις θεωρίες της διαπολιτισμικής νοσηλευτικής όπως η θεωρία της Leininger, της πολιτισμικής ασφάλειας της Ramsden, της πολιτισμικής ευαισθησίας της Talabere και της πολιτισμικής ικανότητας της Campinha – Bacote.

Στο Ειδικό Μέρος παρουσιάζεται η ποιοτική έρευνα που έγινε στο Κέντρο Ημέρας Βαβέλ με τη μορφή συνέντευξεων και συμμετοχικής παρατήρησης.

Το ετερογενές και το πολύπλοκο δεν συμβιβάζονται με τις περιγραφικές μελέτες οι οποίες δεν λαμβάνουν αρκετά υπόψη τις αλλαγές, τις μεταβολές, τις παραβάσεις, τη δημιουργία του κοινωνικού και του πολιτισμικού. Οι περιγραφές στηρίζονται σε μία κατάτμηση του πραγματικού. Επομένως είναι αναγκαίο να διαφυλάξουμε το σύνολο, πράγμα που παραπέμπει στο να απορρίψουμε όλες εκείνες τις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις που εγγράφονται στην εξήγηση και όχι στην κατανόηση (M. Maffesoli, 1985). Οι εν λόγω προσεγγίσεις εγγράφονται σε μία θετικιστική προοπτική διότι παραμένουν στο περιγραφικό, εξηγητικό στάδιο (προσδιορισμός μιας θέσης ή μιας συμπεριφοράς) εγκλείοντας το άτομο ή την ομάδα σε μία σειρά αιτιολογιών και πολιτισμικών ντετερμινισμών. (M. Abdallah-Preteuille, 1986).

Οι περιγραφικές έρευνες αναφέρονται σε μια κατάτμηση του κοινωνικού ιστού: μετανάστες, δεύτερη γενιά, ασιάτες, αφρικανοί... Οι περιγραφικές έρευνες δεν μας οδηγούν στην κατανόηση των διαδικασιών. Στην περίπτωση που αναφερόμαστε στις περιγραφικές έρευνες η κουλτούρα έχει μια αιτιακή αξία για να εξηγήσει για παράδειγμα την έξαρση ρατσιστικών φαινομένων, τη βία. Αυτό παραπέμπει στο να εισάγουμε τον κουλτουραλισμό στην παιδαγωγική, στην ψυχολογία, στην κοινωνιολογία και όχι να αναγνωρίσουμε την πολιτισμική μεταβλητή μεταξύ άλλων μεταβλητών.

Η διαπολιτισμική ανάλυση διακρίνεται από τις πολιτισμικές προσεγγίσεις ή ακριβέστερα από τις κουλτουραλιστικές προσεγγίσεις στο μέτρο όπου αυτή παραμένει πολυδιάστατη. Μας ενδιαφέρει να κατανοήσουμε την πολιτισμική πολλαπλότητα ως διαδικασία και όχι ως ένα σύνολο ευδιάκριτων πλουραλισμών. Αυτό σημαίνει πως δεν προβαίνουμε στην κατανόηση της πολλαπλότητας προσεγγίζοντας τη συστηματική και λεπτομερή κατάτμηση του κοινωνικού σώματος (μετανάστες, νέοι, δεύτερη γενιά ...)

Η διαπολιτισμική προσέγγιση αντιτίθεται στην αντικειμενιστική και στρουκτουραλιστική προοπτική εφόσον ενδιαφέρεται για την παραγωγή της κουλτούρας μέσα από το ίδιο το υποκείμενο, για τις στρατηγικές που αναπτύσσονται χωρίς ωστόσο το υποκείμενο να έχει πάντα συνείδηση για αυτό.

Σύμφωνα με τη φαινομενολογική προοπτική, στην οποία βασίζεται το διαπολιτισμικό, η κουλτούρα δεν είναι μία κοινωνική πραγματικότητα καθ' αυτή την οποία μπορούμε να κατανοήσουμε με αντικειμενικό τρόπο, είναι ένα βίωμα του οποίου πρόκειται να επανοικοδομήσουμε το νόημα. Δεν αναφερόμαστε στο υποκείμενο ως μια μονάδα αλλά αναφερόμαστε αντίθετα στο διασχεσιακό που συνδέεται με τη διαλεκτική ταυτότητα/ετερότητα. Δεν αγνοούμε τις επιδράσεις του περιβάλλοντος και των δομών, αλλά οι κουλτούρες δεν υπάρχουν παρά μόνο όταν φέρονται από τα δρώντα πρόσωπα τα οποία τους δίνουν ζωή και τα οποία μπορούν επίσης να τις μετασηματίσουν (R. Bastide, 1971, M. Crozier και E. Friedberg, 1977). Εστιάζοντας την προσοχή μας στα υποκείμενα δεν έχουμε ως στόχο να τονίσουμε τις ατομικιστικές θεωρίες αλλά να λάβουμε υπόψη μας το δίκτυο των υποκειμενικοτήτων μέσα στο οποίο αυτό εισάγεται. Η έννοια της αλληλόδρασης θεωρείται σημαντική για τον προσδιορισμό της κουλτούρας και της πολιτισμικής ταυτότητας (D. Lapeyronnie, 2003).

Έτσι σε αυτό το πλαίσιο η εργασία μεθοδολογικά βασίστηκε στο γενικό/θεωρητικό μέρος στην μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, και στο ειδικό/πρακτικό μέρος χρησιμοποιήσαμε τα μεθοδολογικά εργαλεία της επιτόπιας έρευνας, της συμμετοχικής παρατήρησης και των προσωπικών συνεντεύξεων.

Συγκεκριμένα, για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική αναζήτηση (από διπλωματικές εργασίες, άρθρα, επιστημονικά περιοδικά), σε βιβλιοθήκες (Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Καλαμάτας, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Λαμίας), μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Κλίμακα) και τέλος βάσεις δεδομένων (Google). Επίσης καθ' όλο το διάστημα εκπόνησης της πτυχιακής εργασίας (ένα έτος) επισκεπτόμουν τακτικά το ψυχικό κέντρο BABEΛ και συνομιλούσα με ψυχικά ασθενείς μετανάστες των οποίων η δεοντολογία απαγορεύει τη χρήση των ονομάτων τους καθώς και την πιστή απόδοση των

λεγομένων τους. Τέλος, πραγματοποιήθηκε προσωπική συνέντευξη με τον ψυχολόγο του κέντρου κ. Γκιωνάκη Νικόλαο στις 20-02-2010, με σκοπό να εστιάσει στο θέμα της ψυχικής υγείας του μετανάστη. Στο τέταρτο κεφάλαιο λοιπόν, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Ακολουθεί το πέμπτο κεφάλαιο με τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την έρευνα και παράλληλα προτείνονται μέτρα έτσι ώστε να ολοκληρωθεί ο στόχος της παρούσας εργασίας. Τέλος, αναγράφεται ο επίλογος και στη συνέχεια η βιβλιογραφία και το παράρτημα με τις ερωτήσεις της έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ

1.1 Η διασταύρωση των πολιτισμών

Η συχνή επίκληση σήμερα της διαφορετικότητας, της αυθεντικότητας και της ταυτότητας αποτελεί μια απάντηση σε μια διαφιλονικούμενη διαδικασία παγκοσμιοποίησης. Η έκρηξη της τεχνολογίας και της επικοινωνίας και ο πολλαπλασιασμός των ανταλλαγών σε παγκόσμια κλίμακα, εννοούν την ομοιομορφία. Ταυτόχρονα όμως το αίσθημα της ιδιαιτερότητας και της διαφοράς αφυπνίζεται και εξεγείρεται σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους τομείς. Η σύγχρονη αυτή εποχή χαρακτηρίζεται από μια σοβαρή αντίθεση ανάμεσα στην ομοιομορφία που επιφέρει η παγκοσμιοποίηση και στις ιδιαιτερότητες που αισθάνονται να απειλούνται. Η νέα αυτή πραγματικότητα έφερε νέα δεδομένα και νέες ανάγκες και στον χώρο της υγείας. Η εξατομικευμένη φροντίδα θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της και τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά κάθε ατόμου, έτσι ώστε η φροντίδα του να είναι άρτια και αποτελεσματικότερη.

Η διαίρεση του κόσμου σε διαφορετικούς και συνεκτικούς πολιτισμούς αγνοεί τις διασταυρώσεις ανάμεσα στους πολιτισμούς, ιδιαίτερα από την εποχή της αποικιοκρατίας. Η εξάπλωση των λαών της Ευρώπης άρχισε στα τέλη του 1400 και μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αι. ο ευρωπαϊκός πολιτισμός διεύρυνε την επιρροή του, αλλού περισσότερο και αλλού λιγότερο, σε όλο σχεδόν τον κόσμο. Η ευρωπαϊκή εξάπλωση ακολούθησε δύο κατευθύνσεις: μία προς την Δύση και μία προς την Ανατολή. Η εξάπλωση αυτή είχε ως αποτέλεσμα την κατάκτηση και την υποταγή των ιθαγενών και την αφομοίωση ή την περιθωριοποίηση πανάρχαιων πολιτισμών, όπως είναι οι πολιτισμοί των Αζτέκων, των Μάγια και των Ίνκας στην Κεντρική και στη Νότια Αμερική ή οι αφρικανικοί πολιτισμοί.

Με τον αποικισμό της Αμερικής, της Ασίας και της Αφρικής, εμφανίστηκαν στη σκηνή της ιστορίας νέα συλλογικά υποκείμενα, τα οποία προέκυψαν από την επιμειξία διαφορετικών πολιτισμών. Η αποικιοκρατία δεν επέφερε έναν πλήρη εκδυτικισμό των γηγενών πληθυσμών. Ένα μέρος του φαντασιακού τους παρέμεινε αναλλοίωτο και κατόρθωσε να επιβιώσει. Οι παραδοσιακές θρησκείες αντιστάθηκαν στο χριστιανισμό, ο οποίος αναγκάστηκε να υιοθετήσει ορισμένα χαρακτηριστικά τους και να προσαρμοστεί στα ήθη και τα έθιμα των αυτόχθονων πληθυσμών. Σιγά σιγά η ειδωλολατρία παραχώρησε τη θέση της σε ένα γηγενή χριστιανισμό, ο οποίος σε ορισμένες περιπτώσεις πήρε την ριζοσπαστική μορφή μεσσιανικών κινήσεων που στράφηκαν κατά της αποικιοκρατικής εξουσίας.

Ο ισχυρισμός για την ύπαρξη ενός ενιαίου λατινοαμερικανικού πολιτισμού ή ενός κοινού αφρικανικού πολιτισμού είναι δύσκολο να θεμελιωθεί. Ασφαλώς και υπάρχει μια ιδιαιτερότητα των τοπικών πολιτισμών της Λ. Αμερικής, της Αφρικής ή της Ασίας, η οποία πρέπει να διαφυλαχθεί. Η ιδιαιτερότητα όμως αυτή συχνά μυθοποιείται και καλλιεργείται έτσι ένα κλίμα «πολιτιστικού εθνικισμού». Η λέξη-κλειδί είναι η «αυθεντικότητα». Πρόκειται όμως περισσότερο για ένα ιδανικό παρά για ένα αντικειμενικό γεγονός, για ένα μύθο παρά για μια

συγκεκριμένη πραγματικότητα. Βέβαια, δεν πρέπει να υποτιμάται ο τεράστιος ρόλος που παίζουν οι μύθοι στη ζωή των λαών.

Η «αυθεντικότητα» δεν υπάρχει αντικειμενικά στο υπερεθνικό επίπεδο της αφρικανικότητας, ούτε στο επίπεδο του έθνους, υπάρχει όμως, κατά κάποιον τρόπο, στο εσωτερικό της εθνότητας. Η διεκδίκηση της «αυθεντικότητας» δεν μπορεί να τοποθετηθεί στο υπερεθνικό επίπεδο της αφρικανικότητας. Αν και υπάρχουν αφρικανικοί πολιτισμοί με μακρά ιστορία που ασκούν μια αδιαμφισβήτητη γοητεία, ωστόσο είναι εθνολογικά αδύνατο να εντοπίσουμε χαρακτηριστικά αμιγώς αφρικανικά. Στο μέτρο που υπάρχουν κοινά χαρακτηριστικά σε όλους τους αφρικανικούς πολιτισμούς, τα χαρακτηριστικά αυτά μπορούν να βρεθούν και σε άλλα πολιτισμικά συστήματα παραδοσιακού τύπου, συμπεριλαμβανομένης και της προβιομηχανικής Ευρώπης. Η «αυθεντικότητα» δεν υπάρχει ούτε στο επίπεδο του έθνους. Στο μέτρο που υπάρχουν μέσα στο πλαίσιο του έθνους ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα χαρακτηριστικά αυτά δεν τοποθετούνται στο επίπεδο της εθνικής οντότητας αλλά στο επίπεδο της εθνότητας. Η αυθεντικότητα δεν υπάρχει παρά μόνο σ' αυτό το επίπεδο.

Το φαινόμενο αυτό μπορεί να ερμηνευθεί με όρους φιλοσοφικούς ή οντολογικούς: ο Αφρικανός δεν εκφράζει το είναι του παρά μέσω ενός δικτύου κοινωνικών σχέσεων συγγένειας και η παρουσία του στον κόσμο δεν δικαιολογείται παρά με την διαμεσολάβηση των προγόνων. Η σχέση του ατόμου με την ομάδα και η σχέση του ατόμου με το αόρατο είναι θεμελιακά συστατικά στοιχεία της προσωπικότητας. Οι σχέσεις συγγένειας και οι πρόγονοι τοποθετούνται αποκλειστικά στο επίπεδο της εθνότητας. Μόνο στο επίπεδο αυτό είναι δυνατό να εντοπίσουμε τα ιδιαίτερα εκείνα πολιτισμικά χαρακτηριστικά που βγαίνουν από την ιστορία, εκδηλώνονται με την ιεροποιημένη παράδοση και σφραγίζουν την πολιτισμική προσωπικότητα των μελών της ομάδας. Η εθνότητα είναι ένα είδος «πολιτισμικής πατρίδας». Είναι στο επίπεδο αυτό που υπάρχουν τα μοντέλα αναφοράς, τα δίκτυα αλληλεγγύης, η πηγή των αξιών, αν και επιτακτικές πολιτικές επιλογές απαιτούν το επίπεδο αυτό να μη λαμβάνεται υπόψη και να μην αναγνωρίζεται. Η εθνική εξουσία έχει προφανείς λόγους να το κάνει αυτό.

Οι υπερασπιστές της Δύσης θεωρούν ότι ο δυτικός πολιτισμός έχει μια παγκόσμια εγκυρότητα και καταδικάζουν όλες τις άλλες πολιτισμικές αξίες. Ωστόσο, δεν υπάρχει ένας ενιαίος δυτικός πολιτισμός. Οι ΗΠΑ ήταν πάντοτε χώρα μεταναστών. Το 30% του πληθυσμού της δεν είναι ευρωπαϊκής προέλευσης. Σήμερα μεγάλες ομάδες της χώρας αυτής που δεν έχουν ευρωπαϊκή καταγωγή συνειδητοποιούν ολοένα και περισσότερο ότι έχουν διαφορετικές παραδόσεις και επιζητούν τον σεβασμό που αξίζουν. Ακόμη και ο ευρωπαϊκός πολιτισμός προήλθε στην πραγματικότητα από την επιμειξία ποικίλων παραδόσεων. Πολύς λόγος γίνεται, τελευταία για την «ευρωπαϊκή πολιτιστική ταυτότητα». Ο επίσημος λόγος των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβάλλει την άποψη ότι η πολυπολιτισμική δομή της Ευρώπης και οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των χωρών-μελών αποτελούν στοιχεία που ενδυναμώνουν παρά εξασθενίζουν την Ευρώπη. Δεν βλέπει καμιά αντίθεση ανάμεσα στις εθνικές και περιφερειακές κουλτούρες και στην ευρωπαϊκή κουλτούρα, και προτάσσει τη θέση « η ενότητα μέσα στην ποικιλία ».

Η θέση όμως αυτή δεν γίνεται καθολικά αποδεκτή. Για ορισμένους συγγραφείς η μαγική φόρμουλα « η ενότητα μέσα στην ποικιλία » δεν είναι παρά ένα σλόγκαν που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Έτσι δεν αμφισβητείται μόνο η ύπαρξη μιας «ευρωπαϊκής πολιτιστικής ταυτότητας» αλλά και εκφράζεται μεγάλη δυσπιστία σχετικά με τη δυνατότητα διαμόρφωσης μιας τέτοιας ταυτότητας στο μέλλον. Η προβληματική αυτή δέχεται ότι η «εθνική ταυτότητα» είναι μια ιδιαίτερη μορφή συλλογικής ταυτότητας που προϋποθέτει το διαχωρισμό ανάμεσα σε «εχθρούς» και «φίλους». Η κινητοποίηση ενός συλλογικού αισθήματος έχει πάντοτε την ανάγκη των «εχθρών». Οι «εθνικές ταυτότητες» δεν έχουν υπόσταση, δεν αποτελούν σταθερά χαρακτηριστικά που μεταβιβάζονται κληρονομικά, όπως υποστηρίζει η εθνικιστική ιδεολογία. Είναι περισσότερο συμβολικές κατασκευές που μετασχηματίζονται συνεχώς μέσα στο χώρο και το χρόνο. Η σχέση μιας κοινότητας με το

παρελθόν της είναι κάτι το πολύ σημαντικό. Η σχέση όμως αυτή είναι – τουλάχιστον εν μέρει – φανταστική και αναπλάθεται διαρκώς από τους μηχανισμούς της συλλογικής μνήμης. Η συγκρότηση μιας εθνικής συλλογικής μνήμης οδηγεί αναπότρεπτα στο διαχωρισμό ανάμεσα σε «εχθρούς» και «φίλους». Τα πράγματα γίνονται ακόμη πιο περίπλοκα όταν πρόκειται για υπερεθνικές οντότητες, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση η οποία διεκδικεί μια κοινή πολιτισμική κληρονομιά και φιλοδοξεί να κατασκευάσει μια «ευρωπαϊκή πολιτιστική ταυτότητα».

Άλλοι συγγραφείς, αντίθετα, επιμένουν στην ενότητα μέσα στη διαφορετικότητα, υποστηρίζοντας ότι η εθνική ταυτότητα δεν αποτελεί εμπόδιο σε μια διαρκώς διευρυνόμενη Ευρώπη αλλά είναι προϋπόθεσή της. Η συντήρηση της εθνικής ταυτότητας δεν αντιμάχεται την ευρωπαϊκή ταυτότητα αλλά συμβάλλει στην οικοδόμηση της Ευρώπης. Σύμφωνα με τη λογική αυτή, είναι πολύ επικίνδυνο να εξισώνουμε το έθνος και το εθνικό αίσθημα με τον εθνικισμό. Στην πραγματικότητα ο εθνικισμός τροφοδοτείται από την αποτυχία της εθνικής ταυτότητας. Η Ευρώπη δεν θα μπορέσει να συγκροτηθεί αν δεν αναγνωριστούν και νομιμοποιηθούν οι διαφορετικές συλλογικές μνήμες. Η Ιστορία της Ευρώπης χαρακτηρίζεται από μια διαλεκτική σχέση ανάμεσα στην προσπάθεια της ενότητας και ταυτόχρονα της διατήρησης της διαφορετικότητας. Η φόρμουλα της Ευρώπης των Εθνών φαίνεται σήμερα να ταιριάζει καλύτερα στις ανάγκες μιας ευρωπαϊκής ενότητας. Το πρόβλημα για την Ευρώπη δεν έγκειται σε μια επιλογή ανάμεσα σε παράδοση και νεωτερικότητα, αλλά στην καλή χρήση των παραδόσεων, στην ανανέωση της ευρωπαϊκής παράδοσης της δημιουργικότητας. Η Ευρώπη οφείλει να απαλλαγεί από την αντίληψη που ταύτιζε τον ευρωπαϊκό πολιτισμό με τον οικουμενικό πολιτισμό, πρέπει να σέβεται τους Άλλους, να ανοίγεται στους Άλλους.

1.2 Τα χαρακτηριστικά της διαπολιτισμικής αλληλεπίδρασης

1.2.1 Αντιμετωπίζοντας τον ξένο

Οι αφαιρέσεις και οι λεπτολογίες της πολιτισμικής ανάλυσης στρέφονται γρήγορα στα πρακτικά θέματα που προκύπτουν όταν συναντιούνται άνθρωποι από διαφορετικούς πολιτισμούς. Αυτές οι συναντήσεις γίνονται όλο και πιο συχνές σε έναν κόσμο όπου το εμπόριο, η μετανάστευση, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ο τουρισμός και τα ανθρώπινα δικαιώματα αναγκάζουν όλο και πιο συχνά τις κυβερνήσεις να αντιμετωπίζουν αλλά και να δημιουργήσουν χώρο για την εθνική ποικιλομορφία.

Η συνάντηση με έναν άγνωστο προκαλεί ανησυχία αλλά και την ανάγκη δημιουργίας συγκεκριμένων προσδοκιών όσον αφορά τη συμπεριφορά του, ούτως ώστε να υπάρξει μια αποτελεσματική σχέση αλληλεπίδρασης. Η διεργασία κατανόησης του συγκεκριμένου ανθρώπου είναι το πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση. Ο αρχικός προσδιορισμός του άλλου βασίζεται συχνά σε στερεότυπα τα οποία αφορούν την ομάδα ή τον πολιτισμό στον οποίο ανήκει. Στη συνέχεια χρησιμοποιούμε το σύνολο των υποθέσεων στο οποίο έχουμε καταλήξει για τον άλλο ώστε να κατευθύνουμε ανάλογα τη συμπεριφορά μας προς αυτόν, αλλά και για διαμορφώσουμε ερμηνείες της συμπεριφοράς του προς εμάς, συχνά αρνητικά.

Όπως χαρακτηριστικά είχε αναφέρει παλαιότερα ο Simmel (1950) , ο ξένος είναι ένας άνθρωπος που είναι ταυτόχρονα «παρών» και «απών». Μολονότι είναι παρών και μοιράζεται τον ίδιο χώρο , ο ξένος δε γνωρίζει τους άλλους ούτε τις πιθανές αντιδράσεις τους, είτε λεκτικές είτε μη λεκτικές. (Παπαστυλιανού, 2005)

Οι Herman και Schield(1961) αναφέρουν :

«Η άμεση ψυχολογική επίδραση στο άτομο όταν έρχεται αντιμέτωπο με μια νέα κατάσταση είναι η έλλειψη ασφάλειας. Η άγνοια των δυναμικών που δρουν στη

συγκεκριμένη κατάσταση, των μέσων που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη στόχων και των πιθανών αποτελεσμάτων μιας πράξης οδηγούν σε ανασφάλεια.» (Παπαστυλιανού.2005)

Επιπλέον η εμφάνιση, η ενδυμασία, οι χαρακτηριστικές κινήσεις και η ομιλία του ξένου κάνουν σαφές στους παρατηρητές ότι ανήκει σε διαφορετική ομάδα από τη δική τους. Ίσως θεωρούν ότι η ομάδα του ακολουθεί διαφορετικό τρόπο ζωής και διάκειται εχθρικά απέναντι στη δική τους. Επίσης οι παρατηρητές ανησυχούν συχνά ότι τα άλλα μέλη της ομάδας τους μπορεί να ερμηνεύσουν την επαφή τους με έναν ξένο ως έλλειψη αφοσίωσης στη δική τους ομάδα. Όλες αυτές οι διομαδικές παράμετροι αυξάνουν την ανησυχία, η οποία ούτως ή άλλως ενυπάρχει στη συνάντηση με τον ξένο.

Η πιθανότερη έκβαση μιας τέτοιας συνάντησης είναι η αποφυγή, ειδικά αν η προσωπικότητα του παρατηρητή κλίνει προς την εσωστρέφεια και την ανησυχία.

Για τους περισσότερους ανθρώπους η οικοδόμηση μιας γέφυρας που να συνδέει το γνωστό με το άγνωστο αποτελεί διαδικασία επίπονη αλλά και επικίνδυνη. Όμως προκύπτουν συχνά θέματα ρόλων που δεν αφήνουν άλλη επιλογή. Ο ξένος μπορεί να είναι πελάτης ή φιλοξενούμενος ή δάσκαλος ή εργοδότης. Επίσης, μπορεί να είμαστε περίεργοι ή ανοιχτοί σε καινούργιες εμπειρίες ή να μας αρέσει η εμφάνισή του ή να προεχόμαστε από έναν πολιτισμό που ενθαρρύνει την εξοικείωση με το διαφορετικό.

1.2.2 Αναγνωρίζοντας τον άλλο

Ένα μεγάλο μέρος της καθημερινής ζωής μας απορροφάται από την επαφή με τους άλλους, χωρίς ακριβώς να «συνειδητοποιούμε» τι κάνουμε. Σε πολλές περιπτώσεις συσχετιζόμαστε με τους άλλους ανθρώπους βάσει τυπικά προσδιορισμένων, αυτοματοποιημένων τρόπων, οι οποίοι καθορίζονται από τα σενάρια συναλλαγής.

Σύμφωνα με τον ορισμό του Abelson, το σενάριο συναλλαγής είναι μια συνεκτική ακολουθία συμβάντων τα οποία αναμένονται από το άτομο και απέναντι στα οποία τοποθετείται είτε ως ενεργό υποκείμενο είτε ως παρατηρητής. Τα σενάρια συναλλαγής είναι προϊόντα μάθησης η οποία πραγματοποιείται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου μέσω της συμμετοχής σε ακολουθίες συμβάντων ή μέσω της παρατήρησης. Χρησιμοποιώντας κοινά σενάρια συναλλαγής οι άνθρωποι που εκτελούν διάφορους ρόλους, όπως επιβάτες, πωλητές εισιτηρίων, βιβλιοθηκονόμοι και τηλεφωνητές, μπορούν να διεκπεραιώσουν μια σειρά τυποποιημένων συναλλαγών χωρίς να αναγνωρίσουν τις ιδιαίτερες ιδιότητες των ανθρώπων με τους οποίους έρχονται σε επαφή.

Ωστόσο, όταν ξεκινά ένας νέος τύπος επαφής ή όταν ένα από τα μέρη θέλει να υπερβεί τον ορισμό που δίνει στη σχέση ο ρόλος, τότε η κατάσταση αλλάζει. Απαιτούνται πλέον νέου τύπου, αλλά πάντα κατάλληλες αντιδράσεις, ούτως ώστε τα άτομα να περάσουν σε μια κατάσταση «συνειδητής» δράσης. Ένα στοιχείο αυτής της «συνειδητής» δράσης είναι η συλλογή πληροφοριών για το άλλο άτομο.

1.2.3 Ταυτότητα και ετερότητα

Κάθε κοινωνία για να επιβιώσει και να αναπτυχθεί, επεξεργάζεται την κουλτούρα της. Οικοδομεί ένα πολιτιστικό σύστημα, ένα συμβολικό σύστημα και ένα φαντασιακό σύστημα που και τα τρία μαζί συνιστούν αυτό που ονομάζουμε κουλτούρα της κοινωνίας.

Ένα πολιτιστικό σύστημα, δηλαδή, μια δομή από αξίες, έναν τρόπο σκέψης, μια κοσμοαντίληψη, έναν τρόπο ζωής που προσανατολίζουν τη συμπεριφορά των ατόμων και των ομάδων. Ένα συμβολικό σύστημα αποτελούμενο από μύθους, ήρωες, τελετές κ.λ.π. που έχουν ως ρόλο να εμπνέουν τη δράση των μελών της κοινωνίας και χρησιμεύουν ως σύστημα νομομοποίησης. Ένα φαντασιακό σύστημα, τέλος, το οποίο φιλοδοξεί να απαντήσει στις επιθυμίες, τους φόβους και τις φαντασιώσεις των μελών της κοινωνίας. Ένα «δελεαστικό φαντασιακό» που τείνει να υποκαταστήσει το δικό τους φαντασιακό.

Η κουλτούρα που περικλείει τα τρία αυτά συστήματα είναι μια δομή καταπιεστική, η οποία εμποδίζει το άτομο να γίνει ένα υποκείμενο που σκέφτεται, αισθάνεται και δρα αφ'εαυτού και είναι διαφορετικό από όλα τα άλλα. «Ο πολιτισμός – έλεγε ο Φρόντ – στηρίζεται στον καταναγκασμό και στην καταπίεση των ενορμήσεων».

Ωστόσο, δίπλα στο «δελεαστικό φαντασιακό» αναπτύσσεται ένα «κινητήριο φαντασιακό», στο μέτρο που η κουλτούρα επιτρέπει στα υποκείμενα να αφεθούν ανεμπόδιστα στη δημιουργική τους φαντασία. «Το κινητήριο φαντασιακό» εισάγει τη διαφορά, δημιουργεί τη ρήξη στις κρατούσες πρακτικές και διασώζει το όνειρο και την αλλαγή. Διευκολύνει τη συνάντηση με τον εαυτό μας αλλά και με τους Άλλους, στο βαθμό που οι τελευταίοι αποτελούν μέρος του εαυτού μας.

Ο καθένας ανήκει στην κουλτούρα του και επικοινωνεί με τους άλλους μέσω της κουλτούρας του. Η επικοινωνία μεταξύ ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικές κουλτούρες συναντά πολλά εμπόδια. Και τούτο γιατί ο καθένας έχει την τάση να θεωρεί ως αυτονόητο ή έμφυτο κάθε τι που υπαγορεύεται από την κουλτούρα του, ενώ δυσκολεύεται να κατανοήσει κάποιον άλλον που συμπεριφέρεται με τρόπο διαφορετικό. Κάθε κουλτούρα είναι ένα πολύπλοκο σύστημα προβολών. Ο άνθρωπος μαθαίνει να χρησιμοποιεί τις προβολές αυτές αλλά δεν ενδιαφέρεται και τόσο γι' αυτό που αυτές κρύβουν. Όπως το ασυνείδητο του Φρόντ έτσι και το πολιτιστικό ασυνείδητο είναι επιμελημένα κρυμμένο. Ο καθορισμός των σχέσεων ανάμεσα στη θεμελιώδη φύση του ανθρώπου και στα συστήματα ελέγχου, που επηρεάζονται από την κουλτούρα έχει τεράστια σημασία. Ο άνθρωπος οφείλει να ξεπεράσει τα πολιτιστικά σχήματα που τον αποστερούν από την κατανόηση των δυνατοτήτων του και τον απομονώνουν όχι μόνο από τους άλλους αλλά και από τον ίδιο του τον εαυτό.

Το άνοιγμα σε άλλες κουλτούρες μας επιτρέπει να συνειδητοποιήσουμε καλύτερα τον εαυτό μας και μας κάνει να μην τρέφουμε τόση δυσπιστία και φόβο απέναντι στους άλλους ανθρώπους. Η συνειδητοποίηση της ταυτότητάς μας περνά μέσα από την κατανόηση και την αποδοχή της ταυτότητας του Άλλου. Η αυτογνωσία περνάει μέσα από τη γνώση του Άλλου.

Ο άνθρωπος είναι ένα κοινωνικό ον. Αυτό σημαίνει ότι το Εγώ δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το Εσύ. Ο εαυτός δεν υπάρχει παρά μέσα και διαμέσου των σχέσεων του με τους Άλλους. Δεν μπορεί να γνωρίσει την πληρότητα χωρίς τον Άλλο, έχει ανάγκη τους Άλλους, προσδοκά την αναγνώριση απ' αυτούς, ακόμη και μέσα στη μοναξιά δεν σταματάει να συναντιέται μαζί τους. « Ο εαυτός είναι το προϊόν των Άλλων, τους οποίους παράγει με τη σειρά του». Είναι αλήθεια ότι ο Άλλος προκαλεί, καταρχάς, φόβο και η πρώτη αντίδραση είναι η εναδίπλωση στον εαυτό και η φυγή στην ψευδαίσθηση της αυτάρκειας. Όταν όμως ο φόβος αυτός ξεπεραστεί και ακολουθήσει το άνοιγμα στον Άλλο, τότε γίνεται σιγά σιγά φανερό ότι δεν μπορεί αν υπάρξει πληρότητα χωρίς αυτόν.

Η «αυτονομία», στον Καστοριάδη, αφορά το πρόβλημα της σχέσης του υποκειμένου με τον Άλλο. (Βρύζας, 2005) Το πρόταγμα της αυτονομίας δεν σημαίνει την εξάλειψη του λόγου του Άλλου, αλλά την εγκαθίδρυση μιας άλλης σχέσης ανάμεσα στο λόγο του Άλλου και στο λόγο του υποκειμένου. Με δυο λόγια, ο Άλλος δεν νοείται ως εξωτερικό εμπόδιο ή κατάρα αλλά αποτελεί συστατικό στοιχείο του υποκειμένου. Η αυτονομία είναι μια κοινωνική σχέση. Η ανθρώπινη ύπαρξη είναι μια συλλογική πράξη. Δεν μπορούμε, κατά συνέπεια, να θέλουμε την αυτονομία μόνο για τον εαυτό μας αλλά για όλους και ταυτόχρονα η πραγματοποίησή της δεν μπορεί παρά να είναι έργο συλλογικό.

Παρόλα αυτά οι κουλτούρες, για να αποδείξουν την ταυτότητά τους, έχουν την τάση να είναι πιο πολύ κλειστές παρά ανοιχτές. Η έννοια της ταυτότητας παραπέμπει σε τρεις βασικές ιδέες: την ιδέα της σταθερότητας (της διάρκειας στο χρόνο), την ιδέα της ενότητας (της συνοχής ενός ξεχωριστού αντικειμένου) και την ιδέα της ομοιότητας (με την έννοια ότι ο καθένας θα πρέπει να μπορεί να αναγνωρίζει το ίδιο, το όμοιο). Οι τρεις αυτές ιδέες, όμως, δημιουργούν πολλά προβλήματα. Στην πραγματικότητα, η σταθερότητα δεν υπάρχει, η ενότητα είναι πάντοτε προβληματική και η αναγνώριση του όμοιου δεν είναι κάτι το προφανές.

1.2.4 Ενδείξεις ταυτότητας

Όταν ερχόμαστε σε επαφή με άλλους ανθρώπους, ένα σύνολο ψυχολογικά χρήσιμων πληροφοριών γίνεται άμεσα εμφανές. Για παράδειγμα, το φύλο, η ηλικία, η φυλή στην οποία ανήκει ο άλλος, το αν είναι ελκυστική η εμφάνισή του, το σχήμα του σώματός του, τα «μωρουδίστικα» χαρακτηριστικά του προσώπου του και ούτω καθεξής, όλα είναι άμεσα στη διάθεσή μας. Όταν ο άλλος μιλά, μαζί με το περιεχόμενο του λόγου του είναι επίσης παρούσα η ένταση της φωνής του, η ταχύτητα του λόγου του, η ευλωπία του, η προφορά του. Επιπλέον, μπορούμε να παρατηρήσουμε και άλλες μη λεκτικές ενδείξεις, όπως τα ρούχα του, την απόσταση που επιλέγει να κρατά, τη μυρωδιά του σώματός του, τη στάση του, την κινησιοτυπία του, τον τρόπο με τον οποίο χειρίζεται την βλεμματική επαφή

Καθένα από αυτά τα χαρακτηριστικά προσφέρει πληροφορίες για την προσωπικότητα του άλλου. Ενδείξεις που αφορούν κατηγορίες, για παράδειγμα το φύλο, παρέχουν πληροφορίες για τον άλλο μέσω των στερεοτύπων. Ατομικές ενδείξεις, όπως η ένταση της φωνής, παρέχουν άμεση πληροφόρηση και επιτρέπουν τη δημιουργία των «στιγμιαίων κρίσεων» για την διάθεση και την προσωπικότητα του άλλου. Όλο αυτό το σύνολο πληροφοριών μειώνει την αβεβαιότητα για τους ανθρώπους, επιτρέπει τη διαμόρφωση προσδοκιών για τον τρόπο με τον οποίο θα ανταποκριθούν και δημιουργεί ένα σαφή προσανατολισμό προς αυτούς σε επίπεδο συμπεριφοράς. Εν ολίγοις, δημιουργείται μια καλύτερη αφετηρία δράσης. Ανάλογα με τον πολιτισμό από τον οποίο προέρχεται, ο καθένας επικεντρώνεται σε διαφορετικές ενδείξεις, τις

ερμηνεύει με διαφορετικό τρόπο και προσαρμόζει αντίστοιχα τη συμπεριφορά του. Ως εκ τούτου, όταν συσχετίζεται με ανθρώπους από άλλους πολιτισμούς, ενδέχεται να ξεκινά με πολύ διαφορετικές υποθέσεις γι'αυτούς από ό, τι θα έκανε στην περίπτωση μιας ενδοπολιτισμικής επαφής.

1.2.5 Αναγνώριση της εξωομάδας

Ένα κεντρικό σημείο στην αρχική αντίληψη που σχηματίζεται για το άλλο μέρος της αλληλεπίδρασης αφορά το εάν αυτό εντάσσεται στην κατηγορία της εξωομάδας. Υπάρχουν διάφορες κατηγορίες οι οποίες μας επιτρέπουν να διακρίνουμε τους ανθρώπους μεταξύ τους, όπως το φύλο, η ηλικία, η εθνικότητα και άλλες. Οι διαδικασίες που χρησιμοποιούνται στις μελέτες με αντικείμενο την κοινωνική αντίληψη απλουστεύουν συχνά τις συνθήκες του ερεθίσματος, ώστε οι συμμετέχοντες στη μελέτη να επικεντρωθούν στην μεταβλητή που ενδιαφέρει τον ερευνητή. Έτσι μπορεί να ζητηθεί από τους συμμετέχοντες, για παράδειγμα, να φανταστούν μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων, λόγω χάρη τους μαύρους, και έπειτα να τους ζητηθεί να βαθμολογήσουν τα χαρακτηριστικά τους. Τέτοιες διαδικασίες οξύνουν τον πειραματικό έλεγχο αλλά αμβλύνουν την οικολογική εγκυρότητα, καθώς δημιουργείται η αμφιβολία αν οι άνθρωποι έξω από το εργαστήριο θα λάμβαναν υπόψη πρώτα το χρώμα του δέρματος των άλλων κατά τις αλληλεπιδράσεις μαζί τους.

Φαίνεται ότι διάφοροι παράγοντες επηρεάζουν τη βαρύτητα των κατηγοριών που λαμβάνονται υπόψη στην καθημερινή αντίληψη των ανθρώπων. Πρώτον, είναι πιθανό κάποιες κατηγορίες να αποκτούν οικουμενική βαρύτητα. Ο Brewer, για παράδειγμα, έχει διατυπώσει την υπόθεση ότι το γένος και η φυλή αποτελούν «πρωτόγονες» κατηγορίες της κοινωνικής αντίληψης. Ως τέτοιες, οι κατηγορίες αυτές αποκτούν απευθείας μεγαλύτερη βαρύτητα κατά τη διάρκεια των διαπροσωπικών επαφών, καθώς και προτεραιότητα έναντι όλων των άλλων πιθανών κατηγοριών (Παπαστυλιανού, 2005)

Δεύτερον, μια άλλη παράμετρος αφορά το πόσο διακριτή είναι η κατηγορία στο κοινωνικό πεδίο. Όσο πιο χαμηλό είναι το ποσοστό των ατόμων που γίνονται αντιληπτά ως διαφορετικά στο πλαίσιο της ομάδας, τόσο πιθανότερο είναι να γίνουν αντιληπτά ως μέλη αυτής. Η συμπεριφορά που έχει τέτοιου τύπου «διακριτότητα» εγγράφεται πιο έντονα στη μνήμη, αξιολογείται ως ένδειξη μεγαλύτερης δύναμης επιρροής και στη συνέχεια ερμηνεύεται με όρους του στερεοτύπου της ομάδας.

Τρίτον, το άτομο που βρίσκεται πιο κοντά στο «πρότυπο» του χαρακτηριστικού μέλους μιας ομάδας έχει μεγαλύτερη πιθανότητα να κατηγοριοποιηθεί ως μέλος αυτής. Τα «ατυπικά» άτομα είναι δυσκολότερο να κατηγοριοποιηθούν και ως εκ τούτου να ενταχθούν σε μια συγκεκριμένη ομάδα.

Τέταρτον, πιθανότατα οι παρεκκλίσεις από το μέσο τύπο ομιλίας σε επίπεδο προφοράς, σύνταξης ή γραμματικής θα εκληφθούν ως ενδείξεις ότι το άτομο ανήκει σε μια εξωομάδα. Η ομιλία αποτελεί σημαντική συνιστώσα της επιτυχούς ολοκλήρωσης οποιουδήποτε έργου, συνεπώς τα άτομα που μιλούν μεταξύ τους θα πρέπει να μπορούν να αξιολογήσουν την επάρκεια το ένα του άλλου προκειμένου να είναι ομαλή η επικοινωνία τους. Η πιθανότητα ο ένας να πρέπει να προσαρμοστεί στον τρόπο ομιλίας του άλλου, έτσι ώστε να υπάρξει αποτελεσματικός συντονισμός, αυξάνεται όταν κάποιος παρεκκλίνει από το μέσο τύπο ομιλίας, κατά συνέπεια αυξάνονται ταυτόχρονα και τα επίπεδα ανησυχίας. Η ανάγκη να μειωθεί η αβεβαιότητα εντείνεται, με αποτέλεσμα να αποκτούν βαρύτητα και άλλες κοινωνικές κατηγορίες, όπως η εθνικότητα.

Είναι ευνόητο ότι η μεγαλύτερη απόσταση από το μέσο τύπο ομιλίας υπάρχει στην περίπτωση που ο άλλος μιλά μια ξένη γλώσσα. Σε αυτήν την περίπτωση το πρώτο βήμα είναι να προσδιορίσουμε ποια είναι αυτή η γλώσσα, ώστε να εκτιμήσουμε αν την ξέρουμε, ενώ επίσης εξετάζουμε τον τρόπο με τον οποίο το πρότυπο ομιλίας που απαιτεί η περίπτωση θα επέτρεπε στον ένα να προσαρμοστεί στη γλώσσα του άλλου. Πρόσθετες ενδείξεις σχετικά με τον πολιτισμό ή την εθνικότητα του άλλου βοηθούν αυτή τη γλωσσολογική κατηγοριοποίηση.

Τελικά, το ιστορικό των συγκρούσεων ανάμεσα στην ομάδα του ενός και του άλλου θα «τροφοδοτήσει» με τη σειρά του την προσοχή του παρατηρητή, θα οξύνει την αίσθηση κινδύνου και θα κάνει πιο ορατή την ομάδα στην οποία ανήκει ο άλλος. Επιπλέον, είναι πιθανό ότι τα άτομα από οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά ισχυρές ομάδες είναι πιο ορατά και κατηγοριοποιήσιμα. Σε αυτό το σημείο της διαδικασίας εμφανίζεται στο προσκήνιο η προσωπικότητα του παρατηρητή. Συγκεκριμένα, τα εθνοκεντρικά, επιθετικά και ανασφαλή άτομα έχουν πιο έντονη την τάση να εστιάζονται στο γεγονός ότι ο άλλος ανήκει σε μια εξωομάδα. Σε αυτήν την περίπτωση παρατηρείται μια μετακίνηση των αντιδράσεων των μερών της αλληλεπίδρασης, ξεκινώντας από τις αντιλήψεις τους, προς το διομαδικό άκρο του συνεχούς «διαπροσωπικό- διομαδικό». Εν συνεχεία, κάθε άνθρωπος αντιδρά προς τον άλλο σχεδόν αποκλειστικά με όρους της ομάδας στην οποία ανήκει, αγνοώντας τα διακριτικά προσωπικά χαρακτηριστικά του όταν αποφασίζει τι συμπεριφορά θα ακολουθήσει.

Προφανώς θα πρέπει να μάθουμε περισσότερα σε ότι αφορά τις συνθήκες που οδηγούν στην κατηγοριοποίηση κάποιου ως μέλους μιας εξωομάδας. Ακόμη πιο σημαντικό είναι να διαπιστώσουμε πότε αρχίζουν να αποκτούν σημασία πρόσθετες πληροφορίες για τον άλλο οι οποίες δεν βασίζονται σε προϋπάρχουσες κατηγορίες. Το τελευταίο αυτό σημείο είναι κρίσιμο, επειδή η έρευνα έχει δείξει ότι οι συμμετέχοντες δεν αποδίδουν πάντα σε ένα άτομο στερεότυπα τα οποία βασίζονται σε κατηγορίες όταν διαθέτουν άλλου τύπου πληροφορίες για την προσωπικότητά του ή όταν έχουν λόγους να επικεντρωθούν στις ατομικές διαφορές.

Ολοκληρώνοντας, ας υποθέσουμε πως το αποτέλεσμα της επαφής ανάμεσα σε δυο άτομα τα οποία προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς, φυλές ή εθνότητες έκανε το ένα ή και τα δυο μέρη να ταξινομήσουν το άλλο ως μέλος μιας εξωομάδας. Σε αυτή την περίπτωση, η κατηγοριοποίηση θα φέρει στην επιφάνεια το στερεότυπο που συνδέεται με την ομάδα, καθώς και τα αισθήματα που συνδέονται με αυτήν. Στη συνέχεια, αυτές οι γνωστικές κατασκευές και τα συναισθήματα θα αποτελέσουν το υπόβαθρο της αλληλεπίδρασης, καθώς καθορίζουν τη συμπεριφορά μας προς τον άλλο και τους τρόπους με τους οποίους ερμηνεύουμε τη συμπεριφορά του προς εμάς.

1.3 Η επικοινωνία με τους αλλοεθνείς

Η πράξη της επικοινωνίας διαθέτει παραμέτρους και δυναμικά τα οποία είναι βασικά για τη συγκεκριμένη διαδικασία σε οικουμενικό επίπεδο. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο προσδιορίζονται και αξιολογούνται αυτές οι παράμετροι και χρησιμοποιούνται αυτά τα δυναμικά παρουσιάζει σημαντικές πολιτισμικές διαφορές. Για να μπορέσουν να επιβιώσουν οι διαπολιτισμικές ανταλλαγές, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και να αντιμετωπιστούν αυτές οι διαφορές.

1.3.1 Η επικοινωνία

Εν συντομία, η πράξη της επικοινωνίας αναφέρεται στη μετάδοση μηνυμάτων σε ένα άλλο άτομο, το οποίο εν συνεχεία τα μεταφράζει δίνοντάς τους ένα νόημα. Τα μηνύματα μεταδίδονται είτε συνειδητά είτε όχι και περιλαμβάνουν πληροφορίες τόσο για το ίδιο το περιεχόμενό τους όσο και για τη σχέση ανάμεσα στα άτομα που επικοινωνούν. Ένα μεγάλο μέρος της επικοινωνιακής συμπεριφοράς ακολουθεί κάποιο σενάριο συναλλαγής, ως εκ τούτου οι ανταλλαγές ακολουθούν ένα προδιαγεγραμμένο πρότυπο και οδηγούν σε επιθυμητά και αναμενόμενα αποτελέσματα. Η λεκτική επικοινωνία απαιτεί ένα σύνολο συντελεστικών δεξιοτήτων. Όσο περισσότερο θεωρεί το άτομο ότι ο άλλος του μοιάζει όσον αφορά τη χρήση αυτών των δεξιοτήτων, τόσο πιο ελκυστικός του φαίνεται, είτε ανήκει στην δική του εθνική ομάδα είτε όχι. Για να πετύχει η επικοινωνία, τα μέρη της θα πρέπει να συντονίσουν τόσο το περιεχόμενο όσο και τη διαδικασία της αλληλεπίδρασής τους. Ο συντονισμός του περιεχομένου δεν μπορεί να αρχίσει καν, αν τα άτομα δεν αποδεχθούν πρώτα ότι διαθέτουν μια μεγάλη ποσότητα κοινών πληροφοριών ή κοινού εδάφους – δηλαδή αμοιβαία κατανόηση, αμοιβαίες πεποιθήσεις και αμοιβαίες παραδοχές. Ενώ για να συντονίσουν τη διαδικασία θα πρέπει να γνωρίζουν ανά πάσα στιγμή τα κοινά σημεία τους.

Αυτή η αδιάλειπτη επιβεβαίωση της κατανόησης ονομάζεται «αναγνώριση εδάφους». Όσο πιο περιορισμένο είναι το κοινό έδαφος τόσο πιο περιορισμένο είναι το εύρος των θεμάτων που μπορούν να τεθούν προς συζήτηση, ενώ επίσης τόσο συχνότερα θα πρέπει οι συνδιαλεγόμενοι να αξιολογούν την επικοινωνία τους κατά τη διάρκειά της, έτσι ώστε να διασφαλιστεί ότι έχουν φτάσει στο ίδιο σημείο κατανόησης.

Η διαπολιτισμική επικοινωνία είναι μια διαδικασία που απαιτεί υψηλό επίπεδο εμπλοκής στην αλληλεπίδραση. Αυτό σημαίνει ότι τα άτομα που συμμετέχουν σε μια συζήτηση είναι ευαίσθητα σε κάθε ανταλλαγή πληροφοριών και εντάσσουν τις σκέψεις, τα αισθήματα και τις συμπεριφορές τους στη διαδικασία της συναλλαγής. Κατά περίεργο τρόπο, στις διαπολιτισμικές συζητήσεις ο αρχικός, τουλάχιστον, βαθμός εμπλοκής στην αλληλεπίδραση είναι μικρότερος.

Σε κάποιες περιπτώσεις, η διαδικασία της επικοινωνίας διαρρηγνύεται. Ειδικότερα ο ένας από τους συνομιλητές ενδέχεται να διαταράξει την τυπική διαδικασία, για παράδειγμα απαντώντας «Έχω φριχτό πονοκέφαλο» στην ερώτηση «Τι κάνεις;». Επιπλέον, η έκβαση της συναλλαγής ενδέχεται να μην είναι αυτή που περίμεναν τα δύο μέρη, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, όταν κάποιος δεν εμφανιστεί σε μια προκαθορισμένη συνάντηση. Σε αυτό το σημείο το ένα ή και τα δύο αποκτούν «συνείδηση» της επικοινωνίας τους και πρέπει να αποφασίσουν πώς θα αντιδράσουν. Συγκεκριμένα, μπορεί να αποσυρθούν από την αλληλεπίδραση, να επιλέξουν μια άλλη τυπική διαδικασία επικοινωνίας ή να επεξεργαστούν το αδιέξοδο που δημιουργήθηκε μιλώντας ανοιχτά για το πρόβλημα – δηλαδή «μετα-επικοινωνώντας».

Αυτές οι πιθανές μορφές αντίδρασης συναντούν με τη σειρά τους τις αντιδράσεις του άλλου και από κοινού συγκροτούν την προοδευτική διαπραγμάτευση της σχέσης. Η επικοινωνία αποτελεί επιμέρους βήμα αυτής της διαδικασίας διαπραγμάτευσης. Ακριβής επικοινωνία προκύπτει όταν και τα δύο μέρη συμφωνούν σε ό, τι αφορά το νόημα των επιμέρους επικοινωνιών που ανταλλάσσουν. Η ακρίβεια της επικοινωνίας ελέγχεται από την έκβασή της και κατά κανόνα τίθεται ως ζήτημα μόνο όταν επέλθει ρήξη, οπότε και τα δύο μέρη από κοινού ασχολούνται «συνειδητά» με την «αποκατάσταση». Φυσικά, ένα σημαντικό ποσοστό ανακρίβειας είναι αναμενόμενο στις περισσότερες επικοινωνίες. Εντούτοις, τα μέρη εν γένει δεν λαμβάνουν υπόψη αυτό το ποσοστό, επειδή θεωρούν είτε ότι η έκβαση είναι αποδεκτή είτε ότι δεν αξίζει τον κόπο να αλλάξει, ακόμη κι αν δεν είναι αποδεκτή.

Επομένως, αποτελεσματική είναι η επικοινωνία της οποίας η έκβαση συνεχίζει να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και στις προθέσεις των μερών της. Όπως έχει δείξει ο Wish

(1979), στις Ηνωμένες Πολιτείες οι σταθερές σχέσεις θεωρείται ότι ποικίλλουν ως προς πέντε διαστάσεις:

1. Συνεργασιακή – ανταγωνιστική
2. Βαθιά – επιφανειακή
3. Προσανατολισμένη στο στόχο – κοινωνικοσυναισθηματική
4. Ιεραρχική – ισότιμη
5. Επίσημη – ανεπίσημη

Αυτές οι διαστάσεις φαίνεται να έχουν εφαρμογή στις διαπροσωπικές σχέσεις ανεξαρτήτως πολιτισμικού συστήματος, παρότι το θέμα δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο εμπειρικών ερευνών.

Οι πολιτισμικές ομάδες διαφέρουν πιθανότατα ως προς την προτίμηση που δείχνουν σε ορισμένους τύπους σχέσης και ως προς τη συχνότητα εμφάνισης αυτών των τύπων σχέσης. Κατ' επέκταση, λόγω αυτών των διαφορών, οι κοινωνικοί επιστήμονες δεν θα πρέπει να ορίζουν την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας βάσει της συμβολής της στη δημιουργία σχέσεων του τύπου που θεωρείται ιδεώδης στη δική τους πολιτισμική ομάδα. Οι επικοινωνίες είναι δυνατόν να είναι αποτελεσματικές ανεξάρτητα από το πώς χαρακτηρίζεται η σχέση των μερών τους, υπό την προϋπόθεση ότι και τα δύο μέρη απολαμβάνουν το επιθυμητό γι' αυτά είδος σχέσης.

Κάποιες φορές είναι πιθανό το ένα ή και τα δύο μέρη να θελήσουν να αλλάξουν το χαρακτήρα της σχέσης. Για παράδειγμα, ο κατώτερος σε μια ιεραρχική σχέση μπορεί να επιθυμεί μια πιο ισότιμη συναλλαγή. Αυτή η επιθυμία ενδέχεται να προκαλέσει προσωρινά κλυδωνισμούς στη σχέση, ωστόσο οι επικοινωνίες των δύο μερών να συνεχίσουν να είναι τόσο κατανοητές με ακρίβεια όσο και αποτελεσματικές, υπό την έννοια ότι κατά τη διεξαγωγή τους μεταδίδεται με ακρίβεια η εκατέρωθεν δυσαρέσκεια αναφορικά με το status quo. Εν ολίγοις, η αποτελεσματική επικοινωνία δεν προϋποθέτει συμφωνία όσον αφορά το χαρακτήρα της σχέσης ούτε και ικανοποίηση από την ίδια τη σχέση.

Όπως θα γίνει σαφές, αυτά τα θέματα, όπως το κοινό έδαφος, η αναγνώριση του εδάφους, η ακρίβεια της επικοινωνίας, η αντιμετώπιση της ρήξης, οι στρατηγικές αποκατάστασης και ο επιθυμητός τύπος σχέσης, αποκτούν ζωτική σημασία όταν οι ανταλλαγές γίνονται ανάμεσα σε μέλη διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων.

1.3.2 Ερμηνεύοντας τις καταστάσεις από πολιτισμό σε πολιτισμό

Όλες οι συναντήσεις ανάμεσα σε ανθρώπους εκτυλίσσονται σε κάποιο συγκεκριμένο πλαίσιο, σε ένα «περιβάλλον συμπεριφοράς» (Βρύζας, 2005). Για παράδειγμα, οι μαθητές μπορεί να συναντηθούν στην καντίνα του σχολείου, ο εργοδότης να συναντήσει τους υπαλλήλους του σε ένα γάμο συναδέλφου. Οι συμμετέχοντες σ' αυτά τα κοινωνικά επεισόδια τα κατανοούν με κοινό τρόπο (έχουν δηλαδή κοινό έδαφος), επομένως η μεταξύ τους συναλλαγή ακολουθεί ένα συγκεκριμένο σενάριο και τα δύο μέρη εστιάζονται στα εκάστοτε θέματα.

Όμως, εάν οι συμμετέχοντες σε ένα κοινωνικό επεισόδιο προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς, είναι πολύ πιθανό ο τρόπος με τον οποίο κατανοούν αρχικά το επεισόδιο να διαφέρει. Για να ελέγξουν αυτή την υπόθεση οι Forgas και Bond ζήτησαν από Αυστραλούς και Κινέζους φοιτητές να αξιολογήσουν διάφορα επεισόδια που θα μπορούσαν να είναι κοινά για τις δύο ομάδες, για παράδειγμα, το να φτάσει κάποιος καθυστερημένα σ' ένα μάθημα. Τα

αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι και οι δύο ομάδες χρησιμοποίησαν τέσσερα κριτήρια προκειμένου να αξιολογήσουν την κατάσταση. Συγκεκριμένα, τόσο οι Αυστραλοί όσο και οι Κινέζοι αξιολόγησαν τα επεισόδια ανάλογα με το αν εμπλέκονταν σε αυτά ή όχι και ανάλογα με το αν τα επεισόδια αφορούσαν την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου ή είχαν κοινωνικό χαρακτήρα. Συνεπώς, το πρόβλημα ήταν ότι η ίδια κατάσταση προκάλεσε διαφορετικά επίπεδα αντίδρασης αναφορικά με τις δύο αυτές κοινές διαστάσεις. Για παράδειγμα, οι Αυστραλοί όταν έδιναν οδηγίες ένιωθαν μεγαλύτερη εμπλοκή από τους Κινέζους, ενώ οι Κινέζοι θεωρούσαν το διάβασμα εκτέλεση συγκεκριμένου έργου, πράγμα που συνέβαινε σε μικρότερο βαθμό με τους Αυστραλούς. Τέλος, όσον αφορά το υπόλοιπο νόημα των δύο διαστάσεων της αξιολόγησης, δεν διαπιστώθηκε καμιά αλληλοεπικάλυψη για τους Αυστραλούς και τους Κινέζους. Συγκεκριμένα, οι Αυστραλοί αντιμετώπιζαν τα επεισόδια ανάλογα με το αν παρήγαν ανταγωνιστικές αντιδράσεις ή σίγουρες θετικές αντιδράσεις. Αντίθετα οι Κινέζοι εξέταζαν αν τα επεισόδια παρήγαν αντιδράσεις ανθρωπιάς ή αντιδράσεις ευτυχίας.

Συνοψίζοντας, η προαναφερθείσα μελέτη καταδεικνύει ότι οι ίδιες καταστάσεις είναι δυνατόν να σημαίνουν διαφορετικά πράγματα για ανθρώπους με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. (Παπαστυλιανού,2005) Οι συμπεριφορές που προκαλούνται από αυτές τις διαφορετικές αναπαραστάσεις της κατάστασης είναι πιθανό να διαφέρουν. Έτσι, οι αρχικές αντιδράσεις των συμμετεχόντων στο ίδιο περιβάλλον συμπεριφοράς διαψεύδουν συχνά τις εκατέρωθεν προσδοκίες. Με αυτό τον τρόπο ο συντονισμός της συμπεριφοράς γρήγορα γίνεται δύσκολος, καθώς οι συμμετέχοντες δεν έχουν κοινό αρχικό έδαφος ώστε να διατηρηθεί η σχέση. Κατά συνέπεια, η προσοχή τους θα πρέπει να μετατοπιστεί προς τη διαπραγμάτευση κοινών νοημάτων αναφορικά με την κατάσταση.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό των κοινωνικών καταστάσεων είναι οι σχέσεις ρόλων μεταξύ των συμμετεχόντων. Συγκεκριμένα, άτομα τα οποία προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς μπορεί να συμφωνήσουν ότι βρίσκονται σε μια φιλική ή σε μια επαγγελματική σχέση. Παρά ταύτα, ενδέχεται να μη συμφωνούν ως προς το πόση εξουσία ή οικειότητα συνεπάγεται αυτή η σχέση. Οι έρευνες με αντικείμενο τη θεωρία της ευγένειας δείχνουν ότι και οι δυο προαναφερθείσες μεταβλητές επηρεάζουν το επίπεδο των συμπεριφορών ευγένειας που απαιτούνται στις σχέσεις ρόλων. Επιπλέον, εάν οι υποθέσεις των ατόμων, καθώς αυτά προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς, διαφέρουν ως προς τα δυναμικά εξουσίας ή ως προς το βαθμό οικειότητας που χαρακτηρίζει κάποιο τύπο σχέσης, τότε είναι πιθανό να μην εκφράσουν το δέοντα σεβασμό ή να εκφράσουν υπέρμετρο σεβασμό στο συνομιλητή τους.

Για παράδειγμα, οι Scollon και Scollon παρατήρησαν ότι οι Αθαμπάσκαν (μια ομάδα Ινδιάνων της Βορείου Αμερικής) προτιμούν να κρατούν μεγαλύτερη απόσταση στις επαγγελματικές σχέσεις τους από τους αγγλόφωνους Αμερικανούς. Ως εκ τούτου, σε ένα επαγγελματικό περιβάλλον οι Αθαμπάσκαν τείνουν να είναι πιο ευγενικοί. Οι Αμερικανοί, οι οποίοι θεωρούν δεδομένη την οικειότητα, είναι λιγότερο ευγενικοί και κατά συνέπεια οι Αθαμπάσκαν θεωρούν ότι τους κοιτούν αφ' υψηλού. Αντίστοιχα, ο Spenser – Oatey έδειξε ότι η σχέση διδάσκοντος - διδασκόμενου στην Κίνα θεωρείται πιο στενή σε σύγκριση με το Ηνωμένο Βασίλειο. Ως εκ τούτου, όταν οι Κινέζοι φοιτητές «πλησιάζουν πολύ» τους Βρετανούς δασκάλους δεν τους συμπεριφέρονται με αρκετή ευγένεια και λόγω αυτού ενδέχεται να θεωρηθούν θρασείς. Συνεπώς, τέτοιου τύπου διαφορές στις εννοιολογικές κατασκευές όσον αφορά τη σχέση ρόλων μπορεί να θέσουν εξαρχής σε κίνδυνο τις διαπολιτισμικές σχέσεις. (Βρύζας,2005)

Η παραπάνω ανάλυση υποθέτει ότι και τα δύο μέρη προσλαμβάνουν με τον ίδιο τρόπο τα μηνύματα που μεταδίδονται μέσα από συγκεκριμένες συμπεριφορές.

1.4 Ρήξη της επικοινωνίας

1.4.1 Διάψευση προσδοκιών και εσφαλμένη απόδοση χαρακτηριστικών

Στις συναντήσεις μεταξύ ανθρώπων οι οποίοι προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς προκύπτουν διαρκώς εκπλήξεις. Οι άνθρωποι καθυστερούν ή φτάνουν πολύ νωρίς στα ραντεβού τους ή δεν ορίζουν καν ραντεβού και απλώς συναντιούνται.

Επιπλέον, στέκονται πολύ κοντά ή όχι αρκετά κοντά, μιλούν υπερβολικά ή πολύ λίγο ή πολύ γρήγορα ή πολύ αργά ή ακόμη και για λάθος θέμα. Ενδέχεται επίσης να είναι πολύ συναισθηματικοί ή πολύ αποστασιοποιημένοι, να εκφράζουν κάποιο συναίσθημα σε υπερβολικό ή σε πολύ μικρό βαθμό ή να το εκφράζουν σε λάθος στιγμή ή να μην το εκφράζουν τη στιγμή που θα έπρεπε. Κατά συνέπεια, ο κατάλογος των πιθανών εκπλήξεων σε ό,τι αφορά τις λεκτικές και μη λεκτικές συμπεριφορές είναι εξίσου μακρύς με τον κατάλογο των πεδίων στα οποία έχουν εντοπιστεί πολιτισμικές διαφορές. Οι άνθρωποι αντιδρούν στην έκπληξη αναζητώντας εξηγήσεις. Όταν οι άνθρωποι ανακαλύπτουν μια εξήγηση για την ασυνήθιστη συμπεριφορά του άλλου γίνεται πιο προβλέψιμη. Είναι ευνόητο ότι σε διαπολιτισμικό επίπεδο το πρόβλημα έγκειται στο γεγονός ότι το άτομο χρησιμοποιεί τα δικά του πολιτισμικά σχήματα ερμηνείας όταν επιχειρεί να εξηγήσει τη συμπεριφορά των άλλων ανθρώπων. Συχνά, αυτά τα σχήματα οδηγούν σε δυσμενείς ερμηνείες των άλλων. Για παράδειγμα, ο Αμερικανός επιχειρηματίας που κοιτά έντονα έναν υποψήφιο συνεργάτη από τη Μαλαισία και τον αποκαλεί με το μικρό του όνομα μπορεί να θεωρηθεί «ασεβής». Αντίστοιχα, ο Βρετανός που διακόπτει έναν Ιάπωνα, συμπεριφορά πολύ πιο συχνή στις συζητήσεις των Βρετανών από εκείνες των Ιαπώνων, μπορεί κάλλιστα να θεωρηθεί «επιθετικός»

Τέτοιες αρνητικές ερμηνείες αποτελούν πάντα ένα πιθανό ενδεχόμενο, επειδή σε πολλές από τις προσδοκίες που διατηρούμε για τη συμπεριφορά των άλλων υπάρχει μια κοινωνική διάσταση. Γενικά, προτιμούμε συμπεριφορές οι οποίες είναι τυπικές της δικής μας πολιτισμικής ομάδας. Κατά συνέπεια, η συμπεριφορά που αποκλίνει από την προσδοκώμενη θεωρείται συχνά ότι παραβιάζει τους κοινωνικούς κανόνες και έτσι οδηγεί στο χαρακτηρισμό του άλλου ως αναιδούς, αδαούς ή απλά απολίτιστου. Αυτός ο τελευταίος χαρακτηρισμός χρησιμοποιείται συχνά μετά τη λήξη των διαπολιτισμικών επαφών είναι μάλιστα και καίριος. Με βάση τα πολιτισμικά κριτήρια του παρατηρητή, η συμπεριφορά του άλλου είναι όντως «απολίτιστη», δεδομένου ότι, αν είχε κοινωνικοποιηθεί σύμφωνα με τους κανόνες του πολιτισμού του παρατηρητή, σπάνια θα συμπεριφερόταν με τέτοιο τρόπο. Όμως ο άλλος συμπεριφέρεται κατά πάσα πιθανότητα με τον κατάλληλο για την περίπτωση τρόπο βάσει της κοινωνικοποίησης που έλαβε στο δικό του πολιτισμό.

Τελικά, σε διαπολιτισμικό επίπεδο το αποτέλεσμα είναι οι «εσφαλμένες αποδόσεις», δηλαδή οι ερμηνείες για τα αίτια ενός συμβάντος που δίνει ένας ξένος, οι οποίες διαφέρουν από την ερμηνεία που θα έδιναν κατά κανόνα τα μέλη του πολιτισμού υποδοχής. Ειδικότερα, ο άλλος ίσως να έχει την πρόθεση να εκφράσει φιλικότητα όταν σας ρωτά για την οικογένειά σας, αλλά εντυχώς θεωρείται «αδιάφορος». Συνοψίζοντας, η έκβαση της διαδικασίας αποδόσεων καθορίζεται από το εκάστοτε πολιτισμικό πρόγραμμα το οποίο χρησιμοποιείται με στόχο να αποκωδικοποιηθεί η συμπεριφορά. Όταν οι κώδικες διαφέρουν, κάτι που συμβαίνει συχνά, τότε οι άστοχες αποδόσεις αφθονούν.

1.4.2 Ο γλωσσικός φραγμός

Η γλώσσα είναι ένα αποτελεσματικό μέσο μετάδοσης συμβολικών πληροφοριών για την επίτευξη συντελεστικών και συναισθηματικών στόχων. Οι πολιτισμικές συμβάσεις ρυθμίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά σε ό, τι αφορά τη χρήση της γλώσσας από μικροσκοπικά ζητήματα, όπως η γραμματική, το λεξιλόγιο, η σύνταξη και η προφορά, μέχρι μακροσκοπικά ζητήματα όπως πόσο μιλάει κάποιος, για ποια θέματα μιλάει και με ποιον. Ακόμη και στο εσωτερικό ενός πολιτισμού υπάρχουν εντυπωσιακές διαφορές τόσο ως προς τις προαναφερθείσες πλευρές στη χρήση της γλώσσας όσο και ως προς την αξιολόγηση των σχετικών διαφορών. Είναι φυσικό ότι, όταν πρόκειται για διαπολιτισμικές επαφές, αυτές οι διαφορές γίνονται ακόμη πιο σύνθετες.

Το πρώτο πράγμα που θα πρέπει να λάβουμε υπόψη σε διαπολιτισμικό επίπεδο είναι ότι η γλώσσα απλώνει έναν ιστό γύρω από εκείνους που τη χρησιμοποιούν, αυξάνοντας τη δυνατότητα αμοιβαίας κατανόησης, και με αυτό τον τρόπο γίνεται η δύναμη που συγκρατεί τη συνοχή της ομάδας. Η μητρική γλώσσα ασκεί μια ισχυρή συναισθηματική επίδραση και ως εκ τούτου γίνεται για πολλές πολιτισμικές ομάδες ένα στοιχείο που ορίζει μια σημαντική διάσταση της εθνικής ταυτότητας.

Ένα δεύτερο πρόβλημα προκύπτει κατά τη διάρκεια των διαπολιτισμικών ανταλλαγών και γίνεται πιο εμφανές όταν τα μέρη της συναλλαγής μιλούν διαφορετικές γλώσσες. Το εν λόγω πρόβλημα συνοψίζεται στο ερώτημα: Ποιος θα προσαρμοστεί στην ομιλία ποιου ώστε να μπορέσουν να επικοινωνήσουν αποτελεσματικά; Η προσαρμογή προϋποθέτει μια μετακίνηση των προτύπων ομιλίας (π.χ. προφορά, διάλεκτος, ύφος του λόγου) του ενός προς τα αντίστοιχα του άλλου, έτσι ώστε να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή ομοιότητα στη χρήση της γλώσσας. Η προσαρμογή μπορεί να είναι μονομερής ή αμοιβαία, ανάλογα με τη διαπροσωπική έλξη και τη σχετική δύναμη των μερών.

Επιπλέον, εάν οι δύο πολιτισμικές ομάδες βρίσκονται σε ανταγωνιστική σχέση μεταξύ τους και ταυτόχρονα η ταυτότητα καθεμιάς έχει βαρύνουσα σημασία, για τη συναλλαγή, τότε θα προκύψει πιθανότατα απόκλιση των στυλ ομιλίας ή της γλώσσας γενικότερα. Σε μια τέτοια περίπτωση, τα μέρη μπορεί να αρνηθούν να μιλήσουν το ένα τη γλώσσα του άλλου, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο ένα αδιαπέραστο τείχος ανάμεσα τους. Δεδομένης αυτής της στενής συσχέτισης γλώσσας και πολιτισμού, τα μέλη μιας πολιτισμικής ομάδας μπορεί να αρνηθούν να μάθουν τη γλώσσα της άλλης. Ειδικότερα, μπορεί να θεωρούν ότι, αν τη συμπεριλάβουν στο εκπαιδευτικό πρόγραμμά τους, θα αφαιρέσουν κάτι από τη δική τους πολιτισμική κληρονομιά ή ότι θα διακωλύσουν την κυριαρχία της άλλης πολιτισμικής ομάδας επάνω τους.

Ακόμη και στην περίπτωση που οι σχέσεις ανάμεσα στις δυο πολιτισμικές ομάδες είναι θετικές και σταθερές, το θέμα της προσαρμογής της ομιλίας θα αποτελέσει πιθανότατα αντικείμενο διαπραγμάτευσης. Κατά τη διαπραγμάτευση αυτή βασικές παράμετροι είναι: οι ρόλοι κάθε μέρους, το σχετικό κύρος τους, η αλληλεγγύη των εμπλεκόμενων εθνικών ομάδων, η εθνογλωσσική ζωτικότητα κάθε γλωσσικής ομάδας και οι στόχοι που επιδιώκει το κάθε μέρος από τη συναλλαγή. Αυτό το είδος διαπραγμάτευσης αποτελεί και για τα δύο μέρη ένα έργο κοινωνικά ευαίσθητο. Συγκεκριμένα, στη περίπτωση που κάποια μέλη μιας γλωσσικής ομάδας

προσπαθήσουν να προσαρμόσουν την ομιλία τους σε αυτήν μιας άλλης, η δεύτερη θα εκτιμήσει την προσπάθεια που έχει καταβληθεί και θα την ανταποδώσει. Όμως υπάρχει πάντα το ενδεχόμενο τα υπόλοιπα μέλη της πρώτης ομάδας να ερμηνεύσουν αρνητικά αυτή την προσπάθεια. Για παράδειγμα, μπορεί να θεωρήσουν ότι όσοι χρησιμοποίησαν τη γλώσσα της άλλης ομάδας έχουν πολιτικές προτιμήσεις αντίστοιχες με τις πολιτικές προτιμήσεις αυτής. Ως εκ τούτου, μπορεί να αντιδράσουν τονίζοντας τη δική τους εθνική ταυτότητα. Επιπλέον, όσοι χρησιμοποιούν μια γλώσσα άλλη από τη μητρική τους μπορεί να ανακαλύψουν ότι βιώνουν παράλληλα γνωστικές, αξιακές και διαπροσωπικές αλλαγές. Λόγου χάρι . Οι γλωσσικοί συνειρμοί παρουσιάζουν μεγαλύτερες ανομοιότητες όταν τα δίγλωσσα άτομα μετακινούνται από συγκεκριμένες σε αφηρημένες έννοιες και συναισθήματα. Αυτό το εύρημα έχει σαφείς προεκτάσεις στο ζήτημα της μετάφρασης. Λιγότερο προφανής είναι η πολιτική / κοινωνική επίδραση της μετατόπισης προς μια άλλη γλώσσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

2.1 Αλλοδαποί στην Ελλάδα

Η Ελλάδα αποτελούσε πάντοτε έναν πόλο «σταυροδρόμι» λαών. Η γεωγραφική της θέση, που την τοποθετεί στην άκρη της Ευρώπης δίπλα στην Ασία και απέναντι από την Αφρική, αλλά και η πολιτική, οικονομική και κοινωνική σταθερότητα την κάνει «πόλο έλξης» για ανθρώπους που προέρχονται από άλλα κράτη και εισρέουν για να αναζητήσουν μια καλύτερη ζωή.

Για την Ελλάδα και τους Έλληνες οι λέξεις μετανάστευση και προσφυγιά δεν είναι άγνωστες ούτε καινούργιες. Από την ίδρυση του νεώτερου ελληνικού κράτους ως και το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν τα σύνορα του κράτους πήραν την οριστική μορφή τους, οι μετακινήσεις και οι ανταλλαγές πληθυσμών εξαιτίας των πολεμικών συρράξεων, οι πρόσφυγες, όπως ονομάζονταν, ήταν ένα συνηθισμένο φαινόμενο. Από την άλλη πλευρά, πριν από αρκετές δεκαετίες χιλιάδες Έλληνες ξενιτεύτηκαν σε χώρες του Δυτικού Κόσμου για να αναζητήσουν μια καλύτερη ζωή. Οι Έλληνες μετανάστες αποτέλεσαν το εργατικό δυναμικό, τη βάση για την οικονομική και τεχνολογική πρόοδο αυτών των κρατών.

Από τις αρχές της δεκαετίας του '70 παρατηρείται προσέλευση στην Ελλάδα χιλιάδων αλλοδαπών από διάφορες χώρες. Ξένοι υπήκοοι στην Ελλάδα υπήρχαν από το 1821, που υπολογίζονται γύρω στις 180.000 (Σιάμπος, 1985, σ.84). Σ' αυτούς περιλαμβάνονται Έλληνες ομογενείς με ξένη υπηκοότητα, ξένοι που προέρχονται κυρίως από τις χώρες του ΕΟΚ και ξένοι εργάτες από χώρες της Ασίας και της Αφρικής που έχουν άδεια παραμονής και εργασίας. Οι ξένοι που προέρχονται από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας απασχολούνται επαγγελματικά κυρίως στο διοικητικό, επιστημονικό, τεχνικό και εμπορικό τομέα (σύμφωνα με το νόμο 1975/1991, αρ.21 παρ. 1 που προβλέπει πως για την κάλυψη μιας κενής θέσης εργασίας προτιμούνται Έλληνες και κοινοτικοί υπήκοοι). Οι εκτός ΕΟΚ αλλοδαποί για να εργαστούν στην Ελλάδα, πρέπει να έχουν προσκληθεί και υπογράψει συμβόλαιο εργασίας με συγκεκριμένο εργοδότη, ενώ η άδεια παραμονής και εργασίας ανανεώνεται κάθε χρόνο, αλλά και συνολικά για μια πενταετία, μετά την οποία ο αλλοδαπός πρέπει να φύγει από την Ελλάδα. Αυτοί καλύπτουν βασικά θέσεις εργασίας που αποφεύγουν συνήθως οι Έλληνες, είτε επειδή είναι χαμηλόμισθες, είτε επειδή είναι επικίνδυνες ή ανθυγιεινές (υπηρετικό προσωπικό σε ξενοδοχεία, σπίτια, εργάτες σε βιομηχανίες κ.λ.π.).

Εκτός, όμως, από τους νόμιμα εργαζόμενους αλλοδαπούς, έχουμε και τους «λαθρομετανάστες» οι οποίοι έρχονται στη χώρα μας για την ανεύρεση εργασίας και των οποίων ο αριθμός έχει αυξηθεί σημαντικά την τελευταία πενταετία. Υπολογίζεται ότι μόνο ο αριθμός των Αλβανών λαθρομεταναστών που βρίσκεται στην Ελλάδα, ξεπερνά τις 150.000 (Πρακτικά της Βουλής, 1971, σ.177 και 206). Οι λαθρομετανάστες απασχολούνται κυρίως σε γεωργικές και

κτηνοτροφικές εργασίες, ενώ οι αμοιβές τους είναι αισθητά χαμηλότερες από εκείνες των Ελλήνων εργατών.

2.1.1 Η επιρροή της μετανάστευσης στη δημογραφική εικόνα του πληθυσμού της Ελλάδας

Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται η καθαρή αύξηση (Γεννήσεις + Θάνατοι + Καθαρή Μετανάστευση) του πληθυσμού στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Η καθαρή αύξηση του πληθυσμού της χώρας μας μεταξύ 1991-2001 ισούται με 679.871 άτομα και αντιστοιχεί σε αύξηση 6,3%, ενώ η φυσική αύξηση (Γεννήσεις + Θάνατοι) του πληθυσμού ανήλθε σε 0.29% (Δρεττάκης 2001, ΕΣΥΕ 2001).

Πίνακας 1

ΕΤΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΑΥΞΗΣΗ 0%
1991 (απογραφή)	10.259.900	
1992	10.321.833	0,60
1993	10.379.453	0,55
1994	10.426.289	0,45
1995	10.454.019	0,27
1996	10.475.878	0,21
1997	10.498.836	0,22
2001 (απογραφή)	10.939.771	4,03

Υπάρχουν επίσης στοιχεία (πίνακας 2) ότι ένα σημαντικό μέρος των γεννήσεων από στοιχεία των κρατικών μαιευτηρίων προέρχεται από μετανάστριες, που με αυτόν τον τρόπο συμβάλλουν στη μείωση του έντονου δημογραφικού προβλήματος που αντιμετωπίζει η χώρα μας , όπως παρουσιάζεται από τα στοιχεία της φυσικής αύξησης του πληθυσμού.

Πίνακας 2

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ	ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ
Αλλοδαπές			
Μεταίειο Νοσοκομείο			
1998	832	617	25,84% (215)
1999	927	666	28,15% (261)
Μαιευτήριο λεξάνδρα			
1998	4.063	1.452	64,3% (2.611)

Είναι φανερό από τα παραπάνω στοιχεία ότι οι μετανάστες αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού της χώρας μας και σύμφωνα με τις παγκόσμιες εξελίξεις θα παραμείνει. Οι μετανάστες ως κάτοικοι πλέον της χώρας μας δεν συμβάλλουν μόνο στην οικονομική ανάπτυξη αλλά έμμεσα συμβάλλουν σε όλους τους τομείς της ζωής, που αφορούν στη διαπολιτισμική προσέγγιση του θέματος. Ως κάτοικοι αντιμετωπίζουν και πολλά προβλήματα, μεταξύ αυτών και προβλήματα υγείας. Στο σημείο αυτό καλούνται οι νοσηλευτές να γνωρίζουν την κατάσταση σήμερα έτσι ώστε να συμπεριλάβουν στη φροντίδα υγείας και δεδομένα που προέρχονται από αυτή την σφαίρα.

2.1.2 Αθίγγανοι στην Ελλάδα

Ήδη από το 14^ο αιώνα βρίσκουμε αθίγγανους στον ελλαδικό χώρο, κυρίως στην Κρήτη και στην Πελοπόννησο. Σήμερα οι περισσότεροι είναι εγκατεστημένοι στη Βόρεια Ελλάδα, ενώ ο αριθμός τους έχει αυξηθεί αισθητά και κυμαίνεται από 150.000 – 200.000. Οι περισσότεροι απ' αυτούς ζουν νομαδική ζωή, το βιοτικό τους επίπεδο είναι πολύ χαμηλό, επικρατούν μεγάλα ποσοστά αναλφαβητισμού, ενώ δε γίνονται συχνά αποδεκτοί από το κοινωνικό σύνολο. Τα παιδιά των αθίγγανων σήμερα εγγράφονται σε πολύ μικρό ποσοστό στο σχολείο, συχνά απουσιάζουν από τα μαθήματα και τελικά διακόπτουν τη φοίτησή τους, χωρίς να έχουν παρακολουθήσει τις τάξεις της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. (Βασιλειάδου, Παυλη-Κορρέ,1994,σ.1)

2.2 Κοινωνική ενσωμάτωση και κοινωνικός αποκλεισμός

Η κοινωνική ενσωμάτωση και ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι έννοιες που έχουν καταλάβει την κεντρική θέση στη συζήτηση και διαπραγμάτευση που διεξάγεται μεταξύ Κυβερνήσεων, οργανισμών, οργανώσεων, ομάδων και ατόμων για την κοινωνική πολιτική στις χώρες της ΕΕ. Η μελέτη της ενσωμάτωσης αποτελεί την προϋπόθεση για τις απαιτούμενες κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές.

2.2.1 Τα κριτήρια της κοινωνικής ενσωμάτωσης

Με τον όρο κοινωνική ενσωμάτωση εννοείται η πλήρης κοινωνική ένταξη υπό την έννοια της πρόσβασης στην αγορά εργασίας, στην υγεία, στην κατοικία, στην εκπαίδευση, στην επαγγελματική κατάρτιση, στην εκμάθηση της γλώσσας, στις κοινωνικές υπηρεσίες και στην άσκηση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων όπως ο γηγενής πληθυσμός. Σημαίνει επίσης την αποφυγή συμπεριφορών που «αποκλίνουν».

Επιτυχής ενσωμάτωση μεταναστών σημαίνει ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και πολιτική ζωή της χώρας υποδοχής με ταυτόχρονο αλληλοσεβασμό των διαφορετικών πολιτισμικών προτύπων (γλώσσα και θρησκεία), κοινωνική αποδοχή των μεταναστών από την τοπική κοινωνία, αρμονική και δημιουργική συνύπαρξη των μεταναστών με τους γηγενείς, συμμετοχή – ατομική ή συλλογική – των αλλοδαπών σε θεσμούς και η δυνατότητα, μέσω αυτών, επηρεασμού αποφάσεων που σχετίζονται με τα συμφέροντά τους.

Κοινωνική ενσωμάτωση δεν μπορεί να επιτευχθεί αν οι μετανάστες δεν αισθάνονται ότι αποτελούν μέρος της κοινωνίας της χώρας υποδοχής διατηρώντας τους δεσμούς τους με τη χώρα προέλευσης και το σεβασμό στον πολιτισμό και τη θρησκεία τους. Όταν οι μετανάστες

έχουν δουλειά και είναι κοινωνικά ενσωματωμένοι, το όφελος είναι μεγάλο και για τους ίδιους και για τα χώρα υποδοχής.

Η διαδικασία ένταξης σε μια ξένη κοινωνία είναι μία επώδυνη διαδικασία, που γεννά διχασμό και χάσματα καθώς φέρνει συνεχώς αντιμέτωπο το άτομο με έναν άλλο τρόπο ζωής, μέσω γλωσσικών φραγμών, οικονομικών δυσχερειών και αβέβαιων προοπτικών για το μέλλον. Οι μετανάστες είναι φορείς νέων αξιών, έχουν κοινωνικές και ηθικές υποχρεώσεις και αξιώσεις για κοινωνική προστασία.

Η μετανάστευση προς την Ελλάδα είναι ένα φαινόμενο που συνέβη με πολύ μεγάλη ταχύτητα. Δεν είναι εύκολο να ενσωματωθούν στην οικονομία, στην κοινωνία και στον πολιτισμό της χώρας ένα εκατομμύριο μετανάστες σε μία δεκαεπενταετία. Με την πάροδο του χρόνου αρκετοί αλλοδαποί έχουν ενταχθεί σταδιακά στην ελληνική κοινωνία. Σε αρκετές περιοχές, Δήμους ή Κοινότητες, οι κάτοικοι αντιλαμβάνονται ότι το φαινόμενο εγκατάστασης αλλοδαπών δεν είναι προσωρινό. Πολλοί μετανάστες θα παραμείνουν μόνιμα στην Ελλάδα και οι νεότερες γενιές είναι πιθανόν να ελληνοποιηθούν.

Στις γενικές συζητήσεις και στις πρόσφατες νομοθετικές ρυθμίσεις δεν λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες των μεταναστευτικών ομάδων με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζονται ως μία ομοιογενής κοινωνική κατηγορία. Ωστόσο, η αντιμετώπιση των αλλοδαπών ως μία ενιαία κοινωνική ομάδα δίνει μία λανθασμένη εικόνα της μετανάστευσης. Ο βαθμός ένταξης των μεταναστών στην ελληνική πραγματικότητα, εξαρτάται από την κατηγορία στην οποία ανήκουν. Για το σχηματισμό ομοιογενών ομάδων μεταναστών επιλέγονται ορισμένα κριτήρια, τα οποία προσδιορίζουν την κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και ειδικότερα στην εργασιακή, εισοδηματική, ασφαλιστική, συνταξιοδοτική κατάσταση των μεταναστών.

Η κοινωνική ενσωμάτωση, είναι σημαντική και δύσκολη υπόθεση και αφορά:

- τις χώρες της ΕΕ οι οποίες θα πρέπει να κάνουν ότι είναι δυνατόν για την ενσωμάτωση νέων πολιτών στην ευρωπαϊκή κοινωνία, για τη σταθερότητα και για την πρόληψη δημιουργίας πολιτών δεύτερης κατηγορίας στην Ευρώπη. Ένας παράγοντας που ενθαρρύνει την υιοθέτηση μιας στοιχειώδους πολιτικής ενσωμάτωσης σε επίπεδο ΕΕ είναι η πολιτική σταθερότητα και η εθνική ασφάλεια κάτι που δεν εξαρτάται φυσικά από τις ενέργειες ενός μόνο κράτους αλλά από τις αλληλεπιδράσεις ολόκληρου του περιφερειακού συστήματος και από τους εξωτερικούς παράγοντες.
- τη χώρα υποδοχής η πολιτεία της οποία φέρει την ευθύνη να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις που εξασφαλίζονται με νόμους και κοινοτικές οδηγίες για όλους τους πολίτες ώστε να μπορέσουν να μοιραστούν δίκαια τα κοινωνικά αγαθά. Η ένταξη των αλλοδαπών στην τοπική κοινωνία είναι μια συνεχής προσπάθεια διερεύνησης, μελέτης, εκπαίδευσης, αποδοχής της διαφορετικότητας και πολιτικής. Πρέπει να σημειωθεί ότι η ενσωμάτωση που είναι σημαντική για την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή, έχει βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια σε μερικές χώρες υποδοχής αλλοδαπών ενώ σημειώνει καθυστέρηση ή οπισθοχώρηση σε άλλες. Στην Ελλάδα είναι ελλιπής η διερεύνηση των προβλημάτων κοινωνικής και οικονομικής ενσωμάτωσης και οι συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών και προσφύγων, ανδρών, γυναικών και παιδιών.
- τους ίδιους τους μετανάστες, οι οποίοι πρέπει να βάλουν τα δυνατά τους για να γεφυρώσουν τη διαφορά με τους γηγενείς, να υιοθετήσουν δημοκρατικές αξίες και να συμβάλλουν στη διαδικασία δόμησης της κοινωνίας. Η πρόθεση επιστροφής κάνει ορισμένους να μην έχουν την επιθυμία και το κίνητρο να ενταχθούν στον κοινωνικό ιστό του τόπου διαμονής τους και να μην προσπαθούν αναλόγως προς τον σκοπό αυτό.

Οι μη κανονικοί μετανάστες και μετανάστριες ως «μη πολίτες» και ως εργαζόμενοι Β κατηγορίας δεν μπορούν να έχουν ούτε τα δικαιώματα που προκύπτουν από την «ομοιότητά» τους με τους γηγενείς (ίση αμοιβή για ίση εργασία, ίδιες συνθήκες ασφάλισης, περίθαλψης, εκπαίδευσης, στέγασης) ούτε να ασκήσουν τα αντίστοιχα που εκπορεύονται από τη διαφορά τους (ελεύθερη έκφραση των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων και απρόσκοπτη τέλεση των λατρευτικών τους λειτουργιών, ένταξη στην εκπαιδευτική διαδικασία της εκμάθησης της μητρικής τους γλώσσας και βασικών μαθημάτων που αφορούν την ιστορία, τη γεωγραφία και τον πολιτισμό των χωρών καταγωγής τους κ.λ.π.).

- τους πολίτες της χώρας υποδοχής. Οι προσπάθειες των μεταναστών δεν θα καρποφορήσουν χωρίς την αποδοχή, που είναι θέμα όλων των πολιτών και ζήτημα υπομονής. Η ελληνική κοινωνία ήταν ανάγκη να προσαρμοστεί στην παρουσία διαφορετικών από εθνική, πολιτισμική, γλωσσική και κοινωνικο-οικονομική άποψη ομάδων μεταναστών. Στην Ελλάδα οι τρεις κυρίαρχοι τρόποι με τους οποίους γίνεται αποδεκτός ο αλλοδαπός/ή στην Ελληνική κοινωνία είναι ο γάμος, η πολιτογράφηση και το να αποτελεί μέλος σε κοινότητα που έχει υψηλό κοινωνικό status όπως η αγγλική ή η γαλλική ή να προέρχεται από χώρες της ΒΔ Ευρώπης (Γερμανία, Ολλανδία κ.α.).

Ως προς την ενσωμάτωση και την προσαρμογή στη χώρα υποδοχής οι μετανάστες δεν αποτελούν ομοιογενή ομάδα αλλά διαφέρουν και αντιμετωπίζονται διαφορετικά ανάλογα με:

Το φύλο. Οι προσαρμογής προσλαμβάνονται πολύ διαφορετικά από άνδρες και γυναίκες. Επιστήμονες υποστηρίζουν ότι η προσαρμογή των ανδρών στις καινούργιες συνθήκες είναι πιο δύσκολη και σ' αυτό οφείλονται και τα φαινόμενα βίας στις προσωπικές τους σχέσεις ή μέσα στην οικογένεια.

Την εθνικότητα. Οι μετανάστες/στριες από χώρες της ΕΕ και άλλες αναπτυγμένες χώρες, δεν παρουσιάζουν προβλήματα αποδοχής, αφού είναι «κοινωνικά αόρατοι» κι έχουν την ιδιότητα μέλους κοινότητας που έχει υψηλό κοινωνικό status. Οι προερχόμενοι/ες από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και του τρίτου κόσμου αντιμετωπίζουν ένα διπλό πρόβλημα κατά τη διαδικασία προσαρμογής τους στις κοινωνίες υποδοχής: να ενταχθούν σε μία κοινωνία της οποίας η πλειονότητα τους θεωρεί ξένους και να διατηρήσουν την ταυτότητά τους ενώ η κοινωνία υποδοχής απαιτεί από αυτούς να υιοθετήσουν τα δικά της πρότυπα, να γίνουν δηλαδή ίδιοι με τους γηγενείς. Οι μετανάστες ορισμένων εθνικοτήτων και φύλων είναι καλύτερα ενσωματωμένοι από άλλους. Δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα: Από έρευνα προκύπτει ότι οι Αλβανοί μετανάστες αναπτύσσουν διάφορες ατομικές και οικογενειακές στρατηγικές ένταξης τους στην τοπική οικονομία και κοινωνία αλλά και αύξησης του εισοδήματός τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι υιοθετούν στρατηγικές που ακολουθούσαν μέχρι σήμερα οι ελληνικές οικογένειες μεταναστών για να επιβιώσουν, γεγονός που δημιουργεί δυνατότητες γρηγορότερης ένταξής τους π.χ. απασχόληση και των δύο συζύγων, εκπαίδευση των παιδιών τους με στόχο την καλύτερη επαγγελματική και κοινωνική τους αποκατάσταση. Οι μετανάστριες από τη Βουλγαρία εντάχθηκαν στο ελληνικό εργατικό δυναμικό ως οικιακοί βοηθοί, φροντιστές παιδιών και ηλικιωμένων. Ωστόσο, ήταν πολύ πιο δύσκολο για τους άνδρες από τη Βουλγαρία να ενσωματωθούν στην ελληνική αγορά εργασίας εξαιτίας της έντονης παρουσίας των Αλβανών ανδρών στην παραοικονομία.

Ο πολιτισμός των Πολωνών και οι παράλληλοι ιστορικά βίοι των δύο λαών επέδρασαν θετικά στη συμβίωση Πολωνών και Ελλήνων. Μερικοί δέθηκαν με τα δεσμά του γάμου και δημιούργησαν οικογένειες με Έλληνες/Ελληνίδες. Οι Αλβανοί αντιμετωπίζουν την ελληνική κοινωνία ως μια κοινωνία που τους θεωρεί κατώτερους και αιτία πολλών προβλημάτων της. Γι' αυτό μερικοί θέλουν να θεωρηθούν ως «Βορειοηπειρώτες» και να διακρίνουν τον εαυτό τους, που είναι άξιος σεβασμού και σκληρά εργαζόμενος, από τους άλλους ιδιαίτερα τους πρώτους

Αλβανούς που έφτασαν στην Ελλάδα μερικοί από τους οποίους ήταν εγκληματίες που είχαν αποφυλακιστεί.

Το καθεστώς του μετανάστη ή του πρόσφυγα. Βασική προϋπόθεση για την ενσωμάτωση των μεταναστών αποτελεί η νομιμότητά τους. Η κοινωνική και πνευματική ευημερία των προσφύγων διασφαλίζεται αποτελεσματικά με τη σύντομη αποκατάσταση της φυσιολογικής κοινοτικής ζωής. Έρευνα για τους πρόσφυγες σε όλες τις χώρες της Ευρώπης και την Ελλάδα έδειξε ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν για την ενσωμάτωσή τους εστιάζονται κυρίως σε θέματα ρατσισμού, κοινωνικού αποκλεισμού και γενικότερα δυσκολίας αποδοχής των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων τους. Σε ορισμένες χώρες ανάμεσά τους και η Ελλάδα, η διαβίωσή τους είναι δυσκολότερη, γι' αυτό επιθυμούν να μεταβούν σε χώρες που παρέχουν καλύτερους όρους διαμονής, σπουδών και εργασίας. Εργάζονται στην παραοικονομία κάτω από ανθυγιεινές συνθήκες χωρίς επιδόματα και άδειες, σε δουλειές συχνά ταπεινωτικές και πάντα κατώτερες των εκπαιδευτικών τους προσόντων. Για την ίδια εργασία παίρνουν τα μισά ή και λιγότερα χρήματα από τους γηγενείς. Οι άνδρες αναλαμβάνουν βαριές δουλειές στην παραγωγή και τις κατασκευές, οι γυναίκες ως οικιακοί βοηθοί/φροντιστές ηλικιωμένων. Μερικοί πρόσφυγες επαναπατρίζονται εθελοντικά, άλλοι μένουν στη χώρα υποδοχής με καθεστώς προσωρινού ασύλου ενώ για άλλους μόνη λύση είναι η μετεγκατάσταση σε τρίτες χώρες.

Τη γενιά. Η πρώτη γενιά μεταναστών χαρακτηρίζεται μερική ή μηδενική ενσωμάτωση, ενώ η δεύτερη ενσωματώνεται χωρίς δυσκολίες στην ημεδαπή και κοινωνικοοικονομική ζωή και η τρίτη «επιστρέφει στις ρίζες» δηλαδή σε αναζήτηση χαρακτηριστικών της χώρας καταγωγής της πρώτης γενιάς. Η πρώτη γενιά συνδέεται στενά με αξίες και κανόνες της κοινωνίας καταγωγής και προσαρμόζεται λίγο στις αξίες και απαιτήσεις και μόνο σε ορισμένους τομείς της χώρας υποδοχής: σχηματίζει ομάδες με ομοεθνείς οι οποίοι κατοικούν στην ίδια περιοχή και περνούν μαζί τον ελεύθερο χρόνο τους.

Τα κριτήρια ενσωμάτωσης, ο τρόπος με τους οποίους διευκολύνεται η ενσωμάτωση και γίνονται αποδεκτοί οι αλλοδαποί από την ελληνική κοινωνία είναι: το νομικό καθεστώς, η σταθερή εργασία με κάποιο εισόδημα, η ικανοποίηση της ανάγκης στέγασης, η γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής από τους ενήλικες, η οικογενειακή επανένωση, η εκπαίδευση και η παιδεία των παιδιών και των νέων που φοιτούν σε ελληνικά σχολεία και συναναστρέφονται καθημερινά με ελληνόπουλα, η συναναστροφή με τους γηγενείς, το ενδιαφέρον για τη ζωή του τόπου, η ιδιότητα μέλους συλλόγων, συνδικάτων, πολιτικών οργανώσεων, η πρόσβαση σε υπηρεσίες, κρατικές, κοινωνικές, ιδιωτικές.

Το ζητούμενο είναι η ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία με διατήρηση πολιτισμικών στοιχείων της χώρας προέλευσης.

2.3 Κοινωνικός αποκλεισμός

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού δεν είναι αποκρυσταλλωμένη αλλά το περιεχόμενό της βρίσκεται σε διαδικασία προσδιορισμού. Τα κύρια στοιχεία της είναι ο πολυδιάστατος χαρακτήρας των αποστερήσεων που οδηγούν στον αποκλεισμό, η μακρόχρονη διάρκεια, η επικέντρωσή της σε ορισμένες περιοχές ή συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, ανάμεσά τους και οι μετανάστες και οι πρόσφυγες, και αντίστασή της σε παραδοσιακές κοινωνικές πολιτικές. Ο κοινωνικός αποκλεισμός προσδιορίζεται ως το αντίθετο της κοινωνικής ενσωμάτωσης και χαρακτηρίζεται ως διαρθρωτικός, διότι είναι προϊόν σημαντικών διαρθρωτικών αλλαγών που αφορούν μεταξύ άλλων τις επιπτώσεις που έχουν οι βιομηχανικές αλλαγές την αγορά εργασίας,

την κατάρρευση των οικογενειακών δομών, τις μεταβολές των συστημάτων αξιών, τις μεταβολές στη μετανάστευση.

Στην Ελλάδα δημιουργήθηκαν νέες μορφές και συνδυασμοί κοινωνικού αποκλεισμού λόγω του κύματος μετανάστευσης. Ο αποκλεισμός των μεταναστών αναφέρεται σε κατάσταση κατά την οποία άτομα είναι ενσωματωμένα σε ορισμένες περιοχές της κοινωνίας (κυρίως στην αγορά εργασίας) αλλά δεν έχουν πρόσβαση σε άλλες (όπως στην πρόνοια, την υπηκοότητα και την πολιτική συμμετοχή, την υγεία, τη στέγη κ.α.).

Σε πολλές χώρες υποδοχής οι μετανάστες αποτελούν πληθυσμιακή ομάδα η οποία εκτίθεται σε αυξημένο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Ανήκουν στις κοινωνικές ομάδες που χαρακτηρίζονται από πολλαπλή στέρηση σε σχέση με τις διαστάσεις που θεωρούνται κρίσιμες για τη συμμετοχή σε ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής που χαρακτηρίζει τις κοινωνίες υποδοχής.

Μακριά από τις πατρίδες τους, όπου πολλές φορές έχουν αφήσει την οικογένειά τους, σε μια ξένη χώρα αναζητώντας καλύτερη ζωή, ενώ έχουν άμεση ανάγκη για επαγγελματική αποκατάσταση και κοινωνική ενσωμάτωση, συνήθως βιώνουν την περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση οφείλονται :

- a) στις εθνοτικές, θρησκευτικές και πολιτισμικές διαφορές και το γεωγραφικό κατακερματισμό που δυσχεραίνουν τη δημιουργία συγκεκριμένης πολιτικής ταυτότητας και συνδικαλιστικής έκφρασης εκ μέρους τους,
- b) στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στη γλώσσα και στην ένταξη στο σύστημα κοινωνικής προστασίας,
- c) στα κενά της μεταναστευτικής πολιτικής: ανυπαρξία πολιτικών, απουσία στοιχειωδών μέτρων προστασίας των μη κανονικών μεταναστών, καταπάτηση των δικαιωμάτων τους.

Οι κατασταλτικοί νόμοι έχουν σοβαρές παρενέργειες και συχνά επιφέρουν τα αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που επιδιώκουν. Στην Ελλάδα ο Ν. 1975/91 όπως εφαρμόστηκε ώθησε ακόμη περισσότερο στο περιθώριο και την εκμετάλλευση τους μη κανονικούς μετανάστες που βρίσκονταν καλώς ή κακώς στην Ελλάδα, ενέτεινε τη σκληρότητα των οργάνων ασφαλείας απέναντί τους και τροφοδότησε τον κοινωνικό ρατσισμό. Παράλληλα δημιούργησε τους όρους στον αλλοδαπό να μην έχει λόγους να σέβεται τις κατακτήσεις και τα επιτεύγματα της κοινωνίας και του πολιτισμού της χώρας υποδοχής, αφού δεν μπορεί να συμμετάσχει σ' αυτά.

2.3.1 Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της εισροής μεταναστών με παθολογικά κοινωνικά φαινόμενα

Οι μετανάστες έχουν φύγει από την πατρίδα τους κι έχουν πολλές φορές αφήσει εκεί την οικογένειά τους σε αναζήτηση καλύτερης ζωής. Βρίσκονται σε μια ξένη χώρα όπου ενώ έχουν άμεση ανάγκη επαγγελματικής αποκατάστασης και κοινωνικής ενσωμάτωσης αντιμετωπίζουν φαινόμενα διακρίσεων, ρατσισμού και ξενοφοβίας.

2.3.2 Διακρίσεις

Η Διεθνής Σύμβαση κατά των φυλετικών διακρίσεων τις ορίζει ως κάθε διάκριση, εξαίρεση, παρεμπόδιση ή προτίμηση βασιζόμενη στη φυλή, στο χρώμα, στην καταγωγή ή στην εθνική ή εθνολογική προέλευση με σκοπό ή αποτέλεσμα την εκμηδένιση ή διακινδύνευση της

αναγνώρισης, απόλαυσης ή άσκησης υπό ίσους όρους των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών στον πολιτικό, οικονομικό κοινωνικό, μορφωτικό ή οποιοδήποτε άλλο τομέα του δημόσιου βίου.

Η Συνθήκη της ΕΟΚ (άρθρο 13) όπως τροποποιήθηκε από τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, αναφέρεται στην καταπολέμηση των διακρίσεων. Η Unesco ρητώς ορίζει ότι κάθε θεωρία υποστηρίζει την εγγενή ανωτερότητα ή κατώτεροτητα φυλετικών ή εθνικών ομάδων, με τρόπο ώστε να δίνει στις μεν το δικαίωμα να εξουσιάζουν ή να εξολοθρεύουν τις δε που θεωρούνται κατώτερες, ή θεμελιώνει τις αξιολογήσεις της στη φυλετική διαφορά, στερείται επιστημονικής βάσης και είναι αντίθετη με τις ηθικές και δεοντολογικές αρχές της ανθρωπότητας.

Έλληνες επιστήμονες διευκρινίζουν ότι διάκριση είναι η διαδικασία μέσω της οποίας ένα μέλος ή μέλη μιας κοινωνικά προσδιορισμένης ομάδας υπόκεινται σε άνιση και ταυτόχρονα άδικη μεταχείριση ακριβώς λόγω του ότι ανήκουν σ'αυτήν την συγκεκριμένη ομάδα: αλλοδαποί, μετανάστες, αλλόθρησκοι, ομοφιλόφυλοι, μαύροι, τσιγγάνοι, μουσουλμάνοι και στα αυταρχικά πολιτεύματα οι αντιπολιτευόμενοι ή οι πολιτικά αντιφρονούντες.

Στην Ελλάδα συνταγματικές και άλλες διατάξεις απαγορεύουν τις διακρίσεις και καταδικάζουν το ρατσισμό, παρά το γεγονός ότι άλλες διατάξεις καθιερώνουν διακρίσεις σε ορισμένα θέματα. Από τη δεκαετία του '90 μερικοί επιστήμονες, πολιτικοί και πολίτες συνδέουν τα παθολογικά κοινωνικά φαινόμενα όπως ο ρατσισμός, η ξενοφοβία, η εγκληματικότητα, η παράνομη διακίνηση και εμπορία ανθρώπων με την παρουσία αλλοδαπών εργαζομένων στην Ελλάδα. Οι απόψεις αυτές είναι επηρεασμένες από διάφορες ιδεολογίες. Η Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΣΗΕΑ) καταδικάζει τις εκδηλώσεις ρατσισμού.

Οι μετανάστες που αποτελούν ουσιαστικό παράγοντα στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή των χωρών υποδοχής, στο σύνολό τους σαν ομάδα υφίστανται διακρίσεις στη συμμετοχή τους στις λειτουργίες των κοινωνιών όπου εργάζονται. Οι διακρίσεις που στηρίζονται στη διαφορετικότητα του χρώματος, της γλώσσας, της θρησκείας, των συνηθειών διατροφής κ.λ.π. Μερικά παραδείγματα: στην Ελλάδα παρατηρούνται έμμεσες διακρίσεις σε περιπτώσεις προσλήψεων διαφορετικοί όροι κράτησης πολλών μηνών μέχρι να απελαθούν χωρίς να προσαχθούν σε εισαγγελέα ή δικαστήριο παρά τη ρητή επιταγή του Συντάγματος. Στη δικαιοσύνη το τεκμήριο της αθωότητας, η αρχή της δικαστικής ακρόασης, η αρχή της δικαστικής βοήθειας και άλλοι θεσμοί προστασίας, μερικές φορές δεν λειτουργούν στην πράξη ενώ είναι διαφορετική η μεταχείριση των αλλοδαπών στις ελληνικές φυλακές.

2.3.3 Ξενοφοβία

Η ξενοφοβία κινείται στις παρυφές του ρατσισμού. Ο φόβος για τον ξένο δεν είναι ρατσισμός, δεν εκδηλώνεται με βία, δεν είναι ιδιαίτερος επικίνδυνος, αλλά αποτελεί μια αρνητική αντιμετώπιση του άλλου όταν αυτός μεταναστεύει, είναι φτωχός, ανήκει σε άλλη εθνικότητα και φυλή, πιστεύει σε άλλη θρησκεία. Σημαίνει επιφύλαξη, καχυποψία, αποδοκιμασία, ενόχληση, υποτίμηση. Η ξενοφοβία αν δεν προσεχθεί εύκολα καθίσταται καλός αγωγός του ρατσισμού.

Μέχρι την έλευση των πρώτων κυμάτων μεταναστών η Ελλάδα ήταν η χώρα του Ξενίου Διός για τους ευκατάστατους τουρίστες της Δύσης, για όσους δεν διέφεραν σε χρώμα και κουλτούρα από τους Έλληνες. Η ξενοφοβία ήταν σχεδόν άγνωστη στην Ελλάδα. Όσο ο αριθμός των

μεταναστών ήταν περιορισμένος, η κοινωνική τους περιθωριοποίηση δεν ήταν τόσο εμφανής όσο συμβαίνει σήμερα. Με τη μαζική είσοδο μεταναστών και προσφύγων μετά το 1989 η στάση μερικών Ελλήνων είναι ιδιαίτερα αρνητική απέναντι στους Αλβανούς, που αποτελούν τη μεγαλύτερη ομάδα αλλοδαπών.

Οι Έλληνες είναι ξενόφοβοι και όχι ρατσιστές. Υποστηρίζεται ότι η ελληνική ξενοφοβία δεν είναι ξενοφοβία δυτικοευρωπαϊκού τύπου αλλά μια ιδιότυπη στρατηγική ένταξης των αλλοδαπών στην ελληνική κοινωνία. Διότι δεν αντιμετωπίζει ένα ρεύμα αμφισβήτησης των δικαιωμάτων που έχουν οι αλλοδαποί αλλά ένα ρεύμα άρνησης να δοθούν δικαιώματα στους αλλοδαπούς.

Μελέτες και έρευνες έδειξαν την ξενοφοβία ενός μέρους του ελληνικού πληθυσμού, εκείνου που αντιμετωπίζει προβλήματα από την οικονομική, την ανεργία, τη φτώχεια, την ακρίβεια. Γραφειοκράτες στη δημόσια διοίκηση, στην αστυνομία, στα συστήματα Υγείας και Εκπαίδευσης, σε ελληνικές υπηρεσίες στο εξωτερικό και μερικοί απλοί πολίτες βρίσκονται ανάμεσα στους πιο ξενόφοβους. Η ξενοφοβία εκφράζεται πιο έντονα από τους ηλικιωμένους, άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, μη οικονομικά ενεργά άτομα, κατοίκους των αγροτικών περιοχών, άτομα που εκκλησιάζονται συχνά. Ρατσιστικές και ξενοφοβικές συμπεριφορές υπάρχουν στην εκπαίδευση και δεν απουσιάζουν από το σχολικό περιβάλλον. Μετανάστες δεύτερης γενιάς αντιμετωπίζουν ρατσιστικές συμπεριφορές. Η ξενοφοβία ξεκινά από τα σχολεία και μπορεί να οφείλεται στη στάση των γονέων, των εκπαιδευτικών και των μαθητών απέναντι στην παρουσία των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων επηρεάζει τον βαθμό ανεκτικότητας: τα παιδιά των γονέων με ανώτερη/ανώτατη μόρφωση είναι χαρακτηριστικά πιο ανεκτικά στο «διαφορετικό» από παιδιά γονέων με στοιχειώδη μόρφωση. Φαίνεται ότι τα παιδιά είναι η πιο ανεκτική ομάδα έναντι των αλλοεθνών και αλλόθρησκων συνομηλίκων τους. Τα ελληνόπουλα αγκαλιάζουν τα ξένα παιδιά, εκτός μεμονωμένων περιπτώσεων. Υπάρχουν δείγματα ρατσισμού που ξεκινούν από την οικογένεια και όχι από τα ίδια τα παιδιά. Στο προαύλιο του σχολείου που είναι ο τύπος συνάντησης με το γηγενή πληθυσμό, μερικά παιδιά φέρονται με ρατσιστικό τρόπο, ειδικά όταν μαλώνουν: Φωνάζουν το ένα στο άλλο Αλβανέ, Ρωσοπόντιε, Αράπη κ.λ.π. με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συγκρούσεις όταν ακούγεται ως ύβρις η προσφώνηση. Εξ άλλου τα παιδιά μεταναστών και προσφύγων επειδή τα θεωρούν «διαφορετικά» πληγώνονται.

Μερικοί γονείς εκδηλώνουν ρατσιστικές συμπεριφορές επειδή εκλαμβάνουν ως κακό τη συνύπαρξη πολιτισμικά διαφορετικών παιδιών στα σχολεία. Ένα παράδειγμα είναι το δικαίωμα να κρατούν τις σημαίες στις παρελάσεις των σχολείων στις εθνικές εορτές οι αλλοδαποί μαθητές. Σε ορισμένες περιοχές, ιδιαίτερα της Βόρειας Ελλάδας, γονείς, μαθητές και άτομα της τοπικής κοινωνίας εναντιώθηκαν σ' αυτό το δικαίωμα. Για πρώτη φορά παρατηρήθηκε αντίδραση από την κοινωνία της Μηχανιώνας για την περίπτωση του πρώτου αριστούχου αλλοδαπού μαθητή Οδυσσέα Τσενάι. Το 2004 μαθητές σχολείου της Αχαΐας προχώρησαν σε κατάληψη του σχολείου για να μην κρατήσει την ελληνική σημαία στην παρέλαση της 28^{ης} Οκτωβρίου Αλβανίδα αριστούχος μαθήτρια, η οποία αποφάσισε να παραιτηθεί του δικαιώματός της να γίνει σημαιοφόρος για να λήξει η κατάληψη.

Πληθαίνουν τα περιστατικά σε βάρος αλλοδαπών στα οποία πολίτες πήραν το νόμο στα χέρια τους για να τους «τιμωρήσουν». Τα περισσότερα από αυτά δεν έχουν εξιχνιαστεί, αλλά και όσα έχουν διαλευκανθεί δεν έχουν συνδεθεί με συγκεκριμένες ρατσιστικές οργανώσεις.

Η έρευνα στη Μακεδονία έδειξε ότι η παρουσία των μεταναστών δεν θεωρείται ως σημαντικό πρόβλημα, παρά το γεγονός ότι οι ερωτώμενοι πιστεύουν ότι είναι μεγάλος ο αριθμός τους. Ενώ η συντριπτική πλειονότητα δείχνει ανεκτικότητα προς τους ξένους μία μικρή μειονότητα αισθάνεται προκαταλήψεις και ξενοφοβία. Διάφοροι λόγοι, έγιναν αφορμή για την ανάπτυξη

ξενοφοβίας στην Ελλάδα που στο παρελθόν δεν υπήρχε. Έρευνα του ΕΚΚΕ δείχνει την ξενοφοβία των Ελλήνων κυρίως απέναντι στους Αλβανούς και τους «Ρωσοπόντιους» αλλά και στο χρώμα της φυλής όπως μαύρους, κίτρινους.

2.4 Η ψυχική και σωματική υγεία

Οι περισσότεροι μετανάστες είναι άτομα νέα και η υγεία τους θα έπρεπε να είναι καλή. Ωστόσο, όπως συμβαίνει με όλους τους έκτακτα εργαζόμενους, παρατηρούνται και στους μετανάστες σωματικές διαταραχές, χρόνιες παθήσεις, ατυχήματα ακόμη και θάνατοι. Μερικοί μετανάστες πάσχουν από χρόνιες και μολυσματικές ασθένειες, από τις οποίες άλλες είχαν ατονήσει και σημειώνουν τώρα έξαρση και άλλες ήταν ξεχασμένες από τον δυτικό κόσμο (φυματίωση, πολιομυελίτιδα, διφθερίτιδα). Η ανυπαρξία πρόληψης, η αγωνία, οι δύσκολες συνθήκες μετανάστευσης/προσφυγιάς, οι πολιτισμικές αλλαγές, ο κοινωνικός αποκλεισμός, προσωπικοί φόβοι οδηγούν σε ψυχοσωματικές ασθένειες. Η μετανάστευση είναι έντονα αγχογόνα και αναγνωρίζεται σαν ένας συσχετισμός μη φυσιολογικών ψυχο-κοινωνικών καταστάσεων. Το προκαλούμενο «Πολιτισμικό Shock» μπορεί να διαχωριστεί σε 4 φάσεις. *Τη φάση του μήνα του μέλιτος*, μια αντίδραση δηλ. στο συναρπαστικό νέο περιβάλλον. *Τη φάση του «ξεμαγέματος»* (απογοήτευση), καθώς το άτομο συνειδητοποιεί τα προβλήματα που σχετίζονται με το νέο περιβάλλον. Το ξεκίνημα της φάσης *επίλυσης* (= λήψη αποφάσεων), όπου ο μετανάστης προσπαθεί να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα με τα ατομικά του πρότυπα συμπεριφοράς και την *αληθινή φάση της αποτελεσματικής λειτουργικότητας*, όπου γίνεται η επεξεργασία της απώλειας του προηγούμενου σπιτιού μέσω του συστήματος αυτογνωσίας. Η επιστροφή εξάλλου στην πατρίδα, μπορεί να προκαλέσει το αντίστροφο «Πολιτισμικό Shock».

Από την πλευρά της ψυχικής διαταραχής, έχει διατυπωθεί η υπόθεση περί της ύπαρξης 3 προτεραιοτήτων που εξηγούν τη σχέση μετανάστευσης και ψυχικής νόσου:

- a) Διάφορες ψυχικές διαταραχές, υπαγορεύουν στους πάσχοντες να μεταναστεύσουν.
- b) Η διαδικασία της μετανάστευσης, προκαλεί ψυχικό stress το οποίο μπορεί να υποθάψει προδιατεθειμένα άτομα στη ψυχική νόσο, και
- c) Δεν υπάρχει αποδεδειγμένος συσχετισμός μεταξύ μετανάστευσης και άλλων παραγόντων όπως ηλικία, κοινωνική τάξη και πολιτισμική κατάσταση.

Γενικότερα, ενώ οι διαφορές στην ψυχοπαθολογία των μειζόνων ψυχικών διαταραχών είναι δυσδιάκριτες στους μετανάστες, υπάρχουν αντίθετα μεγάλες διαφορές στις διαταραχές προσαρμογής. Έτσι, τα προβλήματα συμπεριφοράς τα σχετιζόμενα με τη διαταραχή προσαρμογής, φαίνεται πως προϋπάρχουν συχνά στην προσωπικότητα του μετανάστη, είναι δε υπο συζήτηση και το ότι η σχετική συμπτωματολογία αποτελεί πιθανώς συμπαράγοντα για την μετανάστευση. Όσον αφορά στην οικογένεια των μεταναστών, φαίνεται να υπάρχει εκεί αρκετά υψηλό επίπεδο ψυχοπαθολογίας τόσο πριν όσο και μετά την μετανάστευση, με πιθανώς υψηλότερη του συνήθους χρήση υπηρεσιών ψυχικής υγείας από τον «μετανάστη» και χωρίς τον εκλυτικό παράγοντα της μετανάστευσης.

2.5 Φροντίδα Υγείας των Μεταναστών

Η μεγάλη ροή μεταναστών τα τελευταία είκοσι χρόνια δεν έχει συνοδευτεί από τη δημιουργία ενός επαρκούς νομοθετικού πλαισίου. Ο κύριος νομοθετικός άξονας σε ό,τι αφορά το θέμα αυτό βρίσκεται ακόμη υπο δημιουργία. Δεδομένου ότι η Ελλάδα οφείλει να μεταχειρίζεται τους δικούς της πολίτες, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, έχουν προκύψει τα ακόλουθα ζητήματα:

- Πρέπει να παρέχεται δωρεάν ιατρική και νοσοκομειακή περίθαλψη σε ανασφάλιστους και άπορους αναγνωρισμένους πρόσφυγες, αιτητές που θα αναγνωριστούν ως πρόσφυγες και ανθρώπους των οποίων η μακρά διαμονή οφείλεται σε ανθρωπιστικούς λόγους(ιατρικές εξετάσεις, παρακλινικές εξετάσεις, συνταγογράφηση φαρμάκων, νοσοκομειακή περίθαλψη, όλα με περιορισμένους όρους). Το μόνο που θα πρέπει να κάνουν είναι να παρουσιάσουν επίσημα έγγραφα που αποδεικνύουν ότι ανήκουν σε μια από τις προαναφερόμενες κατηγορίες.
- Οι δημόσιες υπηρεσίες, οι φορείς δημοσίου δικαίου, οι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, οι επιχειρήσεις γενικού ενδιαφέροντος και οι οργανώσεις κοινωνικής ασφάλισης απαγορεύεται να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε ξένους που δεν έχουν διαβατήριο ή οποιοδήποτε άλλο ταξιδιωτικό έγγραφο ή θεώρηση εισόδου ή άδεια παραμονής ή γενικά που δεν μπορούν να αποδείξουν ότι είναι μόνιμοι κάτοικοι Ελλάδας. Εδώ δεν περιλαμβάνονται νοσοκομεία, αναρρωτήρια και κλινικές, στις περιπτώσεις ξένων που εισάγονται επείγοντως για νοσηλεία και ανήλικα παιδιά. Στην περίπτωση μαζικής εισροής παράνομων μεταναστών, μόλις εντοπιστούν από τις αρχές, θα πρέπει να μεταβούν στο χώρο υπηρεσίες υγείας οι οποίες θα προβούν στις ακόλουθες ενέργειες: καταγραφή του αριθμού των παράνομων μεταναστών, κατ'αρχήν αξιολόγηση της κατάστασής τους, ιατρικός έλεγχος και εξέταση στο χώρο όπου βρίσκονται συγκεντρωμένοι. Παράλληλα, οι υπηρεσίες υγείας θα φροντίσουν ώστε οι πιθανοί ασθενείς να τύχουν φροντίδας και να μεταφερθούν σε κατάλληλες ιατρικές μονάδες. Σε περιπτώσεις μολυσματικών ασθενειών πραγματοποιείται μια πολύ ενδελεχής εξέταση. Οι υπηρεσίες υγείας θα πρέπει να παρακολουθούν τη φροντίδα υγείας των μεταναστών στα κέντρα προσωρινής παραμονής τους. Οι νόμιμοι, ασφαλισμένοι μετανάστες έχουν τα ίδια δικαιώματα όπως και οι Έλληνες, δηλ. δικαιούνται ιατρική και νοσοκομειακή περίθαλψη ανάλογα με τον ασφαλιστικό οργανισμό τους. Το Κράτος καλύπτει τα έξοδα των ανασφάλιστων μεταναστών. Σύμφωνα με στατιστικά αποτελέσματα, παρατηρείται μείωση του αριθμού των ανασφάλιστων αλλοδαπών σε σύγκριση με προηγούμενα χρόνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

3.1 Ποιότητα ζωής και ψυχική υγεία

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, ψυχική υγεία είναι η κατάσταση της συναισθηματικής ευεξίας, όπου το άτομο μπορεί να ζει και να εργάζεται με άνεση μέσα στην κοινότητα και να ικανοποιείται από τα προσωπικά του χαρακτηριστικά και επιτεύγματα. Η Jahoda έχει ιδιαίτερα ασχοληθεί με τον ορισμό της ψυχικής υγείας (1958) και η θέση της έγινε δεκτή από την Έκθεση της Joint Commission on Mental Illness and Health. Ορίζει, λοιπόν, τη θετική ψυχική υγεία ως μία κατάσταση ισορροπίας που περιλαμβάνει επτά χαρακτηριστικά :

α) την επίγνωση από το άτομο της ταυτότητάς του, β) τη δυνατότητα του ατόμου να είναι ενεργητικό και ανεξάρτητο από κοινωνικές επιρροές, γ) τη δυνατότητα του ατόμου να είναι αυτοδύναμο, δ) τη δυνατότητα αντίστασης στο stress, ε) την ικανότητα να ελέγχει το περιβάλλον, στ) την ικανότητα να αγαπά, να εργάζεται και να διασκεδάζει και ζ) τη δυνατότητα να επιλύει τα προβλήματά του. Από τους ορισμούς λοιπόν, της ποιότητας ζωής, που έχουν διατυπωθεί, και της ψυχικής, είναι φανερό πόσο αναπόσπαστα συνδεδεμένες είναι οι δύο αυτές έννοιες και πόσο αναπόσπαστα εμπλέκονται στην κοινωνική αποκατάσταση των ψυχικά ασθενών.

Η πρώτη σημαντική και τεκμηριωμένη αναφορά στην ποιότητα ζωής θεωρείται ότι έγινε από τον Elkinton, ο οποίος επισημαίνει τρία στοιχεία που συνθέτουν την ποιότητα ζωής : την ψυχική ευεξία, την ικανοποίηση (την αρμονία που βιώνει το άτομο), αλλά και τη σχέση που υπάρχει μεταξύ του ατόμου και του περιβάλλοντος). (Elkinton,1996) Για την εκτίμηση της ποιότητας ζωής των πασχόντων από ψυχικές διαταραχές είναι απαραίτητη η συμβολή κοινωνικών δεικτών που αφορούν τους περιβαλλοντικούς παράγοντες (κοινωνικούς και υλικούς). Η αξιολόγηση τέτοιων παραγόντων , όπως είναι η κοινωνική υποστήριξη, το επίπεδο της αυτονομίας, οι οικονομικοί πόροι και οι συνθήκες διαβίωσης, είναι αναγκαία, γιατί οι παράγοντες αυτοί είναι στενά συνδεδεμένοι με την ψυχοπαθολογία.

Οι Katsching και Angermeyer , επεξεργαζόμενοι το θέμα «η ποιότητα ζωής στην κατάθλιψη», έχουν αναπτύξει ένα πλαίσιο δράσης για την εκτίμηση της ποιότητας ζωής σε καταθλιπτικούς ασθενείς, που εντοπίζει και επεξεργάζεται τους παράγοντες εκείνους που αποτελούν τα συνθετικά στοιχεία της έννοιας ποιότητα ζωής, όπως το αίσθημα της ψυχολογικής ευεξίας που βιώνει το άτομο, την αίσθηση της ικανοποίησης, τη λειτουργικότητα του ατόμου και εξωτερικές περιβαλλοντικές επιδράσεις. Στην ανάπτυξή τους αυτή οι Katsching και Angermeyer προτείνουν ότι οι δράσεις που αναλαμβάνονται για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής πρέπει να διαφοροποιούνται ανάλογα με τους ως άνω παράγοντες, δηλ. άλλες δράσεις θεωρείται ότι επενεργούν στην ψυχολογική ευεξία του ατόμου(π.χ. αντικαταθλιπτικά), άλλες στη λειτουργικότητά του(π.χ. εκπαίδευση κοινωνικών δεξιοτήτων) και άλλες σχετίζονται με τις περιβαλλοντικές συνθήκες (π.χ. παροχή χρημάτων – οικονομικών πόρων) (Katsching,1997,s.3-7).

Αργότερα, ο Lehman (1988) διαμόρφωσε το όργανο εκτίμησης της ποιότητας ζωής με τίτλο «Συνέντευξη Ποιότητας Ζωής», που έχει σχεδόν αποκλειστικά χρησιμοποιηθεί και χορηγηθεί σε άτομα με σοβαρές ψυχιατρικές διαταραχές. Σ' αυτό το όργανο χρησιμοποιεί ως μεταβλητές αφενός μεν τα προσωπικά χαρακτηριστικά του ατόμου και αφετέρου αντικειμενικούς δείκτες της ποιότητας ζωής, που αναφέρονται στις πραγματικές εμπειρίες του ατόμου σε σχέση με σημαντικούς τομείς της ζωής του και υποκειμενικούς δείκτες της ποιότητας ζωής που σχετίζονται με τα επίπεδα ικανοποίησης του ατόμου όσον αφορά τους παραπάνω τομείς της ζωής του.

Το ερώτημα που τίθεται είναι πώς οι αντικειμενικές συνθήκες συσχετίζονται με τις υποκειμενικές αντιλήψεις, που παρατίθενται στα παραπάνω μοντέλα, και από ποιους πρόσθετους παράγοντες επηρεάζεται αυτή η συσχέτιση. Τρία θεωρητικά μοντέλα έχουν αναπτυχθεί ως απάντηση στο παραπάνω ερώτημα: α) το μοντέλο της ικανοποίησης, β) το μοντέλο που είναι συνδυασμός της σημασίας (που έχει για το άτομο μια συγκεκριμένη πλευρά της ζωής του) και της ικανοποίησης και γ) το μοντέλο της λειτουργικότητας σε κοινωνικούς ρόλους.

Το μοντέλο της ικανοποίησης αναπτύχθηκε από τους Lehman et al (1982) και από τους Baker και Intagliata (1982) με αναφορά στο έργο των Campbell, Converse και Rodgers (1976) και στο έργο των Andrews και Whitney (1976). Ο Lehman, στο θεωρητικό αυτό μοντέλο, βασίστηκε προφανώς στην υπόθεση ότι τα επίπεδα ικανοποίησης που βιώνει το άτομο σχετικά με διάφορους τομείς της ζωής του εξαρτώνται από το αν οι συνθήκες διαβίωσής του συμβαδίζουν με τις ανάγκες και τις επιθυμίες του (Lehman, 1998). Σύμφωνα όμως με τους Katsching και Angermeyer (1997), με το μοντέλο αυτό δεν μπορεί να διασφαλιστεί ότι οι σχετικές μετρήσεις εξασφαλίζουν έγκυρο δείκτη της ποιότητας ζωής του ατόμου. Έτσι, αν κάποιος ασθενής αισθάνεται σε μεγάλο βαθμό ικανοποίηση για κάποια συγκεκριμένη πλευρά της ζωής του, υπάρχουν τρεις πιθανές εκδοχές: Πρώτον, μπορεί να σημαίνει πράγματι ότι πραγματοποιούνται οι επιθυμίες του αναφορικά με τον τομέα αυτό, δεύτερον μπορεί ο συγκεκριμένος τομέας να μην αξιολογείται από το άτομο ως τόσο σημαντικός κι έτσι να μην επηρεάζεται το επίπεδο ικανοποίησης του ατόμου και, τρίτον, μπορεί το άτομο να έχει προσαρμόσει τις ανάγκες και επιθυμίες του ανάλογα με τις ευκαιρίες που παρέχονται στο συγκεκριμένο τομέα.

Το δεύτερο μοντέλο, που είναι ο συνδυασμός της σημασίας και της ικανοποίησης, είναι απόρροια του προβληματισμού που προέκυψε κατά τη θεωρητική ανάπτυξη του μοντέλου της ικανοποίησης. Έτσι, για ένα άτομο χαμηλού επιπέδου φιλοδοξιών επαγγελματικής εξέλιξης, οι ευκαιρίες που του προσφέρονται για προαγωγή δεν αποτελούν ένα σημαντικό κριτήριο για την εκτίμηση της ικανοποίησής του στον εργασιακό τομέα, ενώ για κάποιον άλλον, που έχει μεγάλες φιλοδοξίες σχετικά με τον τομέα αυτόν, οι διαθέσιμες ευκαιρίες για προαγωγή αποτελούν το πιο σημαντικό κριτήριο. Το μοντέλο αυτό, σύμφωνα με τους Katsching και Angermeyer, ενώ επισημαίνει τη σπουδαιότητα των προσωπικών αξιών και προτιμήσεων, δεν εξετάζει το ενδεχόμενο ότι οι πιθανές πιέσεις που δέχεται το άτομο από το περιβάλλον το αναγκάζουν πολλές φορές, για να αποφύγει ή να μειώσει κάποια γνωστική ασυμφωνία, να υποτιμά τους στόχους εκείνους που κατά τη γνώμη του είναι ανέφικτο να πραγματοποιηθούν.

Το τρίτο μοντέλο, της λειτουργικότητας σε κοινωνικούς ρόλους, αναπτύχθηκε από τους Bigelow et al. (Bigelow, 1982, s. 345-346). Το θεωρητικό αυτό μοντέλο βασίζεται στη «θεωρία των αναγκών» του Maslow και στη «θεωρία των ρόλων» (Maslow, 1954). Συγκεκριμένα, το μοντέλο αυτό βασίζεται στη θεωρία ότι η «ευτυχία και η ικανοποίηση επηρεάζονται από τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνθήκες που απαιτούνται για την κάλυψη των βασικών ανθρωπίνων αναγκών». Ο Maslow διακρίνει μια σειρά ανθρωπίνων αναγκών, που τις κατατάσσει ιεραρχικά σε πυραμίδα. Έτσι, ξεκινώντας από τις βασικές ανάγκες, που είναι οι

οργανικές και οι ανάγκες ασφαλείας, και συνεχίζοντας σε ανώτερες βαθμίδες, με την ανάγκη του να ανήκει κάποιος σε ομάδα και την ανάγκη της εκτίμησης, καταλήγει στην «αυτοπραγμάτωση», που τοποθετείται στην κορυφή της πυραμίδας και συνίσταται στην ενεργοποίηση όλων των ικανοτήτων του ατόμου, την κατανόηση και αποδοχή του εαυτού του, καθώς και την εναρμόνιση των στοιχείων της συμπεριφοράς του. Οι κοινωνικοί ρόλοι είναι πρότυπα δράσης, τα οποία απορρέουν από την κοινωνική θέση που έχει το άτομο σένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο. Στα όργανα που έχουν αναπτυχθεί για να αξιολογήσουν τη λειτουργικότητα στα πλαίσια των κοινωνικών ρόλων διαφαίνεται ένα ικανοποιητικό επίπεδο συναίνεσης, όσον αφορά στην κατάταξη των ρόλων που μπορεί το άτομο να διαδραματίσει στη ζωή του. Οι ρόλοι αυτοί αφορούν το επάγγελμα, το νοικοκυριό, το γάμο και τη συντροφικότητα, τη μητρότητα ή πατρότητα, την οικογένεια, τις κοινωνικές σχέσεις, τη συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα και την αυτοφροντίδα. Σχετικά με την εφαρμογή του μοντέλου της λειτουργικότητας σε κοινωνικούς ρόλους για την εκτίμηση της ποιότητας ζωής των ψυχικά ασθενών έχουν τεθεί κάποιοι προβληματισμοί. Όπως περιγράφεται από τον Parsons (1951) στην ανάλυσή του για το κοινωνικό σύστημα, οι περισσότερες σύγχρονες κοινωνίες έχουν θεσμοθετήσει το «ρόλο του ασθενούς» ως σημασιολογικό πρότυπο, για τα μέλη της κοινωνίας που δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις των συνηθισμένων ρόλων, λόγω της ασθένειάς τους.

Σύμφωνα με τους Katsching και Angermeyer, επειδή τα άτομα με ψυχικές διαταραχές έχουν συγκεκριμένες ανάγκες λόγω της νόσου τους, όπως ανάγκη για προστασία, για επιδόματα, για φάρμακα, θεραπείες κ.α., είναι υποχρεωμένα να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του «ρόλου του ασθενούς», δηλαδή να ζητούν τη βοήθεια κάποιου ειδικού και να προσαρμόζονται στις οδηγίες του, να συμμορφώνονται με τη θεραπεία και το πιο σημαντικό, να γνωστοποιούν την ανικανότητά τους, ώστε να εξασφαλίζουν τις απαραίτητες παροχές. Έτσι, για τον προσδιορισμό της έννοιας της ποιότητας ζωής με βάση το θεωρητικό μοντέλο των ρόλων, θα πρέπει να συμπεριληφθούν και θέματα που αφορούν τις ανάγκες των ατόμων με ψυχικές διαταραχές, σε σχέση με την ασθένειά τους. Για την διεξοδική εκτίμηση της ποιότητας ζωής των ατόμων με ψυχικές διαταραχές προτείνεται από τους Katsching και Angermeyer ένα δυναμικό μοντέλο προσέγγισης. Το μοντέλο αυτό βασίζεται στην υπόθεση ότι η υποκειμενική θεώρηση της ποιότητας ζωής είναι το αποτέλεσμα μιας συνεχιζόμενης διαδικασίας προσαρμογής, κατά την οποία το άτομο οφείλει συνεχώς να συμβιβάζει τις δικές του επιθυμίες και τους δικούς του στόχους αφενός μεν με τις περιβαλλοντικές συνθήκες και αφετέρου με την ικανότητά του να ανταπεξέρχεται στις κοινωνικές απαιτήσεις που συνδέονται με την εκπλήρωση των ανωτέρω στόχων.

Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η ικανοποίηση δεν θεωρείται το αποτέλεσμα, αλλά ο κινητήριος μοχλός όλης αυτής της διαδικασίας. Από τα ευρήματα ερευνών για την ποιότητα ζωής, που βασίζονται στην εκτίμηση της υποκειμενικής ικανοποίησης, φαίνεται ότι πολλοί άνθρωποι, ακόμα και όταν υπάρχει ψυχική ασθένεια, έχουν την ικανότητα να διατηρούν το επίπεδο ικανοποίησης σχετικά σταθερό, μέσω γνωστικών και βουλητικών δραστηριοτήτων, ακόμα κι όταν συνεχώς αλλάζουν οι περιβαλλοντικές συνθήκες. Όταν, δηλαδή, το άτομο νιώθει δυσαρέσκεια γιατί υπάρχει μια ασυμφωνία μεταξύ των αξιών του και των συνθηκών διαβίωσης, μπορεί να μειώσει αυτή τη δυσαρέσκεια ή μεταβάλλοντας τις περιβαλλοντικές συνθήκες ή αλλάζοντας τις αξίες και τις προτιμήσεις του. Έτσι, με τη μέτρηση του επιπέδου ικανοποίησης ως δείκτη εκτίμησης της ποιότητας ζωής, όπως αξιολογείται από υποκειμενική σκοπιά, δεν είναι εφικτό να προβούμε στη διαφοροποίηση της ποιότητας ζωής ενός ατόμου, που, ενώ ζει σε άσχημες συνθήκες, μειώνει τις προσδοκίες του όσο χρειάζεται για να είναι ικανοποιημένο, από την ποιότητα ζωής ενός άλλου ατόμου που νιώθει ικανοποιημένο με τη ζωή του, επειδή πραγματικά έχουν επιτευχθεί οι στόχοι και οι προσδοκίες του. Επίσης από εθνογραφικές μελέτες, όπως του Estroff, είναι φανερό ότι η ποιότητα ζωής των ψυχικά ασθενών, όπως

εκτιμάται από υποκειμενική σκοπιά, εξαρτάται σημαντικά από τον βαθμό στον οποίο τα άτομα αυτά μπορούν να ικανοποιούν τις ανάγκες εκείνες που σχετίζονται με την ασθένεια, χωρίς να επηρεάζεται η ικανοποίηση των γενικών βασικών αναγκών τους. Πολλές φορές, όταν το άτομο κάνει χρήση των δικαιωμάτων που έχει ως ασθενής, επιβαρύνεται με τις αρνητικές κοινωνικές στάσεις. Έτσι, αντιμετωπίζει το δίλημμα ή να παραιτηθεί από τα δικαιώματα αυτά ή να δεχθεί το στιγματισμό και την κοινωνική υποτίμηση (Estroff,1989). Είναι απαραίτητο, λοιπόν, για την εκτίμηση της ποιότητας ζωής των ατόμων με ψυχικές διαταραχές, σύμφωνα με το δυναμικό αυτό μοντέλο, να συνδυαστούν μετρήσεις που αφορούν α) την ποιότητα των γενικών συνθηκών διαβίωσης του ατόμου σε συνάρτηση με την ικανοποίηση των βασικών αναγκών του, που είναι οι φυσιολογικές ανάγκες, η ανάγκη για ανάπτυξη συναισθηματικών σχέσεων, η ανάγκη για κοινωνική αποδοχή, η ανάγκη για επίτευξη των στόχων και η σύλληψη της πραγματικότητας (νόημα), και β) το βαθμό της υποκειμενικής ικανοποίησης με μια σε βάθος ανάλυση του συστήματος θεώρησης και αξιών του ατόμου, που μορφοποιείται όχι μόνο από το κανονιστικό σύστημα της κοινωνίας στην οποία ζει, αλλά και από τα προσωπικά χαρακτηριστικά και τις ατομικές εμπειρίες του.

3.2 Μετανάστευση και ψυχική υγεία

Σύμφωνα με στοιχεία της World Federation of Mental Health, το 3% του παγκόσμιου πληθυσμού, δηλαδή ένας στους 35 ανθρώπους, είναι μετανάστες σε άλλη χώρα. Το 2006, ο αριθμός των μεταναστών άγγιξε τα 200.000.000, ενώ το 50% ήταν γυναίκες και παιδιά.

Υπάρχουν πολλοί λόγοι που οδηγούν τους ανθρώπους στη μετανάστευση, η οποία, για όποιο λόγο κι αν γίνεται, συνεπάγεται μεγάλη ψυχική επιβάρυνση. Οι λόγοι που οδηγούν στη μετανάστευση μπορεί να είναι η επανένωση με την οικογένεια, οικονομικοί λόγοι, οι σπουδές, πολιτικοί λόγοι – αναζήτηση ασύλου, αναζήτηση θρησκευτικής ελευθερίας κ.λ.π. Κατά κανόνα οι αιτούντες άσυλο κι οι πρόσφυγες έχουν πιο τραυματικές εμπειρίες από τους υπόλοιπους μετανάστες, όπως επίσης ο εξαναγκασμός σε μετανάστευση είναι πιο τραυματικός από την εκούσια μετανάστευση. Όποιος κι αν είναι ο λόγος, η μετανάστευση επιβαρύνει ψυχικά τον άνθρωπο, καθώς συνεπάγεται απομάκρυνση από συγγενικό ή φιλικό περιβάλλον, από το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο, από τις συνήθειες ζωής. Εγκαινιάζει μια εξολοκλήρου νέα και άγνωστη πραγματικότητα.

Κάθε στάδιο της μετανάστευσης επιβαρύνει τον ψυχισμό: πριν την αναχώρηση το άτομο μπορεί να βιώσει την πείνα, τη βία, την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όταν φεύγει, βιώνει την απώλεια σε όλους τους τομείς: οικογένεια, εργασία, κοινωνική θέση, υποστηρικτικά πλαίσια, αβεβαιότητα για το μέλλον. Όταν εγκαθίστανται στον τόπο προορισμού, βιώνει την απόρριψη, την εχθρότητα, τη βία, τη διαφορετικότητα, το ρατσισμό, την ανεργία. Ακόμα κι αν επιστρέψει στην πατρίδα του, κινδυνεύει να βρει κατεστραμμένα όσα άφησε πίσω: την οικογένειά του, το σπίτι του, την περιουσία του. Η άγνοια της γλώσσας της «νέας πατρίδας», η αδυναμία επικοινωνίας και ανθρώπινης επαφής, αυξάνουν την αίσθηση απομόνωσης του ανθρώπου. Οι γυναίκες και οι ηλικιωμένοι φαίνεται να είναι πιο ευάλωτοι στις επιπτώσεις της μετανάστευσης.

Παράγοντες κινδύνου για εμφάνιση προβλημάτων ψυχικής υγείας στους μετανάστες :

- Η κάθοδος στην κοινωνική ιεραρχία
- Η έλλειψη αναγνώρισης των προσόντων (εργασιακών, εκπαιδευτικών) στον τόπο προορισμού
- Η κακή γνώση της γλώσσας του τόπου προορισμού

- Ο αποχωρισμός από κοινωνικά, θρησκευτικά, πολιτισμικά δίκτυα, όπως είναι η οικογένεια, οι φίλοι κλπ
- Η κοινωνική απομόνωση και η έλλειψη υποστήριξης
- Η προκατάληψη και οι κοινωνικές διακρίσεις
- Οι τραυματικές εμπειρίες και οι συνθήκες παρατεταμένου stress
- Το stress λόγω διαφοροποίησης του πολιτισμικού πλαισίου

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, πάνω από το 50% των μεταναστών εμφανίζει προβλήματα ψυχικής υγείας, που κυμαίνονται από τις συνέπειες των κακουχιών και του τραύματος έως χρόνιες ψυχικές νόσους.

Για να οργανώσει κανείς μια θεραπευτική παρέμβαση πρέπει να λάβει υπόψη του εκτός από τη νόσο, το είδος της μετανάστευσης, τη φάση της μετανάστευσης, τις εμπειρίες του μετανάστη, την αποδοχή του από την κοινωνία, το υποστηρικτικό του δίκτυο, την πολιτισμική του ταυτότητα, την ένταξή του κλπ. Στους μετανάστες τα προβλήματα ψυχικής υγείας συχνά παρουσιάζονται με σωματικά συμπτώματα όπως πονοκέφαλος, κοιλιακά ή μυοσκελετικά άλγη κλπ.

3.3 Η επίδραση του πολιτισμικού πλαισίου στην ψυχική υγεία

Το πολιτισμικό υπόβαθρο επηρεάζει πολλές όψεις της καθημερινότητας του ανθρώπου, και κατ' επέκταση της ψυχικής του υγείας. Οι άνθρωποι που ανήκουν σε διαφορετικές κουλτούρες διαφοροποιούνται ως προς τα εξής :

- Τον τρόπο που επικοινωνούν μεταξύ τους
- Τους ρόλους που αναλαμβάνουν στην οικογένεια και την κοινωνία (ανάλογα με την ηλικία, το φύλο τους κλπ)
- Τον τρόπο που ανταπεξέρχονται στις δυσκολίες της ζωής
- Τον τρόπο που αλληλεπιδρούν με τα υποστηρικτικά πλαίσια (οικογένεια, φίλοι)
- Τον τρόπο που εκδηλώνουν τα συμπτώματά τους
- Τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τα προβλήματα ψυχικής υγείας (π.χ. άγχος, κατάθλιψη) και που μιλούν γι' αυτά
- Τον τρόπο που εξηγούν τα αίτια των προβλημάτων ψυχικής υγείας
- Τον τρόπο που αντιμετωπίζουν τους φορείς ψυχικής υγείας
- Το κίνητρό τους να αναζητήσουν θεραπεία
- Τον τρόπο που χρησιμοποιούν τη θεραπεία και που ανταποκρίνονται σε αυτή

Η ευαισθητοποίηση σχετικά με την ψυχική νόσο διαφοροποιείται ανάλογα με την κουλτούρα. Κάποιοι είναι περισσότερο δεκτικοί από άλλους στην αναζήτηση θεραπείας. Για κάποιους πολιτισμούς, η ψυχική νόσος δεν αντιμετωπίζεται σαν ασθένεια κι αποδίδεται σε διάφορους παράγοντες, όπως είναι τα μάγια, το θέλημα του Θεού κλπ.

Οι άνθρωποι που ζουν σε πολιτισμικά πλαίσια όπου η ψυχική νόσος αποδίδεται σε μάγια, θέλημα Θεού κλπ δύσκολα κινητοποιούνται ώστε να αναζητήσουν ιατρική βοήθεια ή ακόμα κι αν την αναζητήσουν, δύσκολα συμμορφώνονται στη θεραπεία. Υπάρχουν πολιτισμοί που υποτιμούν τα προβλήματα ψυχικής υγείας σε σχέση με τις σωματικές νόσους. Σε αυτά τα πλαίσια ο ρόλος του γιατρού περιορίζεται στη θεραπεία της σωματικής νόσου. Ο βαθμός του στίγματος που φέρει ο ψυχικά ασθενής διαφέρει από πολιτισμό σε πολιτισμό. Η ψυχική νόσος

μπορεί να ντροπιάζει ιδιαίτερα το άτομο και την οικογένειά του ή ακόμη να θεωρούν ότι είναι ντροπή να συζητήσουν τα προβλήματα τους με τον γιατρό. Μια «καλή οικογένεια» μπορεί να είναι αυτή όπου οι οικογενειακές συγκρούσεις και τα προβλήματα δεν συζητούνται εκτός οικογένειας και, βεβαίως, όχι μπροστά σ' έναν ξένο, όπως είναι ο γιατρός. Αυτές οι πεποιθήσεις ωθούν το άτομο και την οικογένειά του να κρύβουν το πρόβλημα, να απομονώνονται και να περιθωριοποιούνται.

Άλλες φορές, οι ασθενείς μπορεί να θεωρούν ότι ένα «καλό πρόσωπο» δεν θα έρθει ποτέ σε αντίθεση με τον «ειδικό» θεράποντα και, επομένως, να είναι απρόθυμοι να αναφέρουν στο γιατρό τις παρενέργειες μιας θεραπείας, το ότι μια συγκεκριμένη θεραπεία δεν ήταν χρήσιμη κλπ. Η ανάμιξη της οικογένειας του ασθενούς αλλάζει από πολιτισμό σε πολιτισμό : σε κάποιες κοινωνίες, η οικογένεια του ασθενούς ενημερώνεται πρώτη για την ασθένεια και η γνώμη της παίζει σημαντικό ρόλο στη θεραπεία και την αντιμετώπιση. Η κουλτούρα δίνει μια ταυτότητα στον άνθρωπο, αλλά πολλές φορές τον περιορίζει, μπορεί ακόμη και να του δημιουργεί προβλήματα.

Π.χ. σε κάποιες κουλτούρες ο ρόλος της γυναίκας στην κοινωνία είναι πολύ περιορισμένος. Η συμμόρφωση στα κοινωνικά πρότυπα μπορεί να είναι ακραία καταπιεστική και επιζήμια για τον ψυχισμό της γυναίκας.

3.4 Η επικοινωνία γιατρού και ασθενούς είναι καθοριστική

Η διάγνωση και η θεραπεία εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την ικανότητα του ατόμου να μιλήσει τη γλώσσα του τόπου κατοικίας του, ώστε να μπορέσει να εξηγήσει τα συμπτώματά του και να κατανοήσει τα βήματα της θεραπείας του. Ωστόσο, δεν είναι μόνο η λεκτική επικοινωνία που καθορίζει την αλληλεπίδραση γιατρού και ασθενούς. Η εξωλεκτική επικοινωνία είναι εξίσου σημαντική. Για κάποιους πολιτισμούς, υπάρχουν κάποιοι άρρητοι εξωλεκτικοί κανόνες επικοινωνίας, άγνωστοι πολλές φορές στους γιατρούς των Δυτικών κοινωνιών, με βάση τους οποίους καθορίζεται η αποδοχή ή η απόρριψη των άλλων.

Παράγοντες που παίζουν ρόλο στην εξωλεκτική επικοινωνία γιατρού και ασθενούς είναι:

➤ Η προσέγγιση στο χώρο

Αν κάποιος σταθεί πιο κοντά από όσο είναι αποδεκτό, αυτό μπορεί να μεταφραστεί ως εχθρότητα ή αντίστροφα ως υπερβολική οικειότητα. Αντίθετα, αν κάποιος στέκεται πιο μακριά, μπορεί να εκληφθεί ως αδιαφορία.

➤ Η σωματική επαφή

Κάποιες κουλτούρες επιτρέπουν τη σωματική επαφή περισσότερο από άλλες. Η επαφή μπορεί να εκληφθεί ως θετική μπορεί όμως και να προκαλέσει αρνητικά συναισθήματα, ιδίως σε περίπτωση που άνδρας γιατρός εξετάζει ασθενή του αντίθετου φύλου.

➤ Η χειραψία

Οι σταθερές χειραψίες μπορούν να θεωρηθούν ειλικρινείς σε μερικούς πολιτισμούς αλλά μπορούν να θεωρηθούν επιθετικές σε κάποιους άλλους. Μια ευγενής χειραψία μπορεί να γίνει αντιληπτή ως μια ειρηνική χειρονομία ή αντίθετα ως έλλειψη υποχρέωσης ή

ενδιαφέροντος. Σε πολλούς πολιτισμούς, οι χειραβίες μεταξύ ατόμων διαφορετικού φύλου δεν είναι αποδεκτές.

➤ Η σιωπή

Για κάποιους πολιτισμούς η σιωπή μπορεί να εκληφθεί ως αγένεια, ενώ για κάποιους άλλους, μπορεί να είναι ο πιο ενδεδειγμένος τρόπος για να εκφράσει κανείς τον σεβασμό.

➤ Βλεματική επαφή

Η βλεματική επαφή μπορεί να υποδηλώνει ενδιαφέρον και ειλικρίνεια σε μερικούς πολιτισμούς ενώ σε κάποιους άλλους, η αποφυγή της βλεματικής επαφής είναι ένα σημάδι σεβασμού

➤ Χαμόγελο ή γέλιο

Το χαμόγελο και το γέλιο ερμηνεύονται με διαφορετικούς τρόπο ανάλογα με τον πολιτισμό. Μπορεί να εκληφθούν ως απόδειξη ευχαρίστησης ή ευτυχίας, κι ακόμη έκπληξης, αμηχανίας, θυμού, σύγχυσης, συγγνώμης ή και θλίψης.

3.5 Διαπολιτισμικός νοσηλευτής και ψυχική υγεία

Η Ελλάδα έχει γίνει μια χώρα υποδοχής μεταναστών και προσφύγων κυρίως από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής, της Αραβίας και της Αφρικής. Οι άνθρωποι αυτοί έρχονται είτε ως οικονομικοί μετανάστες αναζητώντας εργασία, είτε διωγμένοι από τις πατρίδες τους. Αυτή η πραγματικότητα συνεχώς εξελίσσεται και επηρεάζει όλες τις πτυχές της ζωής, καθώς και τον ψυχισμό του μετανάστη. Σε αυτή λοιπόν την πραγματικότητα καλείται ο νοσηλευτής να παρέχει υπηρεσίες. Μόνο που τώρα δεν θα αφορούν την παροχή νοσηλευτικής φροντίδας σε ομοεθνείς του, αλλά και σε άτομα με ψυχικές διαταραχές με διαφορετική θρησκεία, κουλτούρα, συμπεριφορά, αξίες, ήθη και έθιμα, δοξασίες και πεποιθήσεις.

Το Περιφερειακό Ευρωπαϊκό Γραφείο της ΠΟΥ επισημαίνει ότι μεταξύ των πιθανών κατευθύνσεων στην Ευρώπη του μέλλοντος είναι η αύξηση της μετανάστευσης τόσο έξω όσο και μέσα στην Ευρώπη και η διεύρυνση των διαφορών ανάμεσα στα τμήματα της Ευρώπης και μεταξύ των κοινωνικοοικονομικών ομάδων. Μπροστά σε αυτή την αλλαγή και στις τάσεις του μέλλοντος ο νοσηλευτής έχει έναν οδηγό, μια αρχή, μια αξία: η ψυχική υγεία είναι αδιαπραγμάτευτη, δεν καλουπώνεται ούτε προσαρμόζεται. Δεν είναι υγεία μόνο για τον συμπολίτη και τον ομοεθνή, αλλά είναι υγεία για όλο τον κόσμο, άσχετα αν αυτός που ζητάει τη βοήθεια του νοσηλευτή προέρχεται από τα πέρατα της γης, είναι πρόσφυγας και διωγμένος, με παράξενο χρώμα δέρματος. Δεν υπάρχουν όρια και εμπόδια στην υγεία και την περίθαλψη αλλά μόνο υποχρέωση προς τον συνάνθρωπο ανεξάρτητα τι πιστεύει και κατά πόσο συμφωνούν οι ιδέες του με αυτές του νοσηλευτή. Ο νοσηλευτής οφείλει να αποδέχεται το μετανάστη ή τον πρόσφυγα όπως κάνει με τον ομοεθνή του σεβόμενος τη διαφορετική κουλτούρα του.

Στην προσέγγιση αυτή και στην επίτευξη του στόχου υπάρχουν αντικειμενικές δυσκολίες. Η εκπαίδευση των νοσηλευτών ακόμα δεν περιλαμβάνει τη διαπολιτισμική νοσηλευτική ψυχικής υγείας με αποτέλεσμα να απέχει πολύ από την παροχή αποτελεσματικής και κατάλληλης

φροντίδας υγείας προσαρμοσμένης στις ανάγκες αυτών των μειονοτήτων. Ο κόσμος συνεχίζει να αλλάζει με αποτέλεσμα να έρχονται σε επαφή άτομα με διαφορετικές πολιτισμικές αξίες, πεποιθήσεις και τρόπους ζωής. Εξαιτίας αυτών των σφαιρικών πολιτισμικών αλλαγών έχουν προκύψει καινούργιες προσδοκίες και προκλήσεις για τη νοσηλευτική που πρέπει να εμψυχήσει στους νοσηλευτές τις αξίες της διαπολιτισμικής νοσηλευτικής ώστε να γίνουν ικανοί, ευαίσθητοι και υπεύθυνοι στη φροντίδα ατόμων με ψυχικές διαταραχές που προέρχονται από διαφορετικές κουλτούρες. Είναι σημαντικό για το νοσηλευτή να γνωρίζει τις ανάγκες υγείας που προκύπτουν από τις πολιτισμικές αξίες των εθνικών μειονοτήτων έτσι ώστε να παρέχονται οι κατάλληλες υπηρεσίες που αποσκοπούν στην ποιοτική φροντίδα ψυχικής υγείας. Αντίθετα, αυτό που παρατηρείται συχνότερα η σχετική αδράνεια στη διευθέτηση των αναγκών υγείας των μειονοτήτων μπορεί να προέρχεται από άγνοια, έλλειψη αφοσίωσης για την παροχή εξατομικευμένης φροντίδας ή ακόμα και από ρατσιστική διάθεση.

Η διάκριση, δυστυχώς, είναι υπαρκτή σε κάθε επίπεδο των υπηρεσιών υγείας και επηρεάζει όλους τους επαγγελματίες υγείας και τους ασθενείς. Ειδικά με τις μειονότητες το πρόβλημα επιδεινώνεται με συνέπεια να δυσκολεύονται να εξασφαλίσουν κατάλληλες υπεύθυνες και προσιτές υπηρεσίες υγείας. Η άμβλυνση και η εξάλειψη του φαινομένου μπορεί να επιτευχθεί με την εκπαίδευση και την προετοιμασία των νοσηλευτών σε ένα πολυπολιτισμικό πλαίσιο όπου θα κατανοούνται και θα αποδέχονται τα έθιμα, τις παραδόσεις και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των μειονοτήτων, ένα μοντέλο αντιρατσιστικό. Οι νοσηλευτές οφείλουν να πολεμήσουν το ρατσισμό που μπορεί οι ίδιοι πρώτα να νιώθουν. Για το λόγο αυτό είναι επιτακτική η ανάγκη εισαγωγής ενός διαπολιτισμικού πλαισίου εκπαίδευσης στη νοσηλευτική ψυχικής υγείας που συνδυάζει την πολιτισμική γνώση με την αντιρατσιστική νοοτροπία και θα αποβλέπει στην ανάπτυξη αμοιβαίας επικοινωνίας μεταξύ νοσηλευτή και μετανάστη για την αποτελεσματική ψυχολογική στήριξη και φροντίδα.

Η φροντίδα του ασθενή είναι τόσο καλή όσο και ο νοσηλευτής που την παρέχει και πηγάζει από την επιθυμία για εργασία, τις καλές επικοινωνιακές δεξιότητες, την εφαρμογή της νοσηλευτικής γνώσης και δεοντολογίας, την υιοθέτηση καινούργιων ιδεών και την αλλαγή της νοσηλευτικής διεργασίας όπου χρειάζεται. Η θέσπιση κατάλληλης και αμοιβαίας επικοινωνίας με το μετανάστη είναι θεμελιώδους σημασίας για την εξασφάλιση εμπιστοσύνης και την παροχή εξατομικευμένης νοσηλευτικής φροντίδας. Ακόμα και όταν παρουσιάζονται λάθη και εμπόδια, η αποτελεσματική διαπολιτισμική επικοινωνία είναι δυνατή, απαιτεί όμως ευαισθησία, γνώση του τρόπου επικοινωνίας του ασθενή, ταλέντο και δεξιότητες.

Για την παροχή εξατομικευμένης νοσηλευτικής φροντίδας στους μετανάστες με ψυχικές διαταραχές χρειάζεται γνώση της κουλτούρας αυτών των ατόμων. Αν και υπάρχει διαθέσιμο ένα σώμα εξειδικευμένης γνώσης, είναι σημαντικό για τους νοσηλευτές να πληροφορούνται για τα πολιτισμικά πλαίσια που επηρεάζουν την ψυχική υγεία. Γίνεται σαφές ότι η γνώση των ιδεών και της κουλτούρας όλων αυτών των μεταναστών είναι δύσκολη, απαιτείται όμως η όσο το δυνατό καλύτερη προσέγγιση και πολιτισμική κατανόηση για να εξασφαλιστεί ποιοτική φροντίδα ψυχικής υγείας. Η πολιτισμική συνειδητοποίηση, η γνώση, η ευαισθησία και η επιδεξιότητα είναι έννοιες που χρειάζονται να έχει ο σύγχρονος νοσηλευτής.

Σημαντικό ρόλο στην εξασφάλιση της εμπιστοσύνης του μετανάστη και την παροχή εξατομικευμένης φροντίδας παίζει η ευελιξία του νοσηλευτή, η αποδοχή νέων ιδεών και η νεωτεριστική σκέψη.

Εξίσου σημαντικό για το νοσηλευτή είναι να διαπιστώσει τα χάσματα στα συστήματα υγείας και πρόνοιας για τις εθνικές μειονότητες και να αναζητήσει δυνατές λύσεις. Ο νοσηλευτής πρέπει να βιώσει τη σπουδαιότητα της πολιτισμικής συνειδητοποίησης, ευαισθησίας, γνώσης

και της δεξιότητας, έννοιες που είναι απαραίτητες για να αναπτύξει πολιτισμική κατανόηση και ικανότητα να παρέχει κατάλληλη φροντίδα.

Οι σύγχρονοι νοσηλευτές πρέπει να έχουν έναν υψηλό βαθμό αφιέρωσης στο έργο τους, εξαιρετική τεχνογνωσία και ευκολία στην επικοινωνία για να επιτύχουν στην επαφή τους με τους μετανάστες. Η νοσηλευτική εκπαίδευση χρειάζεται μια ριζική αλλαγή ώστε να ενσωματώσει τις αρχές και τις θεωρίες της διαπολιτισμικής νοσηλευτικής στην ψυχική υγεία. Η επίσημη νοσηλευτική εκπαίδευση από καλά προετοιμασμένους νοσηλευτές και η εφαρμογή των αρχών της διαπολιτισμικής νοσηλευτικής αποτελεί τον υπέρτατο σκοπό έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η προαγωγή της ψυχικής υγείας και η ευεξία μέσα σ' ένα πλαίσιο πολιτισμικά ευαίσθητης νοσηλευτικής φροντίδας. Οι αλλαγές είναι ραγδαίες και οι νοσηλευτές εργάζονται με μετανάστες χωρίς να έχουν διαπολιτισμική γνώση και δεξιότητες. Οι νοσηλευτές που θα αναλάβουν το έργο αυτό πρέπει πρωταρχικά να μην εξαιρούνται από την παροχή πολιτισμικά νοσηλευτικής φροντίδας για να μπορούν να μεταδίδουν ορθά τις αρχές της διαπολιτισμικής νοσηλευτικής της ψυχικής υγείας και τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει η χώρα φιλοξενίας από τους μετανάστες. Με αυτό τον τρόπο οι νοσηλευτές θα αναγνωρίσουν τη σημασία της παροχής νοσηλευτικής φροντίδας υψηλής ποιότητας σε αυτούς τους ανθρώπους. Θα μπορούν να αντιμετωπίσουν τις αρνητικές στάσεις και τις στερεοτυπικές υποθέσεις τόσο σε κοινωνικό όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο με συνέπεια οι μετανάστες να μην αποκλείονται από την ανάθεση και κατανομή των υπηρεσιών υγείας.

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΗΜΕΡΑΣ ΒΑΒΕΛ

4.1 Μεθοδολογία

Η διαπολιτισμική προσέγγιση δεν έχει ως αντικειμενικό σκοπό να προσδιορίσει τον άλλο εγκλειόντάς τον μέσα σε ένα δίκτυο σημασιών, ούτε να εγκαθιδρύσει μια σειρά από συγκρίσεις που εδράζονται σε μια εθνοκεντρική κλίμακα. Μέσα από αυτήν την προοπτική, οι πολιτισμικές διαφορές και ομοιότητες προσδιορίζονται, όχι ως αντικειμενικά δεδομένα με στατιστικό χαρακτήρα, αλλά ως δυναμικές σχέσεις ανάμεσα σε δύο οντότητες που αποδίδει η μια νόημα στην άλλη (Abdallah M. -Pretceille, 1986). Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στις δυναμικές, στις στρατηγικές παρά στις δομές, τις κατηγορίες

Είναι γνωστό ότι, ιδιαίτερα μετά τον β' παγκόσμιο πόλεμο οι επιδράσεις μεταξύ της κοινωνικής ανθρωπολογίας και της επιστήμης της διοίκησης ήταν πολλές και αμοιβαίες, οι επιπτώσεις δε που προέκυψαν από τη σύγκλιση των δύο επιστημονικών κλάδων εντοπίζονται κυρίως στο επίπεδο της μεθοδολογίας (Bitsani 2009).

Στη δεκαετία του '90 το ζήτημα της αλληλοδιαπλοκής της διοίκησης και της ανθρωπολογίας έλαβε νέες διαστάσεις. Διατυπώνονται νέα αναλυτικά μοντέλα που σηματοδοτούν τη μεθοδολογική έμφαση στη δράση των υποκειμένων, ενώ με αφετηρία της νέες έννοιες της κοινωνικής εμπειρίας και της κοινωνικής πρακτικής επαναπροσδιορίζεται η προσέγγιση της σύγχρονης πραγματικότητας από την ανθρωπολογία (Κοτσωνή/Δημητρίου, 1996).

Σε αυτό τον ορίζοντα συνελπώς, η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για τη συγγραφή της εργασίας αυτής ήταν εκτός της μελέτης υπάρχουσας σχετικής βιβλιογραφίας, και των αρχείων στο Υπουργείο και στο ψυχικό κέντρο ΒΑΒΕΛ, η διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας με τη μορφή της συμμετοχικής παρατήρησης και της διενέργειας προσωπικών συνεντεύξεων με τους ειδικούς επιστήμονες του χώρου.

Σκοπός της έρευνας αυτής ήταν η καταγραφή της πρόσβασης των μεταναστών με ψυχικές διαταραχές στο Κέντρο Ψυχικής Υγείας για την παροχή της κατάλληλης φροντίδας υγείας, και να διαπιστωθεί κατά πόσον η σημερινή διαπολιτισμική τους πραγματικότητα και η πραγματικότητα της κατάστασης της μετανάστευσης την οποία βιώνουν έχει αντίκτυπο και αρνητικά αποτελέσματα στη ψυχική τους υγεία.

Συγκεκριμένα, εστίασαμε στην προσωπική μας συμμετοχική παρατήρηση, καθώς και τις μαρτυρίες συγκεκριμένων πληροφορητών, ύστερα από τη διενέργεια προσωπικών συνεντεύξεων σε τακτά χρονικά διαστήματα, (όλο το έτος 2009) όπως τα μέλη της μη κυβερνητικής οργάνωσης ΚΛΙΜΑΚΑ, που ασχολούνται με το θέμα της ψυχικής υγείας των μεταναστών, στελέχη του Υπουργείου Υγείας κλπ. Αξιοποιήθηκαν επίσης μαρτυρίες απλών ανθρώπων μελών τόσο της ελληνικής κοινότητας, όσο και της μεταναστευτικής κοινότητας, προκειμένου να πιστοποιηθεί ο διαπολιτισμικός χαρακτήρας της έρευνας.

Επίσης καθ' όλο το διάστημα εκπόνησης της πτυχιακής εργασίας (ένα έτος) επισκεπτόμουν τακτικά το ψυχικό κέντρο ΒΑΒΕΛ και συνομιλούσα με ψυχικά ασθενείς μετανάστες των οποίων η δεοντολογία απαγορεύει τη χρήση των ονομάτων τους καθώς και την πιστή απόδοση των λεγομένων τους. Επίσης πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με τους εκεί νοσηλευτές οι οποίοι αρνήθηκαν να δώσουν τα ονόματά τους για την έρευνα.

Συγκεκριμένα διενεργήθηκαν ανοικτές συνεντεύξεις υπό την μορφή συζήτησης καθ' όλο το έτος 2009 και 2010, και έγινε αντιπαραβολή των στοιχείων που είχαμε συλλέξει από την επιτόπια έρευνα, τις σημειώσεις από τα αρχεία και με όσα οι ίδιοι είχαμε αντιληφθεί με την συμμετοχική παρατήρηση.

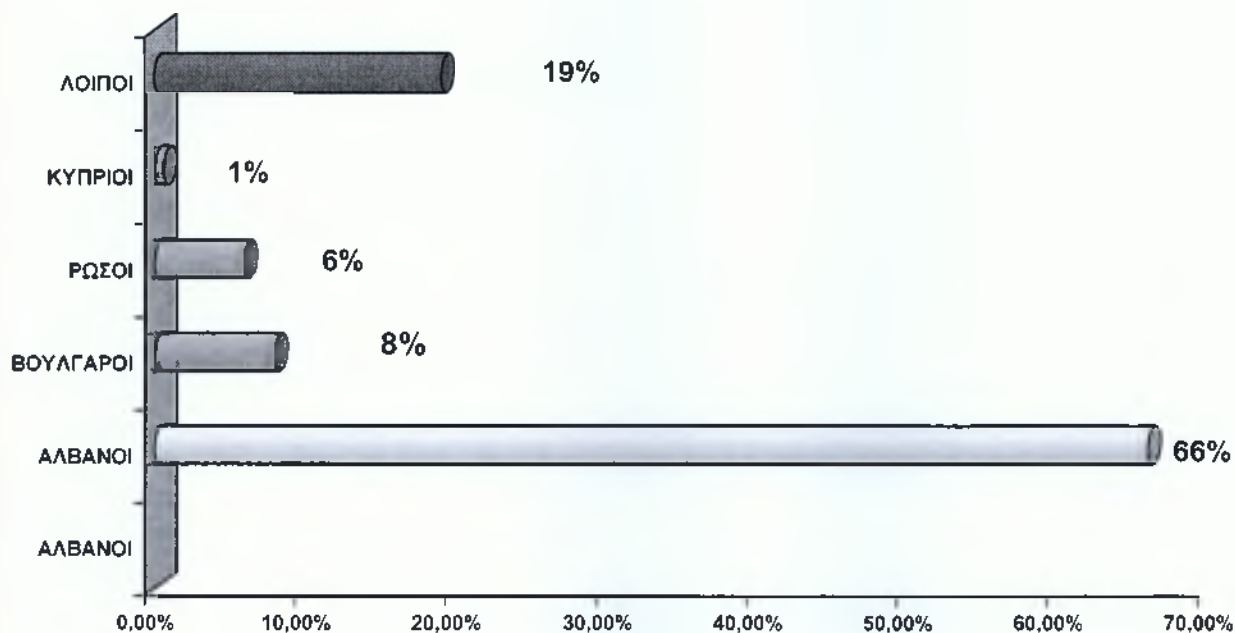
Επίσης πραγματοποιήθηκε ξεχωριστή συνέντευξη για να ολοκληρωθεί, ο κύκλος όλων των συνεντεύξεων, στον ψυχολόγο του Κέντρου Ημέρας Βαβέλ κ. Γκιωνάκη Νικόλαο, στις 20-02-2010.

4.2 Αποτελέσματα έρευνας

4.2.1. Το νοσολογικό φάσμα των μεταναστών

3 α) Η Σύνθεση των Νοσηλευθέντων Μεταναστών

Αναφορικά με τη χώρα προέλευσης των νοσηλευθέντων μεταναστών τα πρωτεία κατέχει η Αλβανία (66,12%) – αναμενόμενο άλλωστε καθώς οι Αλβανοί αντιπροσωπεύουν το 60% των μεταναστών στη χώρα – και ακολουθεί η Βουλγαρία (7,57 %) η Ρωσία (6,11%) , ενώ στις τελευταίες θέσεις βρίσκεται η Κύπρος (0,63%) (Εικόνα 1). Αξιομνημόνευτο είναι το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των Κυπρίων νοσηλευθέντων ήρθε στη χώρα αποκλειστικά για να νοσηλευτεί (βάση Διακρατικής Συμφωνίας Ελλάδας – Κύπρου).

Εικόνα 1: Η Σύνθεση των νοσηλευθέντων μεταναστών (επεξεργασία τεχνικών δελτίων νοσηλείας στα νοσοκομεία του ΕΣΥ , 2000)

Πηγή: Γαιτανίδου Ε. , Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας

3 β) Τα κύρια Υγειονομικά Προβλήματα των Μεταναστών (Γενικά)

Οι πρόσφυγες που φθάνουν στη χώρα μας έχουν περάσει από πολλές περιπέτειες και αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας όπως: τραύματα, μολύνσεις και συμπτώματα υποσιτισμού. Σε έρευνα που έγινε από την Κοινωνική Υπηρεσία Προσφύγων και το Ελληνικό Συμβούλιο για

τους Πρόσφυγες (Παπαθανασοπούλου , 1996) βρέθηκε ότι το 13% κατά μέσο όρο των εξυπηρετούμενων στα αναφερθέντα κέντρα παρουσιάζει κάποια σοβαρά ή χρόνια προβλήματα υγείας. Οι περιπτώσεις που αναφέρονται στη μελέτη αντιπροσωπεύουν ένα σύνολο 1032 ατόμων και στα δύο κέντρα.

Ειδικά όσον αφορά το AIDS σύμφωνα με έγκυρα στοιχεία του Κέντρου Ελέγχου Ειδικών Λοιμώξεων, το 10-15% των οροθετικών έναντι του HIV είναι αλλοδαποί προερχόμενοι κυρίως από τις Αφρικανικές Χώρες.

Επίσης, αξιόλογα είναι και τα αποτελέσματα μελέτης που έλαβε χώρα στο ΑΠΘ σχετικά με τη συχνότητα μόλυνσης αλλοδαπών φοιτητών από εντερικά παράσιτα.

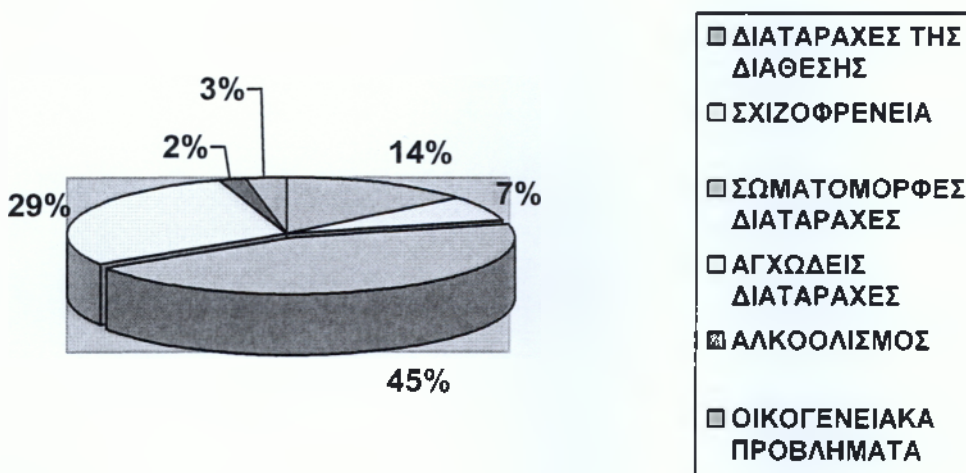
Σύμφωνα λοιπόν με τα ευρήματα αυτής της έρευνας (Χειμωνάς 1982):

- Κατά την παρασιτολογική εξέταση κοπράνων 1839 φαινομενικά υγιών αλλοδαπών φοιτητών βρέθηκε μολυσμένο το 41.9% των φοιτητών από 49 τροπικές και υποτροπικές χώρες και το 12.3 % από 27 μη τροπικές χώρες.
- Κατά την εξέταση 299 Ελλήνων φοιτητών με γαστρεντερικά συμπτώματα , βρέθηκαν μολυσμένοι οι 30.1% με εντερικά παράσιτα.

Επίσης καταγράφηκαν προβλήματα του ήπατος, των νεφρών , έλκη στομάχου, παραπληγίες, κωφώσεις, τυφλώσεις, ηπατίτιδες, διαβήτη και καρδιαγγειακά προβλήματα. Σε πολλές περιπτώσεις συνυπάρχουν 2 ή 3 διαφορετικά προβλήματα υγείας, στα οποία θα πρέπει να προστεθούν και οι παροδικές ασθένειες όπως ιώσεις, οδοντιατρικά και οφθαλμολογικά προβλήματα ατυχήματα κ.α τα οποία χρειάζονται ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και νοσηλείας (Παπαθανασοπούλου , 1996).

Από την ανασκόπηση αυτή δεν θα πρέπει να εξαιρεθούν και τα ψυχιατρικά προβλήματα των μεταναστών. Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία που προέρχονται από τα πολυιατρεία των Γιατρών Χωρίς Σύνορα, από το Μάιο του 1997 ως και το Μάιο του 1999, αντιμετωπίστηκαν 240 αιτήματα για ψυχολογική και ψυχιατρική υποστήριξη σε ένα σύνολο 6297 εξετασθέντων ασθενών δηλαδή, ποσοστό 3,8%. Ο μεγαλύτερος αριθμός των αιτημάτων προέρχονταν από τη Γεωργία (37%), τη Ρωσία (35%) και την Αλβανία (26%). Οι κυριότερες διαγνώσεις που ετέθησαν παρουσιάζονται στην Εικόνα 1.

Εικόνα 1: Τα ψυχιατρικά προβλήματα των μεταναστών

Πηγή: Πολυιατρεία Γιατρών Χωρίς Σύνορα, Μπουφίδης, 2000

Αξιοσημείωτο είναι ότι μόνο το 8% των εν λόγω ασθενών είχε ιστορικό ψυχικής διαταραχής πριν από την άφιξή του στην Ελλάδα, ενώ ένα 7% έπασχε από σχιζοφρένεια πριν τον ερχομό του στην Ελλάδα, δηλ. μόνο το 1% παρουσίαζε από πριν κάποια ψυχική διαταραχή εκτός της σχιζοφρένειας (Μπουφίδης,2000).

Με βάση αυτά τα στοιχεία μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι οι δυσμενείς συνθήκες προσαρμογής λειτουργούν ως αιτιολογικοί παράγοντες εκδήλωσης ψυχοπαθολογίας αλλά και ως πυροδοτικοί μηχανισμοί μιας προϋπάρχουσας ψυχολογικής διαταραχής. Από τους προαναφερθέντες ασθενείς, το 70% των περιπτώσεων παραπέμφθηκαν σε δομές ψυχικής υγείας του ΕΣΥ και σε ιδιώτες ψυχιάτρους και ψυχολόγους, ενώ το υπόλοιπο 30% αρνήθηκε την παραπομπή του στις δομές του ΕΣΥ, κυρίως λόγω της μη νόμιμης παραμονής τους στη χώρα και ως εκ τούτου αντιμετωπίστηκε εξολοκλήρου από τους γιατρούς του Πολυιατρείου.

3 γ) Τα προβλήματα Υγείας των Παλιννοστούντων από την πρώην ΕΣΣΔ

Σε έρευνα που έγινε από το Κρατικό Κέντρο Αιμοδοσίας και Παραγωγής Αίματος του Περιφερειακού Γενικού Νοσοκομείου Νίκαιας του Πειραιά (Σκληρός,1996) σε πληθυσμό παλιννοστούντων από την πρώην ΕΣΣΔ, βρέθηκε ότι ο επιπολασμός των anti-HCV και του HBsAg στους παλιννοστούντες διαφέρει σημαντικά από τον ανευρισκόμενο στους αιμοδότες. Ο πληθυσμός μελέτης αποτελούνταν από 218 οικογένειες που εγκαταστάθηκαν στην Ελευσίνα, εκ των οποίων επιλέχτηκε τυχαίο δείγμα 42 οικογενειών (216 άτομα). Το δείγμα αυτό αποτελείται από 39 ενήλικες και 23 παιδιά, που τόπος καταγωγής τους ήταν το Καζακστάν (80,6%).

Από τη μελέτη αυτή προέκυψαν τα ακόλουθα αποτελέσματα:

- Ο γενικός επιπολασμός των anti-HCV παλιννοστούντες βρέθηκε 8%,ενώ των HBsAg ήταν 14,5%
- Δείκτες παλιάς HBV λοίμωξης ανευρέθηκαν στο 46.8% του δείγματος
- Η ενδοοικογενειακή μετάδοση του HBV ήταν 11%

4.2.2 Το Ψυχιατρικό φάσμα των μεταναστών

Μετά από εκτενείς συζητήσεις με μετανάστες με ψυχικές διαταραχές που επισκέφτηκαν το ψυχικό κέντρο ΒΑΒΕΛ κατά το έτος 2009 διαπιστώθηκε ότι βιώνουν έντονα το αίσθημα της περιθωριοποίησης. Αν μπορούμε να σχηματίσουμε μια γενική εικόνα μετά από την επικοινωνία που είχαμε μαζί τους, θα λέγαμε ότι είναι άνθρωποι φοβισμένοι, προδομένοι από την πατρίδα τους, απογοητευμένοι διότι βρίσκονται σε μια «αβέβαιη» κατάσταση μ' ένα «αβέβαιο» μέλλον και βιώνουν έντονα τον ρατσισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό από την ελληνική κοινότητα. Το άγχος, η μελαγχολία και το στρες ήταν τα κύρια προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι ερωτηθέντες και οφείλονται στην ανεργία αλλά και στην κοινωνική αποδοχή τόσο των ίδιων όσο και των παιδιών τους. Η μελαγχολία, παρατηρήθηκε κυρίως σε γυναίκες όπου αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την οικογένειά τους. Τέλος, σύμφωνα με τις μαρτυρίες τους αλλά όπως διαπίστωσα και μέσα από τις συζητήσεις μαζί τους, η επικοινωνία με τους Έλληνες είναι αρκετά δύσκολη και γίνεται κυρίως με νοήματα καθώς και με την κινησιολογία των

χειρών, γεγονός που τους «εγκλωβίζει» ακόμη περισσότερο μέσα στη δική τους κλειστή κοινότητα.

Για να είναι πιο αντιπροσωπευτική η έρευνα κρίθηκε απαραίτητο να διενεργηθούν ορισμένες συζητήσεις και με την πλευρά της ελληνικής κοινότητας. Τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης έδειξαν ότι ο ελληνικός πληθυσμός αντιμετωπίζει τους μετανάστες σαν κάτι ξένο και διαφορετικό. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων τους θεωρεί υπεύθυνους για την αύξηση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα. Επίσης, εμφανής ήταν και ο εθνικιστικός τους χαρακτήρας αφού τους θεωρούν υποδεέστερους από τους ίδιους. Τέλος, σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, κατανοούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες αλλά η πολιτεία είναι αυτή που θα πρέπει να μεριμνήσει για την αντιμετώπισή τους.

Η έρευνα συνεχίστηκε με συζητήσεις και με τα μέλη της μη Κυβερνητικής Οργάνωσης ΚΛΙΜΑΚΑ, κι αυτό που προκύπτει από την παρούσα μελέτη είναι ότι η μετανάστευση επιβαρύνει αρκετά τον ψυχισμό του ατόμου. Πριν φύγει από την χώρα του αντιμετωπίζει την φτώχεια και την πείνα ενώ όταν εγκαθίσταται σε νέα χώρα βιώνει την εχθρότητα, τον ρατσισμό και την ανεργία. Ωστόσο, στο σύνολό τους οι ερωτηθέντες υποστηρίζουν ότι η κακή γνώση της γλώσσας του τόπου προορισμού είναι βασικός παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει τον ψυχισμό τους. Τέλος, θεωρούν ότι όταν ένας μετανάστης με ψυχικές διαταραχές δεν γνωρίζει την γλώσσα και χρήζει άμεσης παροχής φροντίδας, είναι αναγκαία η παρουσία διερμηνέα ο οποίος θα μεταφράζει ακριβώς τα λεγόμενα του ασθενούς χωρίς να τα παραφράζει κι απ' την άλλη ο γιατρός ν' αφιερώνει αρκετό χρόνο για την εξέταση του ασθενούς, έτσι ώστε να εξηγήει με σαφήνεια τις ερωτήσεις στον διερμηνέα και να επιβεβαιώσει ότι κατάλαβε τις απαντήσεις του ασθενούς

Για την ολοκλήρωση της έρευνας διεξήχθη προσωπική συνέντευξη στον ψυχολόγο του Κέντρου Ημέρας ΒΑΒΕΛ κ. Γκιωνάκη Νικόλαο στις 20-02-2010.

Στην πρώτη ερώτηση για το αν υπάρχουν ειδικές υπηρεσίες για Μετανάστες, η απάντηση είναι ότι από το Νοέμβριο του 2007 λειτουργεί το Κέντρο Ημέρας Βαβέλ, υπάρχει χρόνια η Διαπολιτισμική Ψυχιατρική του Αιγινίτειου και τέλος, λειτουργεί το ψυχιατρικό τμήμα στο νοσοκομείο Θεσσαλονίκης.

Από τη δεύτερη ερώτηση για το πόσοι μετανάστες με ψυχικές διαταραχές επισκέφτηκαν το Κέντρο Ψυχικής Υγείας το έτος 2009, η απάντηση που προκύπτει είναι ότι το επισκέφτηκαν 300 άτομα από τα οποία τα 216 άνοιξαν φάκελο.

Στη τρίτη ερώτηση για το ποιες είναι οι συχνότερες ψυχικές παθήσεις, η απάντηση που δόθηκε είναι ότι κυρίως πάσχουν από συναισθηματικές διαταραχές καθώς και αγχώδεις διαταραχές, οι οποίες προκαλούνται κυρίως από κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες, όπως ο ρατσισμός, οι διακρίσεις, η ανεργία.

Στη τέταρτη ερώτηση για το ποιο είναι το προφίλ του μετανάστη με ψυχικές διαταραχές, σαφής εικόνα δεν υπάρχει. Δεν μπορεί να προσδιοριστεί ακόμη με ακρίβεια το προφίλ του μετανάστη με ψυχικές διαταραχές αλλά γίνονται σχετικές έρευνες γι' αυτό.

Στην πέμπτη ερώτηση για το ποια είναι τα κύρια συμπτώματα, η απάντηση που δόθηκε είναι σωματοποιήσεις του άγχους. Οι άνθρωποι με διαφορετικές κουλτούρες εκφράζουν με διαφορετικό τρόπο το ψυχικό τους πρόβλημα. Για παράδειγμα, αν κάποιος πονά γιατί έχει χάσει το παιδί του, στον επαγγελματία της υγείας θα αναφέρει ότι έχει ταχυκαρδίες ή πονάει η καρδιά του.

Στην έκτη ερώτηση για το πώς είναι η επικοινωνία με το άτομο, προκύπτει η εξής απάντηση, ότι σε αρκετές περιπτώσεις είναι δύσκολη η επικοινωνία με τον ασθενή, γιατί μπορεί να μιλούν λίγο ή καθόλου την ελληνική γλώσσα κι έτσι δυσκολεύονται να εκφράσουν το πρόβλημα που έχουν στον επαγγελματία της υγείας και ακολούθως δεν μπορούν να κατανοήσουν τη θεραπεία που τους παρέχεται.

Τέλος, στην ερώτηση για το ποιες είναι οι αντιδράσεις τους στη θεραπεία, αν την αποδέχονται ή αν προσαρμόζονται εύκολα σ' αυτή, η απάντηση είναι ότι στην περίπτωση που δεν υπάρχει πρόβλημα επικοινωνίας, είναι θετικοί απέναντι στη θεραπεία, ανταποκρίνονται καλά στην ψυχολογική στήριξη ή στην θεραπευτική αγωγή, υπακούουν τον επαγγελματία υγείας και ακολουθούν τις οδηγίες του αφού θεωρούν ότι είναι ο άνθρωπος που θα τους βοηθήσει ν' αντιμετωπίσουν το ψυχικό πρόβλημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το πρώτο σχόλιο που θα μπορούσε να κάνει κάποιος βλέποντας τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας είναι ότι η μετανάστευση στην Ελλάδα μόλις άρχισε να κινητοποιεί φορείς και επιστήμονες στη χώρα μας. Ακόμη, το νομοθετικό πλαίσιο, σε ό, τι αφορά το θέμα αυτό, δεν είναι επαρκές και βρίσκεται υπό δημιουργία.

Η ελληνική κοινωνία δεν έχει αποδεχτεί τους μετανάστες, αφού τους αντιμετωπίζει ως ξένους. Μακριά από τις πατρίδες τους κι έχοντας αφήσει πίσω την οικογένειά τους, αναζητούν μια καλύτερη ζωή κι ενώ έχουν άμεση ανάγκη την επαγγελματική αποκατάσταση και την κοινωνική αποδοχή κι ενσωμάτωση, αντιθέτως βιώνουν την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό.

Η μετανάστευση θεωρείται ένα φαινόμενο ψυχοπαιστικό. Στους πληθυσμούς αυτούς παρατηρούνται αυξημένα τα ψυχολογικά συμπτώματα, όπως στρες, άγχος, πίεση. Με την έρευνα που έγινε για την ψυχική υγεία των μεταναστών στη χώρα μας, συμπεραίνει κανείς ότι δεν υπάρχουν αρκετές υπηρεσίες που θα παρέχουν την κατάλληλη φροντίδα στα άτομα με ψυχικές διαταραχές, ή ακόμη κι όταν υπάρχει, τα άτομα δεν ξέρουν πώς να προβούν σε αυτές. Ωστόσο, έρευνες βρίσκονται σε εξέλιξη ώστε να οριστεί το προφίλ του μετανάστη με ψυχικές διαταραχές. Τέλος, η επικοινωνία του επαγγελματία της υγείας και του ασθενή είναι καθοριστική, αλλά σε αρκετές περιπτώσεις ακατόρθωτη. Γι' αυτό, σε αυτή την περίπτωση, είναι αναγκαία η συμβολή του διερμηνέα ο οποίος θα μεταφράζει με ακρίβεια τα λεγόμενα του γιατρού και του ασθενούς χωρίς να γίνονται παραποιήσεις.

Στο σημείο αυτό λοιπόν, τα μέτρα που προτείνονται είναι η λειτουργία περισσότερων ειδικών υπηρεσιών για την απαραίτητη ενημέρωση, πρόληψη αλλά και θεραπεία των μεταναστών με ψυχικές διαταραχές. Επίσης, η δια βίου εκπαίδευση του ιατρονοσηλευτικού προσωπικού. Οι επαγγελματίες υγείας θα πρέπει να ενεργούν πάντοτε, λαμβάνοντας το πολιτισμικό υπόβαθρο κάθε ασθενούς. Οι πολιτισμικές αξίες, ο τρόπος με τον οποίο ο καθένας βλέπει τον εαυτό του και τους άλλους, ο τρόπος ζωής και ο τρόπος αντιμετώπισης των προβλημάτων έχουν βάση στο πολιτισμικό υπόβαθρο κάθε λαού. Τέλος, εκτός από την εκπαίδευση των επαγγελματιών υγείας απαραίτητος είναι και ο ρόλος του διαπολιτισμικού διαμεσολαβητή της υγείας. Ο βασικός ρόλος είναι να εξηγεί και στα δύο μέρη τις προσδοκίες τους και να διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ τους. Ο διαμεσολαβητής είναι αυτός που «γεφυρώνει» το χάσμα μεταξύ δύο διαφορετικών πολιτισμών.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, συνοψίζουμε και καταλήγουμε στο γεγονός ότι η μετανάστευση επιβαρύνει ψυχικά τον άνθρωπο. Το αποτέλεσμα της έρευνας έδειξε ότι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες όπως ο ρατσισμός, η ξеноφοβία, η ανεργία οφείλονται στις ψυχικές διαταραχές των μεταναστών. Αρκετοί από αυτούς δεν γνωρίζουν τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας ούτε γνωρίζουν πού ν' απευθυνθούν για την επίλυση των προβλημάτων τους. Παρ' ολ' αυτά όμως, όσοι καταφεύγουν στις ειδικές υπηρεσίες είναι θετικοί και αποδέχονται την εκάστοτε θεραπευτική αγωγή.

Η τελευταία δεκαετία μάς κάνει θεατές διαρκούς μετακίνησης πληθυσμιακών ομάδων, σε ατομικό ή ομαδικό, σε αναγκαστικό ή εθελοντικό επίπεδο (όσο περιοριστικός ή ασαφής μπορεί να είναι ως προς το περιεχόμενό του ο όρος "εθελοντικός") στην Ευρώπη αλλά και ιδιαίτερα στο νοτιοανατολικό τμήμα της

Σ' έναν κόσμο λοιπόν που συνεχώς μεταβάλλεται και υφίσταται την επίδραση της παγκοσμιοποίησης, οι επαγγελματίες υγείας καλούνται να εξασφαλίσουν την υγεία και την ευημερία των άλλων ανθρώπων. Για να επιτευχθεί λοιπόν αυτό είναι απαραίτητο να εξαλειφθεί κάθε είδους ρατσιστική αντίληψη απέναντι στους μετανάστες, το σύστημα υγείας να διακρίνεται από διαπολιτισμικότητα και τέλος, το ιατρονοσηλευτικό προσωπικό να είναι άρτια εκπαιδευμένο έτσι ώστε να προσφέρει τις κατάλληλες υπηρεσίες στο μετανάστη, σεβόμενος τις πολιτιστικές του ιδιαιτερότητες. Άλλωστε, η γνώση των άλλων πολιτισμών δίνει τη δυνατότητα να εκτιμήσουμε βαθύτερα τον δικό μας πολιτισμό.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αμίσης, Γ., Λαζαρίδη, Γ. “Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2001.

Βασιλειάδου, Μ., Παυλη – Κορρέ, Μ. : Οι τσιγγάνοι στην Ελλάδα: Ιστορική Αναδρομή, Αθήνα. ΓΓΛΕ, 1994, σ.1

Βρύζας, Κ. “ Παγκόσμια Επικοινωνία, Πολιτιστικές Ταυτότητες”, Gutenberg, Αθήνα, 2005.

Γεωργογιάννης, Π. “ Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης ”, Gutenberg, Αθήνα, 1999.

Καλοκαιρινού – Αναγνωστοπούλου, Α. “ Πανεπιστημιακές παραδόσεις, 2005.

Διαπολιτισμικής Νοσηλευτικής “, Τμήμα Νοσηλευτικής, Αθήνα.

Κασιμάτη, Κ. “Πολιτικές Μετανάστευσης και στρατηγικής ένταξης”, Gutenberg, Αθήνα, 2003.

Μαρβάκης, Α., Παρσανόγλου, Δ., Παύλου, Μ. “ Μετανάστες στην Ελλάδα “, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001

Παπαστυλιανού, Α. “ Διαπολιτισμική Κοινωνική Ψυχολογία “, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2005

Πουλοπούλου – Έμκε, Η. “ Η μεταναστευτική πρόκληση “, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2007.

Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση της 15^{ης} Οκτωβρίου 1991, σσ. 197 και 206

Σιάμπος Γ. : “ Μια τριακονταετία δημογραφικών εξελίξεων στην Ελλάδα”, στο: Η δημογραφική Κρίση στην Ελλάδα, εκδ. ΕΔΗΜ. Αθήνα 1985, σ. 84

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abdallah-Preteuille, M. *Vers une pédagogie interculturelle*, Paris: Anthropos, 1986.

Balandier, G. *Anthropo-logiques*, Paris: Librairie Générale Française, 1985.

Berg B. L. *Qualitative Research Methods for the social sciences*, L.A: Allyn and Bacon, 1998.

Bigelow Da, Brodsky G, Stewart L, Olson MM. The concept and measurement of quality of life as a dependent variable in evaluation of mental health services. Academic Press Inc, New York, 1982 : 345-346

Bitsani, E., and D’Arcangeli, M. ‘The influence of Greek communities in the development of cultural identity and intercultural dialogue in European cities. The Example of Trieste, Italy’. Paper presented at the *International Quadrennial Conference Hellenic Dimension: Studies in Language, Literature and Culture*. 27-28 April, 2009. Riga, Latvia.

Elkinton J. Medicine and the quality of life. *Ann Intern Med* 1996

Katching H. How useful is the concept of quality of life in psychiatry; , West Sussex England, 1997:3-7)

Lehman Af. Instruments for measuring quality of life in mental illness, West Sussex England, 1997 :84-85

Lehman Af. Aquality of life interview for the chronically mentally ill. *Eval Prog Planning*, 1998

Maslow Ah. *Motivation and Personality*. Harper & Row, New York, 1954

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

BABEΛ (<http://www.svn-eirmos.gr>)

Γιατροί του Κόσμου (<http://www.mdmgreece.gr>)

Γιατροί Χωρίς Σύνορα (<http://www.msf.gr>)

Δημητρίου – Παπαβασιλείου, Δ. (2005) “ Η ψυχική υγεία και η επίδραση της μετανάστευσης στην ελληνική πραγματικότητα” , Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. (<http://www.e-pediatrics.org>)

Εγκέφαλος (<http://www.encephalos.gr>)

Η Υγεία των Μεταναστών (<http://www.mighealth.gr>)

ΙΜΕΡΟ (<http://www.imepo.gr>)

ΚΛΙΜΑΚΑ (<http://www.klimaka.gr>)

Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (<http://www.who.int>)

PRAKSIS (<http://www.praksis.gr>)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

- 1) Πόσοι μετανάστες με ψυχικές διαταραχές επισκέφθηκαν το Κέντρο ψυχικής υγείας κατά το έτος 2009;
- 2) Υπάρχουν ειδικές θεραπείες για τους μετανάστες;
- 3) Ποιες είναι οι συχνότερες ψυχικές παθήσεις των μεταναστών;
- 4) Ποιο το προφίλ του μετανάστη με ψυχικές διαταραχές;
- 5) Ποια τα κύρια συμπτώματα;
- 6) Πώς χαρακτηρίζεται η επικοινωνία του ασθενή με τον επαγγελματία της υγείας;
- 7) Ποιες οι αντιδράσεις στη θεραπεία; (αποδοχή, προσαρμογή κ.λ.π.)